

Muotoilualan työmarkkinat 2020-21

Raportti muotoilijoiden työelämästä tilastojen ja
kyselytutkimusten valossa

Helsinki 10. helmikuuta 2021

Pekka Lith

Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith
Projektering och Analys Pekka Lith

Sisältö

1	Alkusanat	3
2	Jäsenkunnan profiili ja työmarkkina-asema	4
2.1	Kyselyyn vastanneiden perustiedot	4
2.2	Työmarkkina-asema	6
2.3	Yleinen työllisyyskehitys	10
2.4	Muotoilijoiden työllisyysnäkömät	12
2.5	Muotoilualan työttömät	14
3	Palkat ja ansiotason kehitys	16
3.1	Palkansaajien ansiotaso	16
3.2	Palkat ja koulutustaso	18
3.3	Muotoilualan yleinen palkkakehitys	19
3.4	Ansiotaso muotoilutoimistoissa	22
4	Työaika ja työhyvinvointi	24
4.1	Työviikon pituus ja ylityöt	24
4.3	Näkemyksiä työtyytyväisyydestä ja –ilmapiiristä	30
4.3	Immateriaalioikeudet ja kilpailukiellot	35
5	Toiminta yrittäjänä	37
5.1	Yrittäjyyden profiili	37
5.2	Toimeksiantojen määrä, palkkiotaso ja työaika	40
5.3	Yrittäjän sosiaaliturva ja YEL-vakuutus	42
5.4	Epidemiakriisin vaikutukset	46
5.5	Yrittäjien tulevaisuuden näkymiä	49
5.6	Sivutoiminen yrittäjyys	51
6	Toiminta freelancerina ja taitelijana	56
6.1	Freelancerit	56
6.2	Taiteilijat	57
	Yhteenveto	63
	Lähteitä	67

1 Alkusanat

Oheinen raportti on tiivistelmä Ornamon vuonna 2020 tekemän työmarkkinakyselyn keskeisistä tuloksista.¹ Raportti on jaettu kuuteen alalukuun, joissa käsitellään liiton jäsenkunnan profiilia ja työmarkkina-asemaa, muotoilualan palkansaajien ansiotasoa ja sen kehitystä, työaika ja työhyvinvointia, yrittäjyyttä sekä toimintaa freelancerina ja taiteilijana. Kyselyyn vastasi yhteensä 370 muotoilualan ammattilaista, joista päätoimisina palkansaajia toimi 175 henkilöä ja yrittäjinä 106 henkilöä. Loput vastaajat edustivat muita ammattiasemia.

Kyselyä täydentävät Tilastokeskuksen työvoimatutkimus, työssäkäyntitilasto ja palkkarakennetilasto, josta on saatavilla työllisyys- ja palkkatilastoja tietyistä muotoilualan ammattilaisista.² Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilastosta sekä alueellisesta yritystoimintatilastosta on saatu lisätietoja muotoilutoimistojen³ palkkojen kehityksestä ja työvoimakustannusten osuudesta yritysten liiketoiminnassa. Raportin on laatinut tutkija Pekka Lith (Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith). Ornamon yhteyshenkilönä on ollut asiantuntija Elina Perttula.

¹ Kysely suoritettiin marras-joulukuussa 2020.

² Muotoilualan ammatteja ovat virallisen ammattiluokituksen mukaan tuote- ja vaatesuunnittelijat, graafiset ja multimediasuunnittelijat, sisustussuunnittelijat ja käsityötuotteiden valmistajat. Ammattiluokituksen mukaisia palkkatilastoja täydentävät henkilöiden koulutusasteen mukaiset palkkatilastot, joita on saatavilla artesaanien, artemien sekä käsi- ja taideteollisuuden ammattitutkinnon, erikoisammattitutkinnon ja ammattikorkeakoulututkinnon sekä kuvataiteen perustutkinnon ja ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden henkilöiden osalta.

³ Muotoilutoimistot eli muotoilualan osaamisintensiiviset KIBS-yritykset ovat virallisen EU:n toimialaluokituksen (Nace) mukaan graafisen muotoilun, sisustussuunnittelun ja teollisen muotoilun yritykset (Nace 741).

2 Jäsenkunnan profiili ja työmarkkina-asema

Ornamon vuoden 2021 työmarkkinakyselystä ilmenee, että muotoilualan palkansaajat luottavat tulevaisuuteen. Yli 80 prosenttia alan palkansaajista piti työpaikkansa säilymistä täysin tai melko varmana. Luottamusta omaan tilanteeseen osoittaa se, että yli 70 prosenttia palkansaajista uskoo, että omaa ammattia ja työkokemusta vastaavan työn saanti on helppoa työttömyyden kohdatessa.

Optimismi on siis pandemiakriisistä huolimatta yhtä vahvaa kuin vuotta aiemmin, joskin tämä näkemys koskee vain työssä olevia ja työpaikkansa vuoden 2020 lopussa säilyttäneitä palkansaajia. Kyselyyn vastanneista työttömiä oli kuitenkin joka kymmenes. Osuus on suurempi kuin koskaan aiemmin. Heistä yli vuoden työttöminä olleita pitkäaikaistyöttömiä oli miltei kolmasosa.

Työttömistä 53 prosenttia oli ansiosidonnaisen työttömyysturvan piirissä. Kelan työttömän peruspäivärahaa tai työmarkkinatukea sai 35 prosenttia. Loput saivat toimeentulotukea tai eivät olleet minkään sosiaalietuuden piirissä. Alan työttömien aktiivisuutta työnhaussa osoittaa se, että liki puolet olisi valmis muuttamaan työpaikan perässä. Yhtä moni olisi valmis vaihtamaan myös ammattia.

2.1 Kyselyyn vastanneiden perustiedot

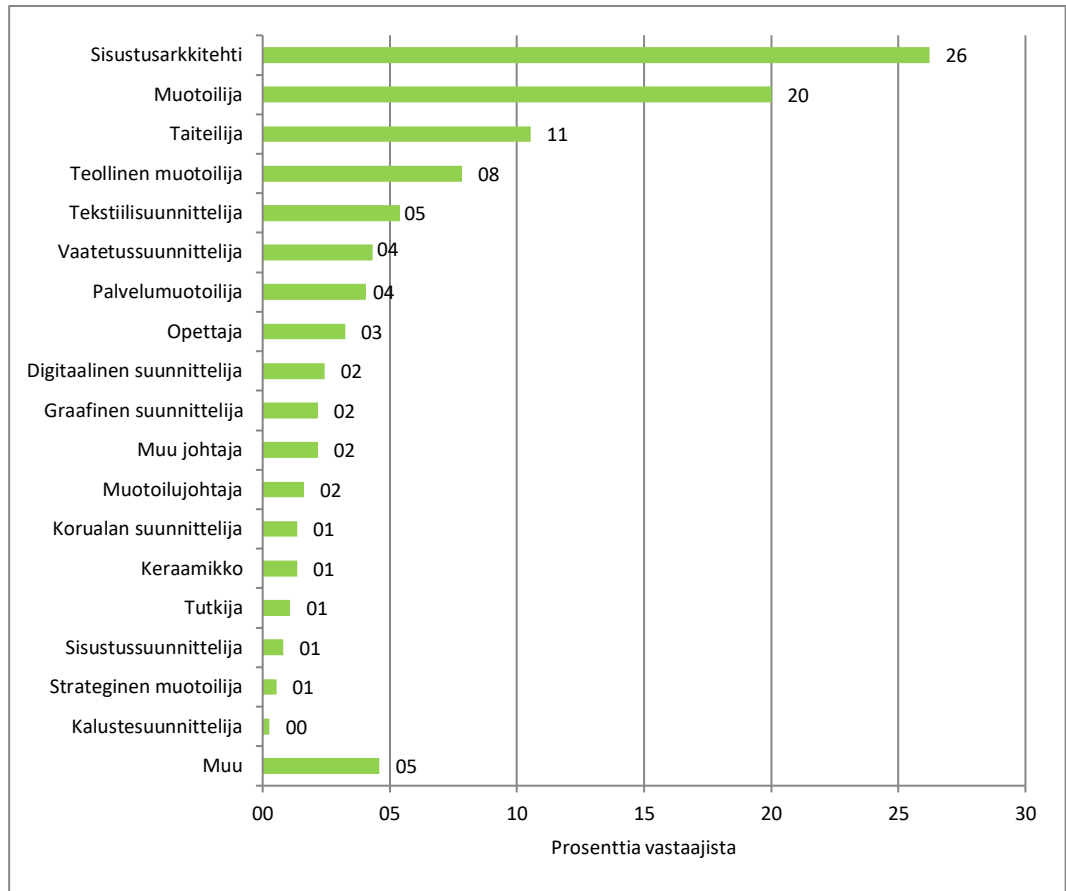
Ornamon työmarkkinatutkimukseen vastasi määräaikoihin mennessä 370 henkilöä. Kyselyt suoritettiin marras-joulukuussa 2020. Vastanneiden määrä oli hieman pienempi kuin kolmena edellisenä vuotena, jolloin vastanneita oli noin 400 henkilöä. Kyselyyn runsas vastanneista runsas neljännes oli ammatiltaan sisustusarkkitehteja tai -suunnittelijoita. Muotoilijoita vastanneista oli viidennes. Muita tärkeitä ammattinimikkeitä olivat taiteilija, teollinen muotoilija, vaatetus- ja tekstiilisuunnittelija, palvelumuotoilija ja opettaja (Kuvio 1).

Sukupuoleltaan vastanneista naisia oli 78 prosenttia, miehiä viidennes ja tuntemattomia kaksi prosenttia. Edelliseen vuoteen verrattuna tärkeimpien ammattinimikkeiden järjestys on pysynyt suurin piirtein ennallaan. Naisten osuus kyselyyn vastanneista oli hieman alentunut, sillä miesten ja muiden ryhmä on kasvanut. Liki 50 prosenttia vastanneista oli alle 40-vuotiaita, joten muotoilualan ammattilaiset ovat iältään hieman nuorempia kuin Suomen työvoima keskimäärin. Tosin alle 25-vuotiaiden osuus on pitkän koulutuksen takia keskiarvoa pienempi (Kuvio 2).

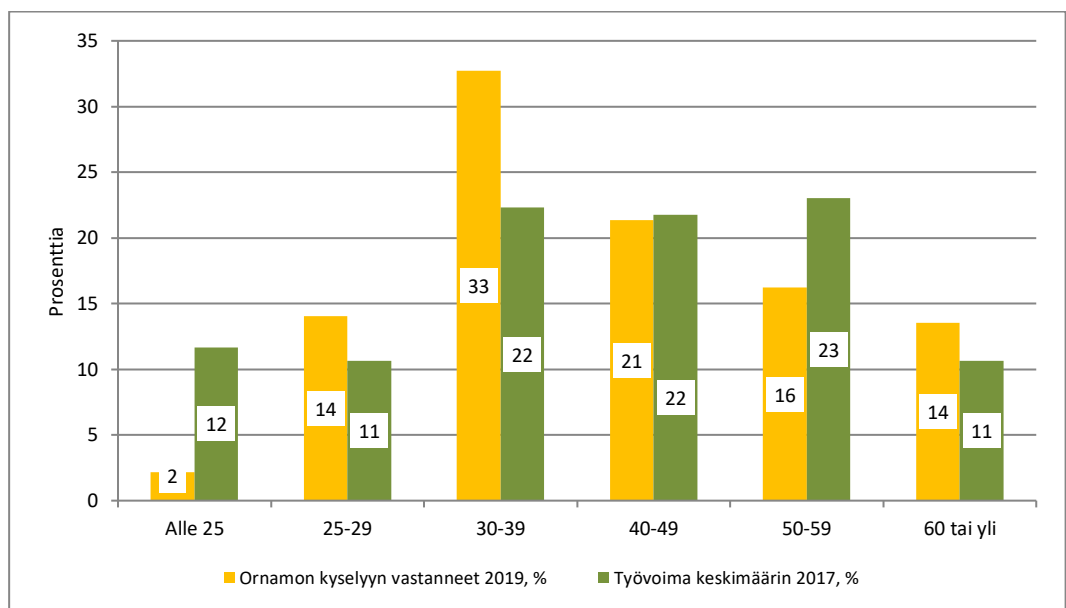
Joka toisella kyselyyn vastanneista oli ylempi korkeakoulututkinto tai tutkijakoulutus ja 43 prosentilla oli alempi korkeakoulututkinto (AMK, yms.) (Kuvio 3). Keski-asteen koulutuksen saaneiden tai muun lähinnä vanhanmuotoisen opistotason koulutuksen hankkijoiden osuus oli viisi prosenttia. Voidaan todeta, että Ornamon jäsenkunta on koulutetumpaa kuin koko työllinen työvoima keskimäärin, sillä maamme työllisestä työvoimasta vain 35 prosentilla on Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan alempi tai ylempi korkeakoulututkinto.

Kyselyyn vastanneet olivat kokenutta väkeä, sillä kaksi kolmasosaa on ollut työelämässä yli kymmenen vuotta. Yli 20 vuotta alalla toimineita oli lähes kolmannes (Kuvio 4). Noin 60 prosenttia kyselyyn osallistuneista asui pääkaupunkiseudulla (Vantaa, Espoo ja Helsinki), mikä johtuu alan koulutuksen, erityisosaamisen ja asiakkaiden keskittymisestä alueelle. Jos muu Uusimaa otetaan huomioon, peräti 73 prosenttia kyselyyn vastanneista oli Uudeltamaalta. Vuoden 2021 työmarkkinatutkimukseen vastanneiden joukko on aiempaa pääkaupunkikeskeisempi.

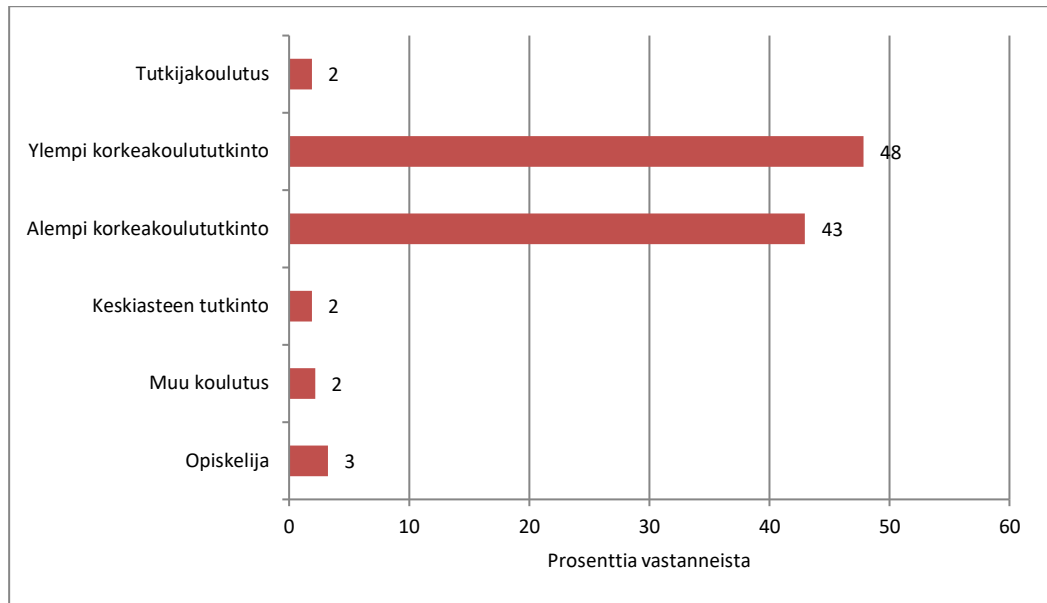
Kuvio 1 Ornamoon kyselyyn vastanneet ammattinimikkeittäin loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähteet: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



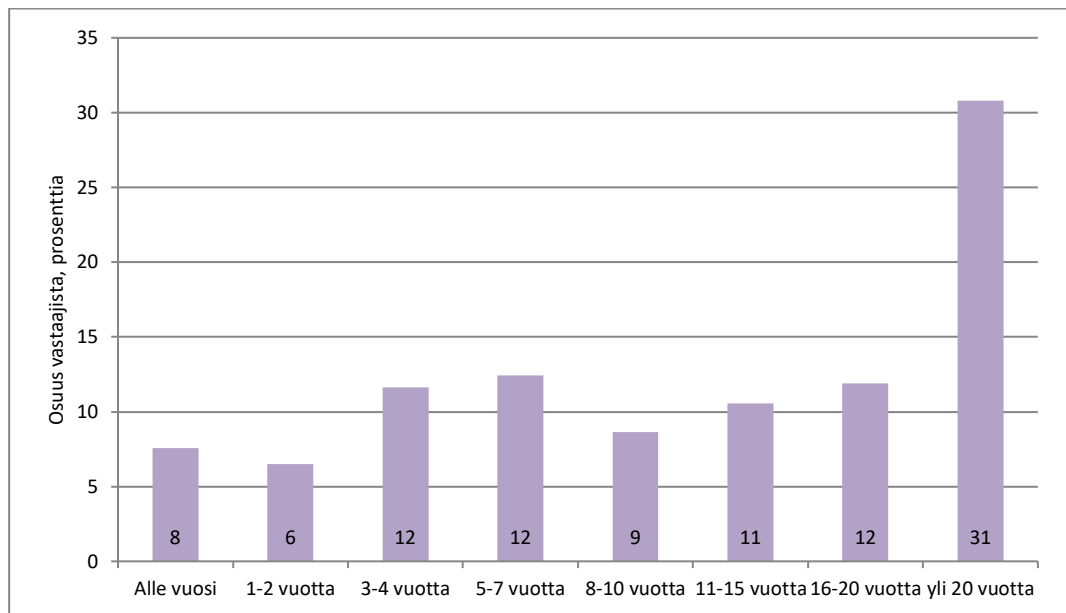
Kuvio 2 Ornamon kyselyyn vastanneet loppuvuonna 2020 ja Suomen työvoima keskimäärin 2019 ikäluokittain, prosenttia (Lähteet: Ornamon työmarkkinakysely 2021; Työvoimatutkimus 2019, Tilastokeskus).



Kuvio 3 *Ornamon kyselyyn vastanneet koulutusasteen mukaan loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).*



Kuvio 4 *Ornamon kyselyyn vastanneet työuran pituuden mukaan loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).*

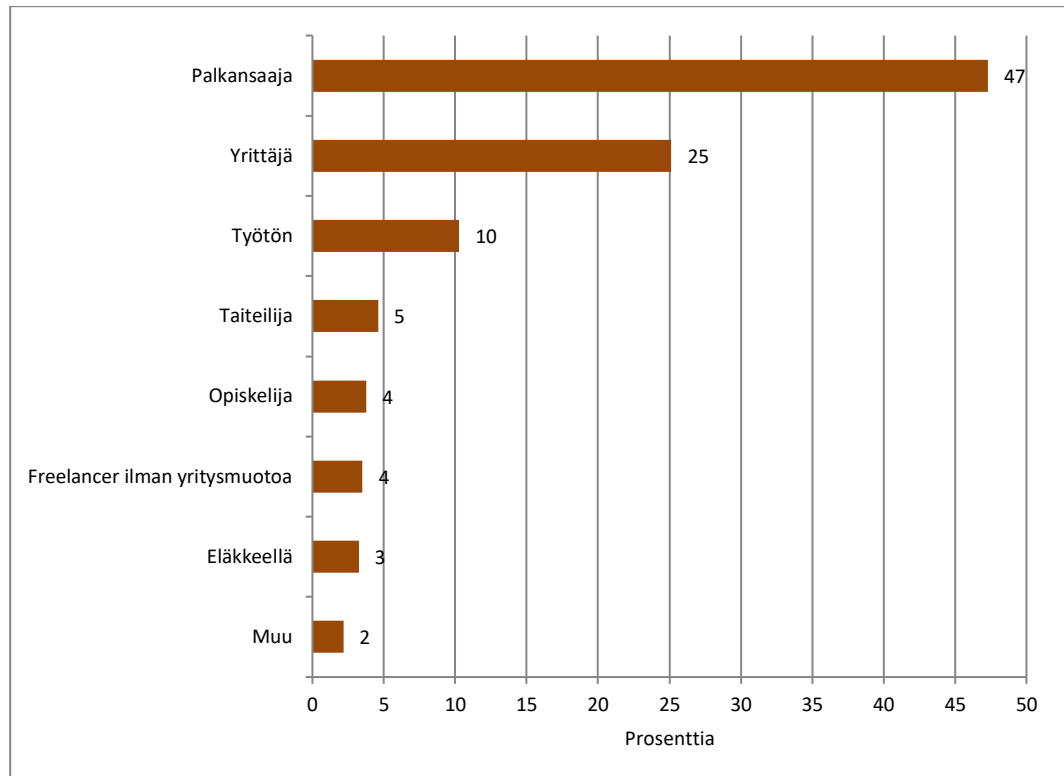


2.2 Työmarkkina-asema

Ornamon työmarkkinakyselyyn osallistuneista 47 prosenttia oli *palkansaajia* ja 35 prosenttia *yrittäjiä* (Kuvio 5). Ilman yritysuotoa työskentelevät *freelancerit* ja *taitelijat* asettuvat työmarkkina-asemansa perusteella lähelle yrittäjiä. Heitä oli yhteensä yhdeksän prosenttia vastanneista. Vuoden 2021 työmarkkinakysely poikkeaa aikaisempina vuosina suoritetuista kyselyistä siksi, että joka kymmenes kyselyyn vastanneista oli työtön työnhakija vuoden 2020 lopussa. Aiemmin työttömien määrä on liikkunut korkeintaan 2-3 prosentin tuntumassa.

Työttömien määrä on vähentänyt samalla kyselyyn osallistuneiden työssäkäyvien palkansaajien määrää. Päätoimisia opiskelijoita oli yhteensä neljä prosenttia ja tarkemmin erittelemättömiä henkilöitä kaksi prosenttia. Ornamon jäsenistöön kuuluu myös eläkeläisiä. Heidän osuutensa kyselyyn osallistuneista oli yhteensä kolme prosenttia, sillä kysely koski lähinnä vain töissä käyviä henkilöitä.⁴ Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että työllisen työvoiman osuus, runsaat 80 prosenttia, kyselyyn vastanneista oli tällä kertaa poikkeuksellisen alhainen.

Kuvio 5 Ornamon kyselyyn vastanneet pääasiallisen ammattiaseman mukaan 2020loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Palkansaajien profiili

Palkansaajista 79 prosentilla oli *vakituinen kokoaikatyö* joulukuussa 2020. Osuus oli kasvanut edellisestä vuodesta. Joka kymmenes työskenteli *määräaikaisessa kokoaikatyössä*. Ornamon jäsenet poikkeavat kaikista palkansaajista siinä, että *osa-aikatyötä* tekevien osuus ja etenkin vakituudessa työsuhhteessa olevien osa-aikatyöntekijöiden osuus kaikista palkansaajista on muotoilualalla pienempi kuin maamme koko työllisessä työvoimassa keskimäärin. Sitä vastoin vakituisten ja kokoaikaisten työsuhhteiden osuus on muotoilualalla keskiarvoa suurempaa (Taulukko 1).

Ornamon kyselyyn vastanneista palkansaajista 72 prosenttia työskenteli yksityisessä yrityksessä, mikä oli vähemmän kuin edellisenä vuonna. Julkisyhteisöissä (kunta- ja valtio-organisaatiot) työllistyi vajaa neljännes palkansaajista. Yleishyödyllisessä

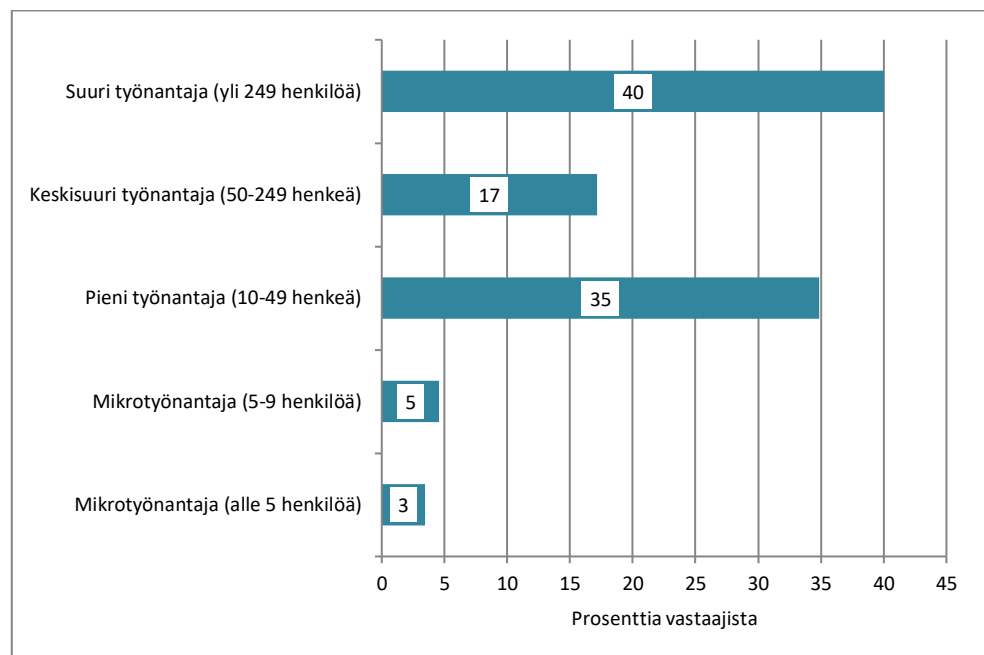
⁴ Jotkut eläkeläiset saattavat jatkaa työelämässä osa-aikaisina yrittäjinä ja myös opiskelijat voivat olla sivutoissa. Kyselyyn vastanneista kaksi prosenttia kuului tarkemmin erittelemättömään ryhmään, joka koostui esimerkiksi perhevapaalla olevista tai apurahatutkijoista.

yhteisössä toimi viisi prosenttia. Kyselystä ilmeni, että 57 prosenttia palkansaajista työskenteli keskisuurissa 50-249 henkilön tai suurissa vähintään 250 henkilön organisaatioissa. Osuus on suuri, sillä tämänkokoisia yrityksiä on vain prosentti Suomen kaikista yrityksistä (pl. alkutuotanto) (Kuvio 6).⁵

Taulukko 1 Ornamon kyselyyn vastanneet palkansaajat ja kaikki palkansaajat työsuhdetyypin mukaan loppuvuonna 2020 (keskiarvo), prosenttia (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021; Työvoimatutkimus, Tilastokeskus).

	Osuus Ornamon kyselyyn vastanneista, %	Osuus maamme kaikista palkansaajista, %
Kokoaikatyössä	89,1	83,9
- vakituinen kokoaikatyö	79,3	73,1
- määräaikainen kokoaikatyö	9,8	10,8
Osa-aikatyössä	10,9	16,1
- vakituinen osa-aikatyö	4,6	11,1
- määräaikainen osa-aikatyö	6,3	5,0
Yhteensä	100,0	100,0

Kuvio 6 Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajat työnantajien kokoluokittain loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).

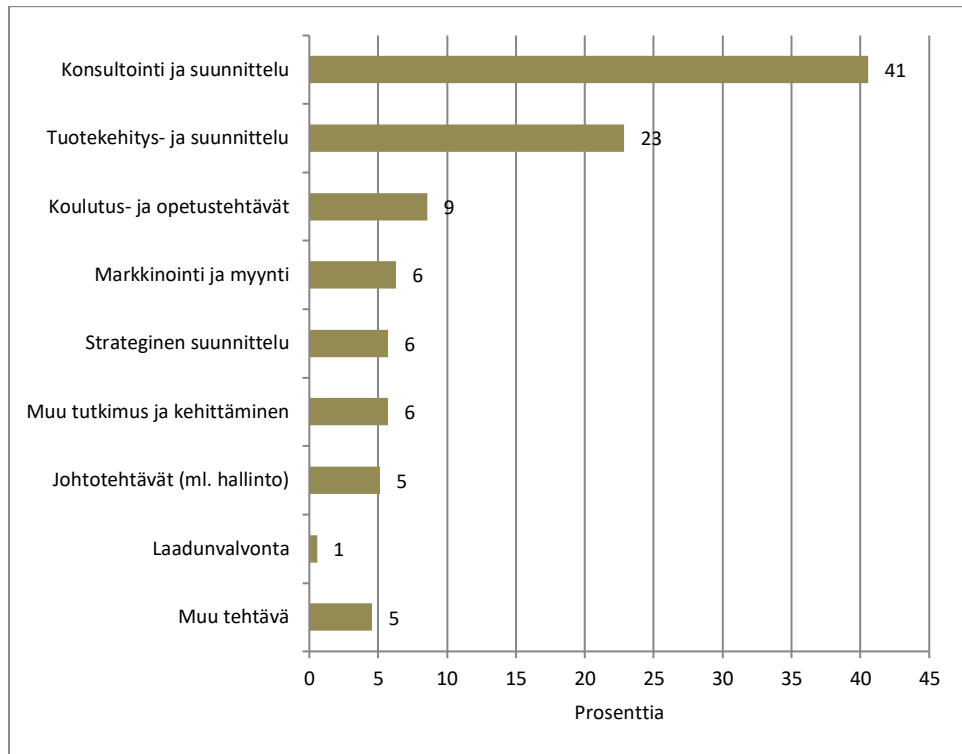


Muotoilualan palkansaajista runsaat 40 prosenttia toimi konsultointi- ja suunnittelutehtävissä. Vajaa neljännes viidennes oli tuotekehityksen puolella ja vajaa kymmenesosa toimi koulutus- ja opetustehtävissä. Loppuosa toimi johtotehtävissä, strategisessa suunnittelussa ja muissa tarkemmin erittelemättömissä työtehtävissä

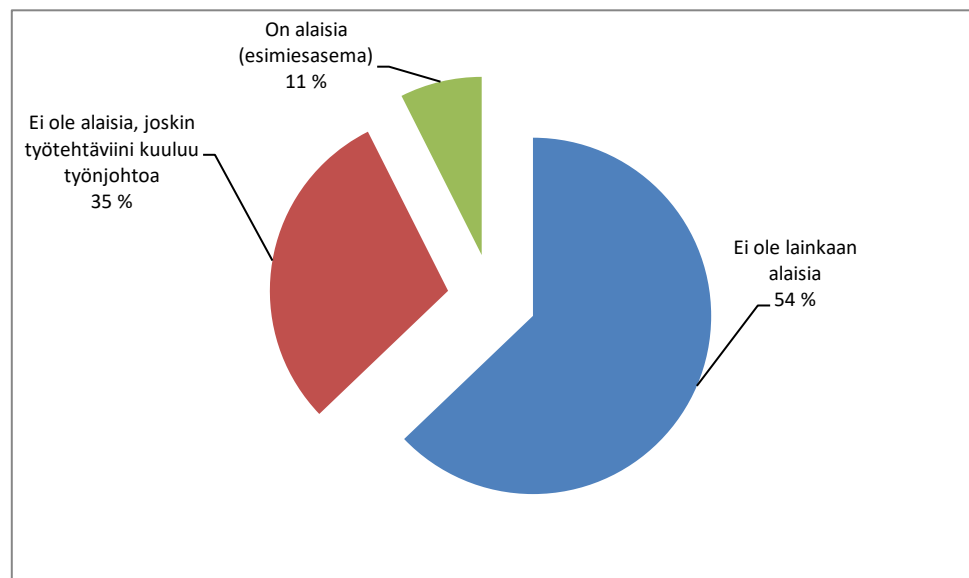
⁵ Keskisuurissa ja suurissa yrityksissä työskentelevien huomattava osuus tarkoittaa sitä, että Ornamon työmarkkinakyselyjen tulokset antavat suuntaa-antavan kuvan koko työmarkkinakentän tilanteesta varsinkin, kun puhutaan tärkeistä työelämäkysymyksistä, kuten työpaikkojen työilmapiiristä, johtamisesta, koulutuksesta ja työajoista.

(Kuvio 7). Lähes 90 prosenttia kyselyyn vastanneista oli tavallisia työntekijöitä tai toimihenkilöitä, vaikka 35 prosenttiyksiköllä heistä työtehtäviin kuului työnjohtoa. Varsinaisia esimiehiä oli 11 prosenttia vastanneista vuonna 2021 (Kuvio 8).

Kuvio 7 Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien toimenkuva loppuvuonna 2020 (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Kuvio 8 Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien esimiesasema loppuvuonna 2020 (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



2.3 Yleinen työllisyyskehitys

Työ- ja elinkeinoministeriö TEM:n *työllisyyskatsauksen* mukaan työ- ja elinkeinotoimistoissa oli marraskuun 2020 lopussa 257 700 *työtöntä työnhakijaa*, mikä oli 1 200 henkilöä enemmän kuin vuotta aiemmin. Lokakuusta työttömien määrä lisääntyi 1 800 henkilöllä. Työttömistä työhakijoista kokonaan lomautettuja oli 58 000 henkilöä. Edellisestä vuodesta lomautettujen määrä lisääntyi 43 400 henkilöllä. Keskimäärin työttömiä työnhakijoita oli 12,0 prosenttia työvoimasta. Naisia työttömistä työhakijoista oli 42 prosenttia ja miehiä 58 prosenttia.

Alle 25-vuotiaiden nuorten työttömyys kohosi 9 400 työhakijalla edellisestä vuodesta ja yhteensä heitä oli työhakijoina 36 000 henkilöä marraskuussa 2020. Ikääntyvien yli 55 – vuotiaita oli työttöminä 81 100 henkilöä eli 19 300 henkilöä enemmän vuotta aiemmin. Marraskuussa vuonna 2020 myös yli vuoden yhtäjaksoisesti työttöminä olleita pitkäaikaistyöttömiä oli 85 300 henkilöä, mikä oli 24 000 henkilöä enemmän kuin vuotta aiemmin. Yli kaksi vuotta yhtäjaksoisesti työttöminä olleita pitkäaikaistyöttömien joukossa oli 34 900 henkilöä eli runsaat 40 prosenttia

Laajan työttömyyden käsitteen mukaisesti työttömien työnhakijoiden ja erilaisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden tai palvelujen piirissä olleiden määrä oli 434 700 henkilöä marraskuussa 2020. Palvelujen piirissä oleviin lasketaan palkkatuilla ja valtiolle tukityöllistetyt, starttirahan saajat, työvoimakoulutuksessa, valmennuksessa, työharjoittelussa sekä työ- ja koulutuskokeilussa olevat. Heihin luetaan myös vuorotteluvapaasijaisena työskentelevät, kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvat sekä omaehtoisesa opiskelussa työttömyysetuudella olevat.

Koulutusasteittain tarkasteltuna työttömyys on lisääntynyt kaikilla koulutustasoilla. Eniten työttömyys nousi erikoisammattikoulutusasteella, jossa työttömien määrä on lähes kaksinkertaistunut. Alemmalla korkeakouluasteella työttömyys kohosi 55 prosenttia ja ylemmällä korkeakouluasteella 41 prosenttia vuoden 2019 marraskuuhun verrattuna. Alueelliset työttömyyserot ovat suuria. Työttömyysaste oli korkein (yli 13 %) Lapissa, Pohjois-Karjalassa, Keski-Suomessa ja Kaakkois-Suomessa ja alhaisin (alle 10 %) Pohjanmaalla, Etelä-Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla.

Avoimia työpaikkoja ilmoitettiin TE-toimistoihin 49 400 marraskuussa 2020, mikä oli 7 200 työpaikkaa vähemmän kuin vuotta aiemmin. Kaikkiaan TE-toimistoissa oli 91 400 avointa työpaikkaa eli 19 500 työpaikkaa vähemmän kuin vuotta aiemmin. Avointen työpaikkojen määrä on vähentynyt palvelu- ja myyntityöntekijöiden, rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöiden sekä tarkemmin määrittelemättömien muiden työntekijöiden joukossa. Sen sijaan avointen työpaikkojen määrä on ollut kasvussa asiantuntija- ja erityisasiantuntija-ammateissa.

Työllisyys Tilastokeskuksen tilastojen mukaan

Työttömyyttä seurataan Suomessa myös Tilastokeskuksen *työvoimatutkimuksen* perusteella. Työvoimatutkimuksen ja työnvälitystilaston työttömyysluvut poikkeavat toisistaan, mikä johtuu tilastointiperusteiden eroista työnhaun aktiivisuuden ja työmarkkinoiden käytössä olon osalta. Työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilasto perustuu lainsäädäntöön ja hallinnollisiin määräyksiin. Tilastokeskuksen

työvoimatutkimus noudattaa sen sijaan Kansainvälisen työjärjestön ILO:n tilastointisuositusta ja EY:n tilastoviraston Eurostatin käytäntöjä.

Tilastokeskuksen työvoimatutkimus perustuu 15–74-vuotiaasta väestöstä poimittuun otospohjaiseen kyselytutkimukseen. Työvoimatutkimuksessa työtön on henkilö, joka tutkimusviikolla on työtä vailla (ei ollut palkkatyössä tai tehnyt työtä yrittäjänä), on etsinyt työtä aktiivisesti viimeisten neljän viikon aikana palkansaajana tai yrittäjänä ja voisi aloittaa työn kahden viikon kuluessa. Myös henkilö, joka on työtä vailla ja odottaa sovituksen alkamista kolmen kuukauden kuluessa, luetaan työttömäksi, jos hän voisi aloittaa työn kahden viikon kuluessa.⁶

TEM:n työnvälitystilastossa työttömälle ei ole asetettu yhtä tiukkoja työnhaun kriteerejä kuin Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa. Työnvälitystilastossa työtön on työnhakija, joka on ilman työtä eikä työllistyy päätoimisesti yritystoiminnassa. Työnvälitystilastossa työttömiin luetaan työnhakijaksi ilmoittautuneet kokonaan lomautetut. Sitä vastoin työttömiksi työnhakijoiksi ei lueta työttömyyseläkkeen saajia eikä päätoimisia koululaisia ja opiskelijoita – ei edes loma-aikoina. Käytännössä työnvälitystilasto kattaa työttömät, jotka saavat työttömyyskorvausta.

Työvoimatutkimuksen mukaan työttömiä oli vuoden 2020 marraskuussa 164 000, mikä oli 93 000 henkilöä vähemmän kuin *TEM:n työnvälitystilastossa* oli työttömiä työnhakijoita. Työvoimatutkimuksen mukainen työttömyysaste oli 6,9 prosenttia. Edellisestä vuodesta työttömien määrä kasvoi 27 000 henkilöllä ja työttömyysaste nousi prosenttiyksiköllä. Suurin Tilastokeskuksen ja TEM:n työttömyyslukujen eroja selittävä tekijä on *piilotyöttömyys*. Piilotyöttömiä oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan marraskuussa 2020 peräti 117 000 henkilöä.

Piilotyöttömäksi luetaan työvoimatutkimuksessa työvoiman ulkopuolella oleva henkilö, joka haluaisi ansiotyötä ja olisi työhön käytettävissä kahden viikon kuluessa, mutta ei ole aktiivisesti etsinyt työtä viimeisten neljän viikon aikana. Työllisiä oli 2 540 000 henkilöä marraskuussa 2020 ja työllisyysaste 71,8 prosenttia, mikä kuvaa 15-64 – vuotiaiden työllisen työvoiman osuutta samanikäisestä väestöstä. Varsinaisesti työllisten kokonaismäärä ei ollut alentunut vuoden aikana. Palkansaajien määrä on päinvastoin kasvanut, joskin yrittäjien määrä on vähentynyt.

Epidemiakriisi näyttää kohdanneet etupäässä yrittäjiä heidän perheenjäseniään sekä uusia työmarkkinoilla tulleita nuoria ikäluokkia. Tämä näkyy työttömien työntekijöiden määrässä. Sitä vastoin asemansa vakiinnuttaneisiin palkansaajien työmarkkina-asemaan epidemiakriisillä ei ole ollut tähän asti yhtä suurta vaikutusta, joskin toimialojen välillä voi olla eroja. Suomen nykyhallituksen kautensa alussa asettama työllisyystavoitteet, eli 60 000 työllistä lisää ja 75 prosentin työllisyysaste vuoden 2023 loppuun mennessä, ovat karanneet kuitenkin käsistä.

Tavoitteiden saavuttamisen mahdottomuutta osoittaa se, että työllisyysasteen trendi oli 72,2 prosenttia marraskuussa 2020 työttömyysasteen trendin ollessa 8,1 prosenttia. Toisaalta hallitus tarkisti työllisyystavoitteitaan syksyllä 2020 siirtämällä niitä vuosikymmenen loppuun ja nostamalla työllisyystavoitteen 80 000 uuteen työlliseen. Käytännön toimenpiteiksi on nimetty yli 55-vuotiaiden työllisyysasteen nosto,

⁶ Työttömäksi luetaan myös opiskelija ja työpaikastaan toistaiseksi lomautettu, joka täyttää yllä mainitut kriteerit.

pohjoismainen työvoimapalveluiden malli, oppivelvollisuuden laajennus, palkkatuen uudistus ja varhaiskasvatusmaksujen alentaminen.⁷

Hallitus aikoo esimerkiksi poistaa eläkeputken asteittain vuodesta 2023 alkaen.

Eläkeputkimahdollisuus poistuu kokonaan vuonna 1965 tai sen jälkeen syntyneiltä.

Eläkeputki tarkoittaa työttömyysturvan lisäpäiviä, joiden avulla ikääntyvä työntekijä on saanut mahdollisuuden ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan eläkeikään saakka. On ajateltu, että eläkeputken poisto lisäisi yli 55-vuotiaiden työllisyyttä, jos heitä ei voida laittaa eläkeputkeen. Toimenpiteen odotettu työllisyysvaikutus on tosin laskennallinen ja sen todellista merkitystä on vaikea arvioida.⁸

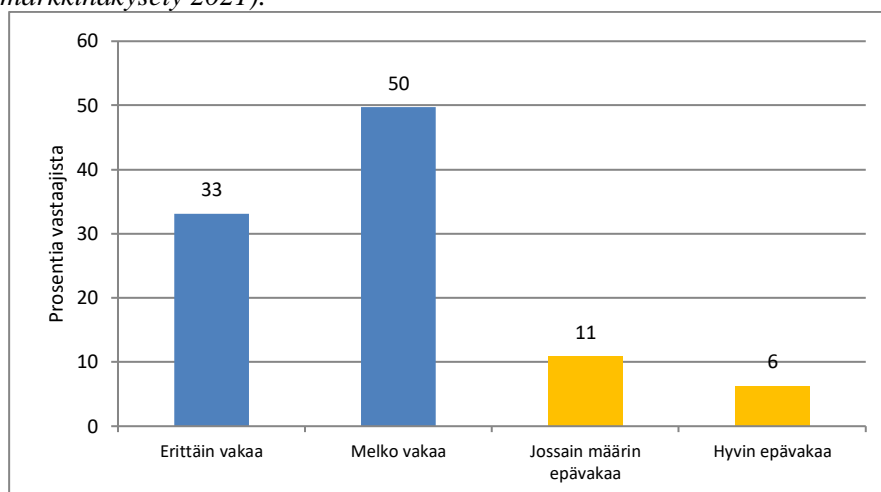
2.4 Muotoilijoiden työllisyysnäkymät

Ornamon työmarkkinakyselyyn vastanneista muotoilualan palkansaajista yli 80 prosenttia pitää työpaikkansa säilymistä täysin tai melko varmana. Optimismi oli koronaepidemiasta huolimatta yhtä vahvaa kuin vuosi takaperin, joskin näkemys koskee vain työssä olevia tai työnsä vuoden 2020 lopussa säilyttäneitä palkansaajia.

Vastanneista vajaa viidennes kuitenkin totesi, että työpaikan säilymiseen sisältyy jonkinlaista epävarmuutta (Kuvio 9). Kolmannes vastanneista olikin työskennellyt työpaikalla, jossa oli toteutettu lomautuksia ja 15 prosenttia pitää niitä mahdollisina (Taulukko 2).

Irtisanomisia oli toteutettu joka kuudennella työpaikalla ja ainakin yhtä monella työpaikalla irtisanomiset ovat mahdollisia. Epidemiakriisi on heijastunut myös siihen, että kyselyyn vastanneiden palkansaajien työnantajista vain 25 prosenttia oli lisännyt työntekijöiden määrää vuonna 2020. Lähes saman verran oli vähentänyt työntekijöidensä määrää. Henkilöstöään kasvattaneiden yritysten osuus oli selvästi pienempi kuin vuonna 2019, jolloin osuus 42 prosenttia ja työntekijöitään vähentäneiden osuus oli vastaavasti suurempi kuin se oli edellisenä vuonna (14 %).

Kuvio 9 Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien varmuus työpaikan säilymisestä lähitulevaisuudessa loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Ornamon työmarkkinakysely 2021).



⁷ Lisäksi on puhuttu lasten kotihoidon tuen poistamisesta. Tosin sen työllisyysvaikutusten mekanismi on epäselvä, jos lasten vanhemmalla ei ole työpaikkaa mihin palata. Osalle etätyöntekijöitä yms. työllisiä tuki on ylimääräistä rahaa.

⁸ Valtiovarainministeriön arvion mukaan työttömyysturvan lisäpäivistä luopuminen vahvistaisi työllisyyttä noin 7 900 työllisellä.

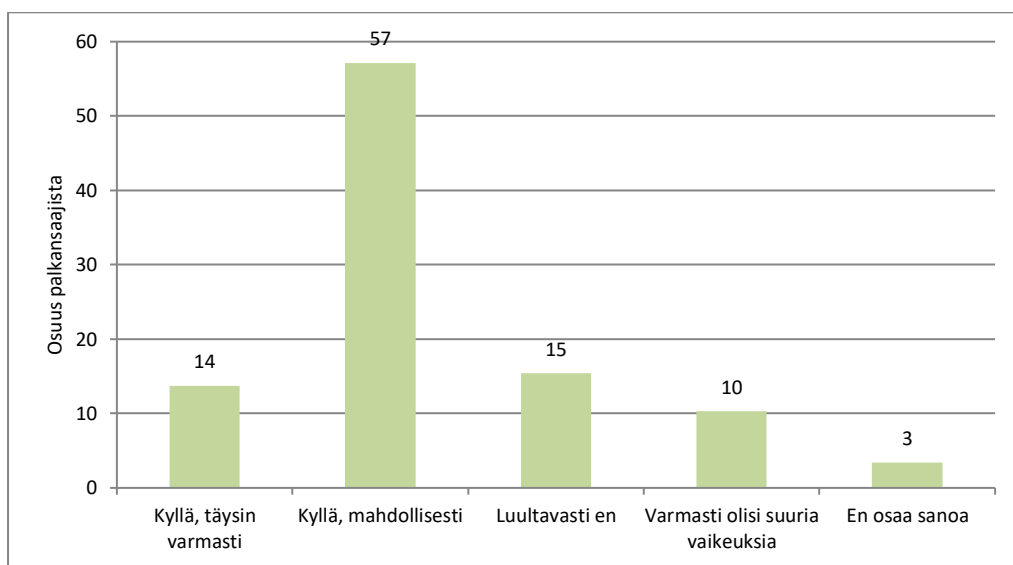
Taulukko 2 Koronakriisin vaikutukset työpaikoilla (syksy 2020-kevät 2020), prosenttia vastanneista palkansaaajista (Ornamon työmarkkinakysely 2021).

	Irtisanomiset, %	Lomautukset, %	Työtehtävien muutokset, %	Etätöön käyttöönotto / laajentamine n, %	Uusien sähköisten työtapojen käyttöönotto, %
On tehty	17,1	32,0	14,9	83,4	74,3
Todennäköistä	4,0	3,4	10,3	6,3	11,4
Mahdollista	14,3	12,0	29,7	3,4	4,0
Epätodennäköistä	28,0	24,0	19,4	2,3	4,0
Ei tule toteudu	26,9	17,7	13,7	4,6	3,4
En osaa sanoa	9,7	10,9	12,0	0,6	2,9
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,6	100,0

Luottamusta omaan tilanteeseen ja osaamiseen osoittaa toisaalta se, että yli 70 prosenttia palkansaaajista uskoi, että omaa ammattia ja työkokemusta vastaavan työn saanti on helppoa työttömyyden kohdatessa. Vain neljännes koki, että uuden työpaikan saanti olisi vaikeaa tai liki mahdotonta. Tämän ryhmän osuudessa ei ole tapahtunut oikeastaan mitään tilastollisesti merkittävää muutosta edellisvuoteen verrattuna. Tästä voidaan päätellä, että asemansa vakiinnuttaneiden palkansaaajien työmarkkina-asemaan epidemiakriisillä ei ole ollut suurta vaikutusta (Kuvio 10).

Epidemiakriisi on näkynyt työpaikoilla selvimmin työskentelytapojen muutoksina. Etätöön on otettu käyttöön tai sitä on laajennettu 83 prosentissa työpaikkoja. Lisäksi kymmenen prosenttia palkansaaajia ilmoitti, että etätönteke laajenee todennäköisesti tai mahdollisesti. Etätönteon yleistyminen on pakottanut samalla uusien sähköisten työskentelytapojen käyttöönottoon tai laajentamiseen. Näin ilmoitti 74 prosenttia palkansaaajista. Noin 15 prosentille palkansaaajia sopeuttamistoimet ovat tarkoittaneet muutoksia työtehtävissä ja niitä odotettavissa lisää.

Kuvio 10 Omaa ammattia ja työkokemusta vastaavan työn saanti kohtuullisessa ajassa työttömyyden kohdatessa loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista palkansaaajista (Ornamon työmarkkinakysely 2021).



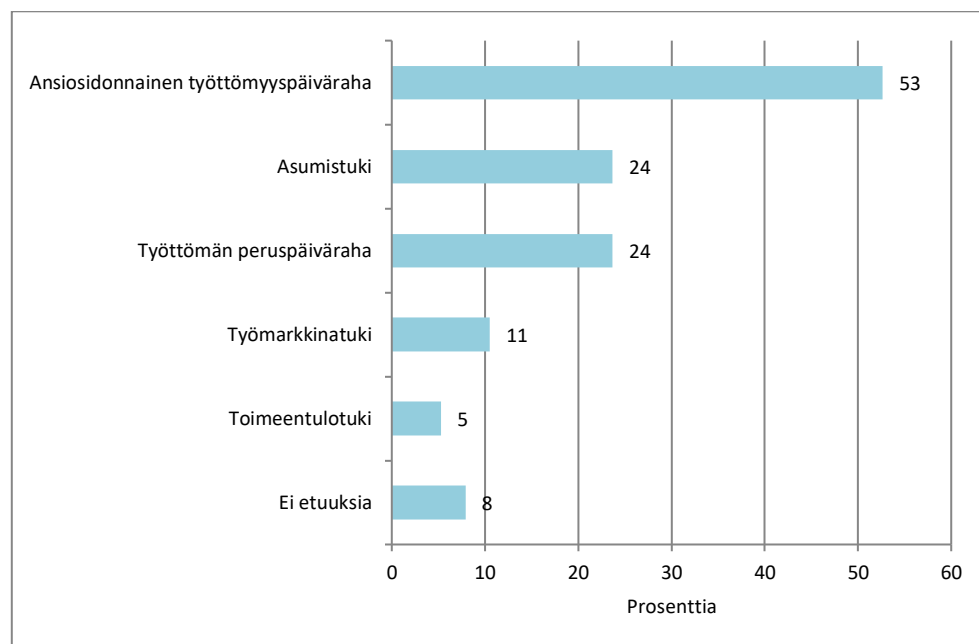
2.5 Muotoilualan työttömät

Ornamon vuoden 2021 työmarkkinakyselyyn vastanneista työttöminä oli joka kymmenes vastaaja (38 henkilöä) joulukuussa 2021. Heistä yli vuoden työttöminä olleita pitkäsaikaistyöttömiä oli 32 prosenttia. Vähintään puoli vuotta, mutta alle vuoden työttöminä olleita oli 38 prosenttia ja alle puoli vuotta työttöminä olleita oli 30 prosenttia. Muutamat vastanneet olivat työttöminä vasta muutamia viikkoja. Pääosa (68 %) työttömistä muotoilijoista oli työskennellyt viimeksi yksityisessä yrityksessä. Julkishallinnosta työttömiksi jääneitä oli 13 prosenttia.

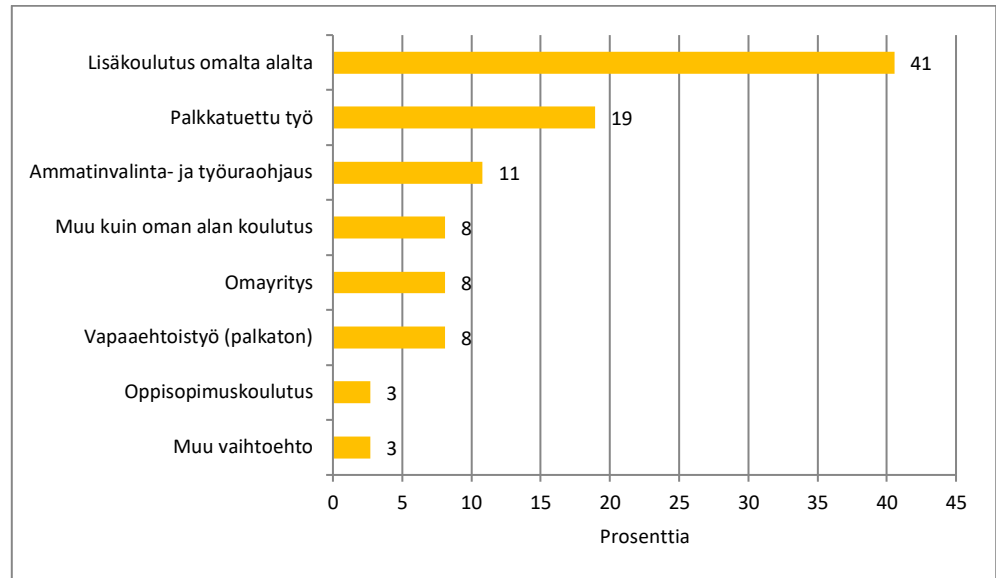
Työttömyysturvan piirissä työttömistä oli 88 prosenttia. Loput saivat toimeentulotukea tai eivät olleet minkään sosiaalietuuden piirissä. Työttömyysturvan piirissä olleista 53 prosenttiyksikköä sai työttömyyskassalta ansiosidonnaista työttömyysturvaa. Kansaneläkelaitos Kelan työttömän peruspäivärahaa sai 24 prosenttiyksikköä ja työmarkkinatukea 11 prosenttiyksikköä. Työtön voi työttömyyden kestäessä oikeutettu myös sosiaalietuuksiin. Kyselyyn vastanneista henkilöistä lähes neljännes saikin samanaikaisesti yleistä asumistukea loppuvuonna 2020 (Kuvio 11).

Kyselyt paljastavat, että noin 47 prosenttia olisi valmis vaihtamaan asuinpaikkaa, jos se edistäisi työpaikan saantia. Lähes yhtä moni olisi valmis vaihtamaan ammattia. Työttömien muotoilijoiden aktiivisuutta osoittaa, että 50 prosenttia pyrki oman tai jonkin muun alan lisäkoulutukseen (ml. oppisopimuskoulutus), ellei työtä löytyisi lähitulevaisuudessa. Vajaa viidennes haluisi palkkatuettuun työhön ja runsas ammatinvalinta- ja työuraohjaukseen. Muutamia kiinnostaisi oma yrityksen perustaminen ja paremman puutteessa jopa palkaton vapaaehtoistyö (Kuvio 12).

Kuvio 11 Työttömien muotoilijoiden työttömyys- ja sosiaaliturvaetuudet loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Kuvio 12 Työttömän muotoilijan valinnat loppuvuonna 2020, jos työtä ei lähitulevaisuudessa löydy, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



3 Palkat ja ansiotason kehitys

Ornamon kyselyyn vastanneiden muotoilualan ammattilaisten kokonaisansioiden keskiarvo oli noin 3 550 euroa ja mediaani 3 500 euroa kuukaudessa vuonna 2020. Edellisestä vuodesta keskipalkat nousivat noin 50-100 eurolla. Kuukausipalkat ovat Suomessa hieman paremmat kuin alemman korkeakoulututkinnon suorittaneiden palkansaajien kuukausiansiot keskimäärin.

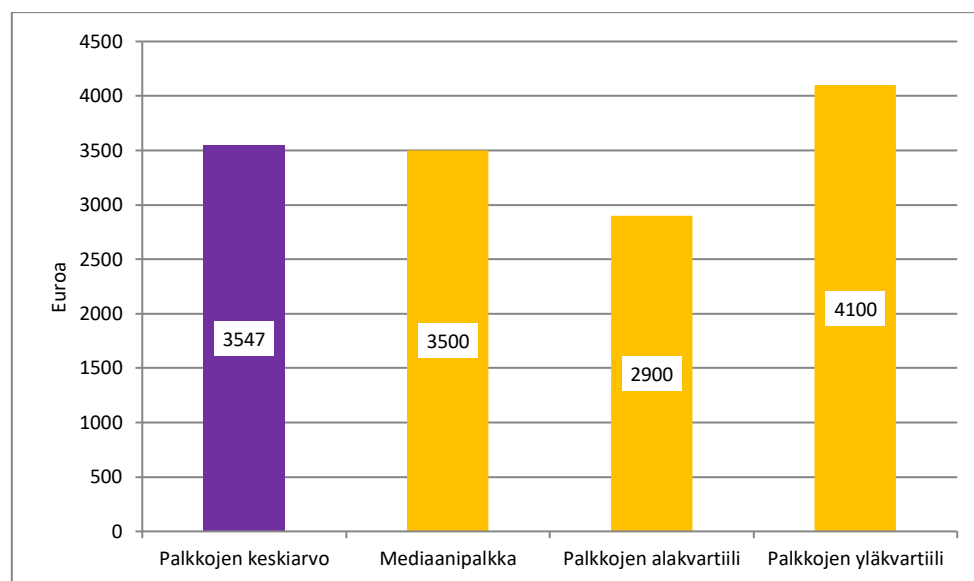
Vuositasolla palkkojen korotukset ovat yleensä pieniä ja ne ovat syntyneet lähinnä yleiskorotusten kautta, joihin voi liittyä yleiskorotuksen ylittävä työnantajakohtainen korotus. Toiseksi yleisin tapa on henkilökohtainen korotus tai siirtyminen toisen työnantajan palvelukseen. Vuonna 2020 palkkojen nousu perustui edellisvuotta selvemmin pelkästään yleiskorotuksiin.

Palkankorotuksista sopimiseen paikallisesti alan palkansaajat suhtautuvat kaksijakoisesti. Noin 40 kannattaa ajatusta, että palkankorotuksista voidaan sopia työpaikalla paikallisesti. Suurin piirtein yhtä moni on sitä mieltä, että työehto- ja virkaehtosopimuksilla määritellään yleiskorotukset kaikille, minkä lisäksi niissä sovitaan työpaikoilla jaettavan paikallisen palkkaerän suuruus.

3.1 Palkansaajien ansiotaso

Ornamon työmarkkinakyselyyn vastanneiden palkansaajien kokonaisansioiden mediaaniarvo oli joulukuussa 2020 noin 3 500 euroa. Summa oli Suomessa korkeampi kuin alemman korkeakoulututkinnon suorittaneiden kokonaisansioiden mediaani (3 269 euroa) vuonna 2019 mutta selvästi alhaisempi kuin ylemmän korkeakoulututkinnon saaneiden mediaanipalkka (4 214 euroa) kuukaudessa. Kokonaisansiot kuvaavat säännölliseltä sekä muulta työajalta, kuten yli- ja lisätyöajalta, maksettuja palkkoja, mutta ne eivät sisällä lomapalkkoja tai tulospalkkioita.

Kuvio 11 Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien keskimääräiset kuukausiansiot loppuvuonna 2020, euroa (Lähteet: Ornamon työmarkkinakysely 2021).⁹



⁹ Kun havainnot laitetaan järjestykseen kuukausipalkan suuruuden mukaan, *mediaaniluku* kuvaa keskimmäistä havaintoa. *Alakvartiilin* alapuolelle jää neljäsosa havainnoista ja *yläkvartiilin* alapuolelle kolme neljäsosaa havainnoista. Ylä- ja alakvartiilin erotuksesta saadaan arvioitua *kvartiiliväliä*, johon mahtuu 50 prosenttia havainnoista.

Tässä työmarkkinaraportissa palkkatasoa ei ole tarkasteltu ammattinimikkeen, toimenkuvan tai työnantajan toimialan perusteella. Syynä on, että tarkemman tason rahamääräiset tiedot eivät ole tarpeeksi luotettavia julkistettaviksi, mikä johtuu Ornamon kyselyyn vastanneiden pienestä määrästä.¹⁰ Palkkatietojen osalta vastanneiden määrä oli vain 174 henkilöä joulukuussa 2020. Kyselystä saadut palkkatiedot kuvaavat silti hyvin muotoilualan suunnittelijoiden tai asiantuntijoiden¹¹ kuukausiansiotasoa, sillä heidän osuutensa kyselyyn vastanneista oli 76 prosenttia.

Virallisen ammattiluokituksen mukaiset palkat

Lisätietoja muotoilualan palkansaajien palkkakehityksestä määrättyjen ammattiryhmien osalta voidaan saada Tilastokeskuksen palkkarakennetilastoista. Ammattiluokituksen mukaiset vertailukelpoiset tilastot ovat käytettävissä tilastovuodesta 2010 lukien. Ne kattavat muotoilualalta *tuote- ja vaatesuunnittelijat* (luokka 2163), *graafiset ja multimediasuunnittelijat* (luokka 2166), *sisustussuunnittelijat* (luokka 3432) sekä *käsityötuotteiden valmistajat* (luokka 731). Vuosilta 2018-19 palkkatietoja on saatavilla myös *koru-, kulta- ja hopeasepistä* (luokka 7313)¹².

Tilastokeskuksen palkkarakennetilastojen mukaan tuote- ja vaatesuunnittelijoiden säännöllisen työajan keskiansio oli 3 868 euroa kuukaudessa vuonna 2019.¹³ Graafiset ja multimediasuunnittelijat ansaitsivat keskimäärin 3 554 euroa, sisustussuunnittelijat 2 692 euroa ja käsityövalmistajat 2 557 euroa (Taulukko 3). Palkkatilastot kuvaavat yrityksissä työskentelevien alan palkansaajien ansiotasoa. Julkisyhteisöistä (valtio ja kuntayhteisöt) palkkatietoja on saatavilla vain graafisten ja multimediasuunnittelijoiden osalta.¹⁴ Syynä on havaintojen pieni määrä.

Nimellisten kuukausipalkkojen nousu oli muotoilualalla heikkoa vuosina 2018-19, sillä keskipalkat nousivat vain sisustussuunnittelijoiden osalta. Muutoinkin alan palkkatason nousu on ollut nopeaa vuosina 2014-19. Tuote- ja vaatesuunnittelijoiden palkkataso aleni hieman, joskin ammattiryhmän palkkatason nousu oli ripeää kolmena edeltävänä vuonna. Graafisten ja multimediasuunnittelijoiden palkat pysyivät suurin piirtein ennallaan vuosina 2018-19 eikä ammattiryhmän palkkatasossa ole tapahtunut muutoinkaan suuria muutoksia viime vuosina.

Käsityötuotteiden valmistajien palkat laskivat selvästi vuosina 2018-19, mikä voi johtua palkkatason heikosta kehityksestä koru-, kulta- hopeaseppien kohdalla. Naisten keskipalkka on monilla muotoilualoilla yhä pienempi kuin miesten keskipalkka. Erot naisten ja miesten palkoissa ovat pienimmät sisustussuunnittelijoiden osalta, jossa naisten palkat olivat 92 prosenttia miesten palkoista vuonna 2019. Graafisessa ja multimediasuunnittelussa, tuote- ja vaatesuunnittelussa ja käsityötuotteiden valmistuksessa naisten palkat olivat 84-86 prosenttia miesten palkoista.

¹⁰ Monien yksittäisten ammattinimikkeiden, toimenkuvien tai työnantajien toimialojen osalta vastaajamäärät jäivät alle kahteenkymmeneen tai jopa muutamaan henkilöön, minkä vuoksi saaduista vastauksista laskettavien kuukausipalkkojen keskiarvo- tai mediaanilukuihin sisältyy suuria virhemahdollisuuksia. Näin pieneen havaintojen määrään perustuvia tilastoja ei myöskään julkaista Tilastokeskuksen palkkatilastoissa. Lisäksi asiaan vaikuttaa se, että pääosa vastanneista työskentelee yksityisissä yrityksissä, joissa palkat määräytyvät pitkälti työnantajakohtaisesti.

¹¹ Konsultointi ja suunnittelu, tuotekehitys- ja suunnittelu, strateginen suunnittelu sekä muu tutkimus ja kehittäminen.

¹² Koru-, kulta- ja hopeaseppien säännöllisen työajan keskikuukausiansiot olivat 2 587 euroa vuonna 2019.

¹³ Säännöllisen työajan kuukausipalkat eroavat kokonaisansioista siten, että ne eivät sisällä yli- ja lisätyöajalta maksettuja palkkoja.

¹⁴ Kunnissa graafisten ja multimediasuunnittelijoiden keskikuukausiansiot olivat 2 985 euroa vuonna 2019.

Taulukko 3 Säännöllisen työntekijän kuukausipalkkojen (keskiarvot) muotoilualan ammateissa (yksityinen ala) 2012-19 (Lähde: Palkkarakenneilasto, Tilastokeskus).

	Tuote- ja vaatesuunnittelijat	Graafiset ja multimediasuunnittelijat	Sisustussuunnittelijat	Käsityötuotteiden valmistajat
2014, euroa	3690	3433	2284	2561
2015, euroa	3660	3514	2280	2472
2016, euroa	3447	3598	2399	2666
2017, euroa	3812	3537	2589	2553
2018, euroa	3919	3541	2635	2696
2019, euroa	3868	3554	2692	2557
Nimellinen kasvu 2018-19	-1,3	0,4	2,2	-5,2
Nimellinen kasvu 2014-19, %	4,8	3,5	17,9	-0,2
Naisten ansiot/miesten ansiot 2019, %	85,3	86,1	91,8	84,1

3.2 Palkat ja koulutustaso

Jos ansiotasoa tarkastellaan muotoilualaan soveltuvien *tutkintojen* pohjalta, havaitaan, että Tilastokeskuksen palkkatilastojen mukaiset kuukausipalkat olivat vuonna 2019 yli yksityisen alan keskituntiansioiden (3 764 euroa) kuvataiteen erikoisammattitutkinnon suorittaneilla, medianomeilla, taiteen maistereilla ja taiteen tohtoreilla. Palkkakehitys oli vuosina 2018-19 parhaita käsi- ja taideteollisuuden AMK-tutkinnon ja medianomin AMK-tutkinnon suorittaneilla. Heikointa kehitys oli kuvataiteen ammattitutkinnon ja kuvataiteen perustutkinnon suorittaneilla (Taulukko 4).

Taulukko 4 Säännöllisen työajan kuukausipalkkojen nimellinen kehitys (keskiarvot) muotoilualaan liittyvien tutkintojen suorittaneiden osalta 2017-19 (Lähde: Yksityisen sektorin palkkatilastot, Tilastokeskus).¹⁵

	Palkka 2017, euroa	Palkka 2018, euroa	Palkka 2019, euroa	Kasvu 2018-19, %
Artesaani	2650	2667	2679	0,4
Kuvataiteen perustutkinto	2670	2586	2530	-2,2
Käsi- ja taideteollisuuden ammattitutkinto	2544	2470	2676	8,3
Kuvataiteen ammattitutkinto	3581	3316	3139	-5,3
Kuvataiteen erikoisammattitutkinto	3789	3905	3946	1,0
Artenomi	3165	3201	3207	0,2
Käsi- ja taideteollisuuden AMK	2967	3049	3748	22,9
Kuvataiteen AMK	2576	2538	2640	4,0
Medianomi AMK	3387	3409	4065	19,2
Käsi- ja taideteollisuuden ylempi AMK	3609	3550	3748	5,6
Medianomi ylempi AMK	3989	4025	4053	0,7
Taiteen maisteri	3816	3886	4015	3,3
Kuvataiteen maisteri	3045	2911	2946	1,2
Taiteen tohtori	5144	5066	5188	2,4
Yksityisen alan kk-ansiot yhteensä	3631	3691	3764	2,0

¹⁵ Keskiarvoina laskettujen kuukausipalkkojen kehitykseen voi liittyä pienestä otoskoosta johtuvia vuosittaisia vaihteluja. Mediaanipalkkoja kuvaavat palkkatilastot voisivat antaa palkkakehityksestä tasaisempia aikasarjoja.

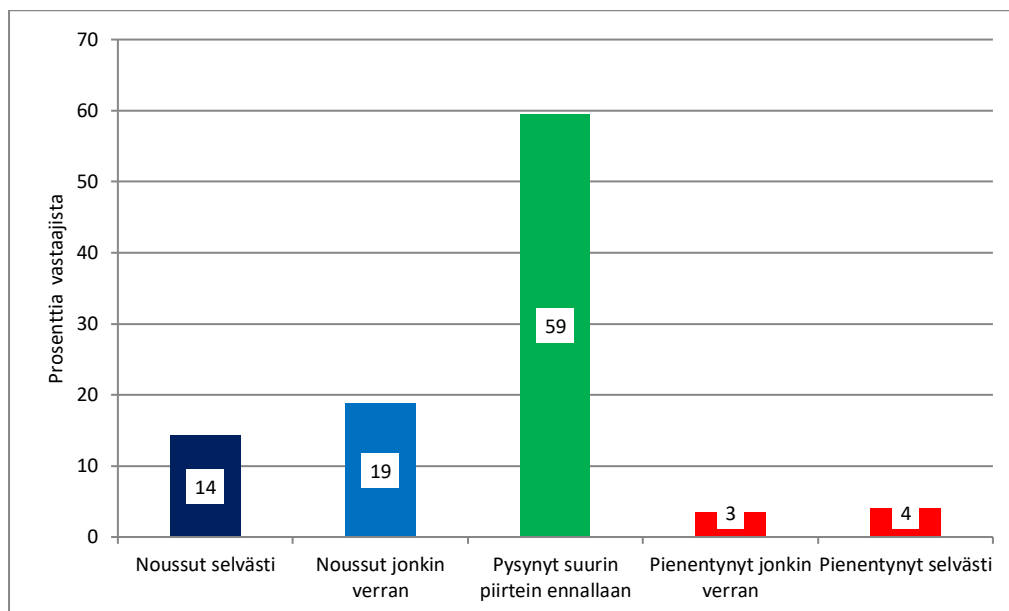
3.3 Muotoilualan yleinen palkkakehitys

Muotoilualan palkansaajista 59 prosenttia totesi, että palkka oli pysynyt ennallaan vuonna 2020.¹⁶ Ansiot olivat nousseet kolmanneksella ja alentuneet seitsemällä prosentilla palkansaajista. Palkkojen kehitystä koskeva saldoluku oli plus 26 prosenttia. Saldoluku saadaan, kun palkkojen noususta ilmoittaneiden prosenttiosuudesta vähennetään palkkojen laskusta ilmoittaneiden prosenttiosuus. Palkkakehitystä koskeva saldoluku pieneni viisi prosenttiyksikköä edellisestä vuodesta, sillä alenemisesta ilmoittaneiden osuus nousi hieman (Kuvio 14).

Palkkojen korotukset ovat tavallisesti pieniä, sillä ne ovat pohjautuneet yleensä *yleiskorotuksiin*, johon saattaa liittyä yleiskorotuksen ylittävä työnantajakohtainen korotus (Kuvio 15). Seuraavaksi yleisimmät tavat ovat *henkilökohtainen korotus* ja *siirtyminen toisen työnantajan palvelukseen*. Vuonna 2020 palkkojen nousu perustui edellisvuotta enemmän pelkästään yleiskorotuksiin. Osalla palkansaajista ansiot ovat alentuneet työnantajan muiden toimenpiteiden johdosta. Ne liittyvät usein lomautuksiin tai lyhennetty työviikon käyttöönottoon.

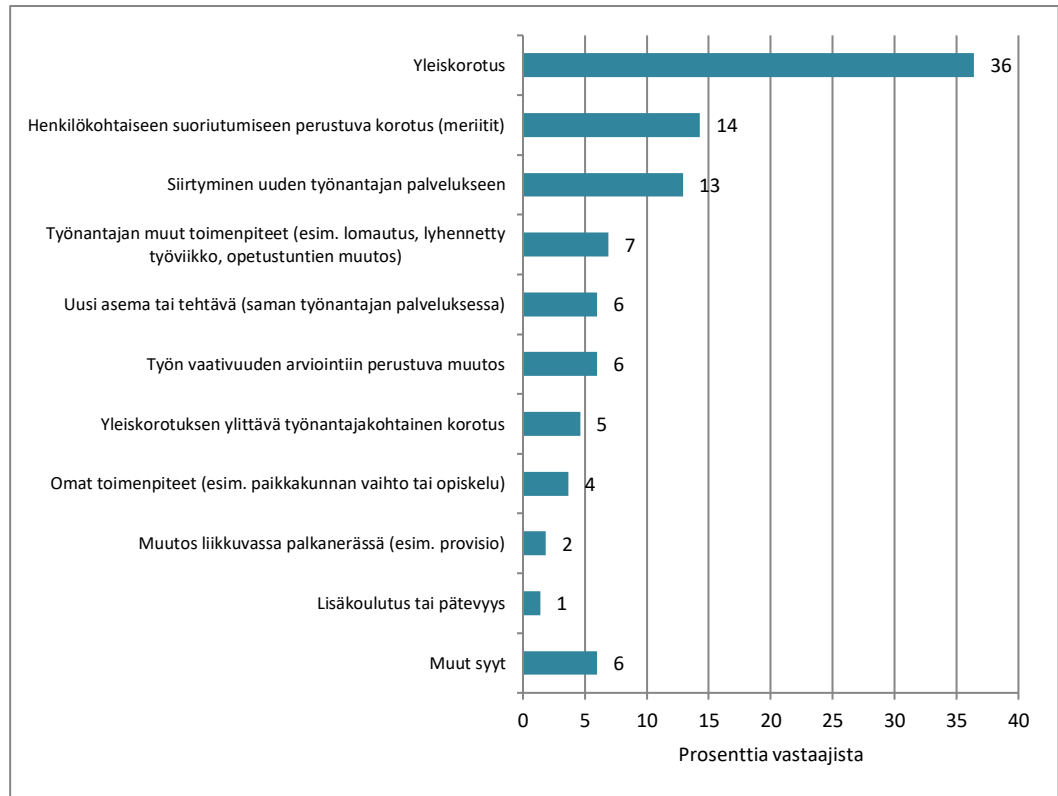
Palkankorotuksista sopimiseen Ornamon työmarkkinakyselyyn vastanneet palkansaajat suhtautuvat kaksijakoisesti, sillä osa kannattaa *paikallista sopimista ja osa nojaa työehto- ja virkaehtosopimukseen*. Käytännössä 40 prosenttia oli sitä mieltä, että palkankorotuksista on sovittava työpaikalla paikallisesti. Toista ääripäätä edustivat ne noin 39 prosenttia vastanneista, joiden mielestä työehto- ja virkaehtosopimuksilla määritellään yleiskorotukset kaikille, minkä lisäksi niissä sovitaan työpaikoilla jaettavan paikallisen palkkaerän suuruus.

Kuvio 14 Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien palkkakehitys 2019-20, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



¹⁶ Palkka on pysynyt suurin piirtein ennallaan, jos ansiotason nousu tai lasku on ollut alle 200 euroa.

Kuvio 15 *Ansiotason muutosten taustatekijät Ornamon kyselyyn vastanneilla vuosina 2019-20, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).¹⁷*



Tulospalkkaus

Noin 39 prosenttia palkansaajista oli tulospalkkauksen piirissä ja 50 prosenttia ei ollut. Edellisestä vuodesta tulospalkkattujen määrä kasvoi hieman. Silloin heitä oli kolmannes palkansaajista. Yksitoista prosenttia ei osannut tosin vastata kysymykseen. Määritelmällisesti *tulospalkkaus* on järjestelmä, jossa henkilön saama palkka määräytyy henkilön, ryhmän tai koko organisaation aikaansaaman työtuloksen perusteella. Tulospalkkaus on tunti- tai kuukausipalkkausta täydentävä palkkausmuoto, jolla kannustetaan tärkeinä pidettyjen tavoitteiden saavuttamiseen.

Nimellinen ansiotaso

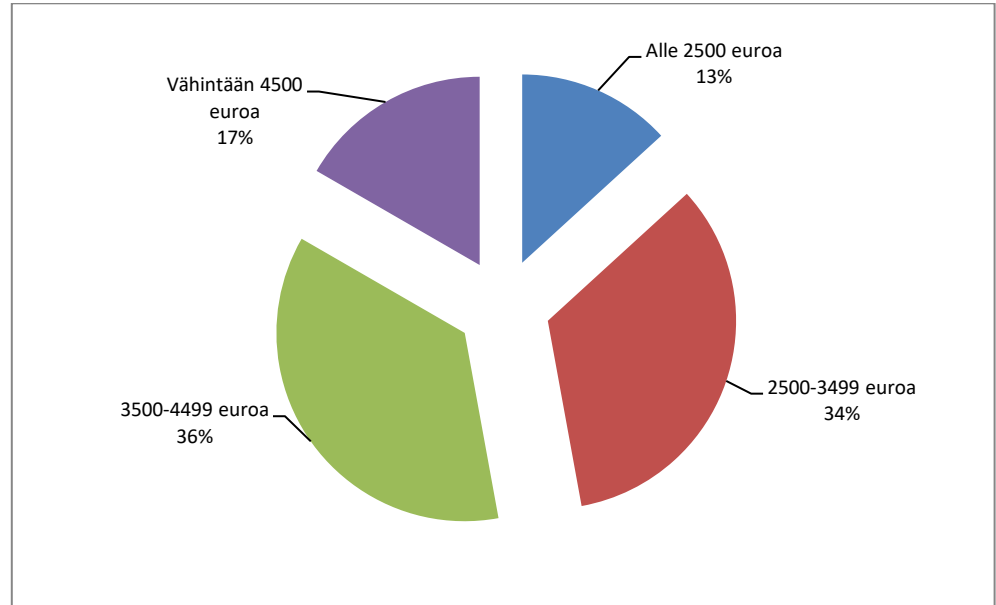
Vuoden 2021 työmarkkinakyselyn mukaan 34 prosenttia muotoilualan palkansaajista tienasi 2 500-3 500 euroa kuukaudessa loppuvuonna 2020 (Kuvio 16). Noin 36 prosenttia ansaitsi 3 500-4 500 euroa. Hyvään yli 4 500 euron palkkaan ylsi 17 prosenttia vastanneista. Alle 2 500 kuukausiansiotasoon jäi 13 prosenttia vastanneista. Alimpaan tuloneljänneeseen kuuluu myös osa-aikaisia työntekijöitä, mikä voi alentaa tilastollisesti koko toimialan keskimääräistä ansiotasoa. Yli 4 500 euroa ansaitsevien osuus oli kasvanut vuoteen 2019 verrattuna.

Ornamon kyselyyn vastanneista täysin tyytyväisiä palkkaansa oli 46 prosenttia. Kuitenkin 53 prosenttia oli yhä sitä mieltä, että palkka on liian pieni suhteessa työtehtäviin (Kuvio 17). Pienellä palkalla on vaikutusta toimeentuloon etenkin pääkaupunkiseudulla, johon muotoilualan työllisyys on keskittynyt. Pääosa (59 %) vastanneista ilmoitti myös, että palkkausjärjestelmät eivät ole kovin tai lainkaan

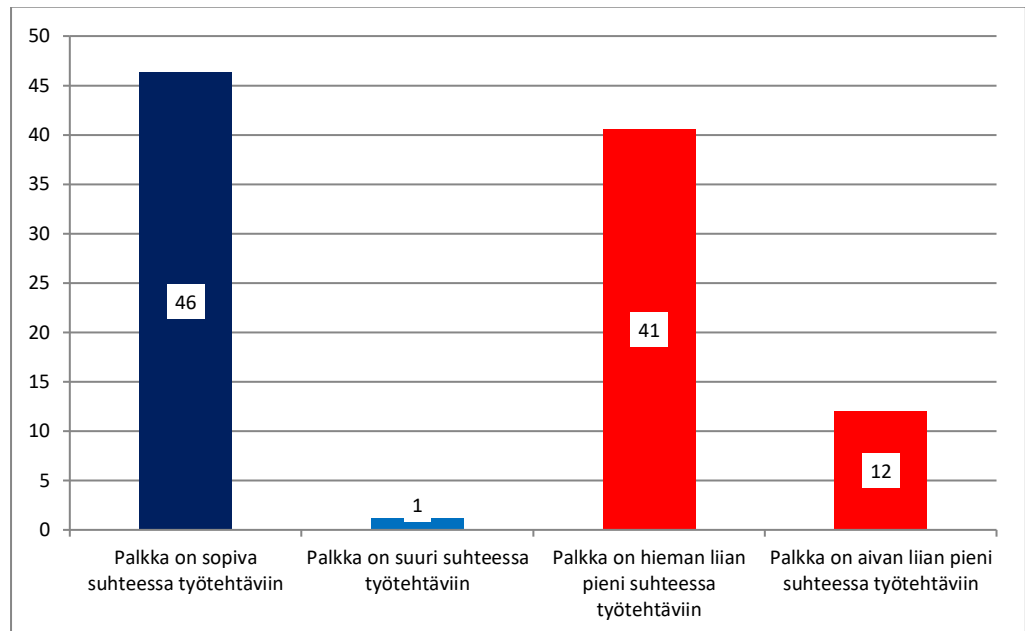
¹⁷ Palkankorotuksiin voi olla henkilöllä useampi kuin yksi syy.

kannustavia (Kuvio 18). Tosin näkemykset palkkatasosta ja palkkausjärjestelmän kannustavuudesta paranivat hieman edellisestä vuodesta.

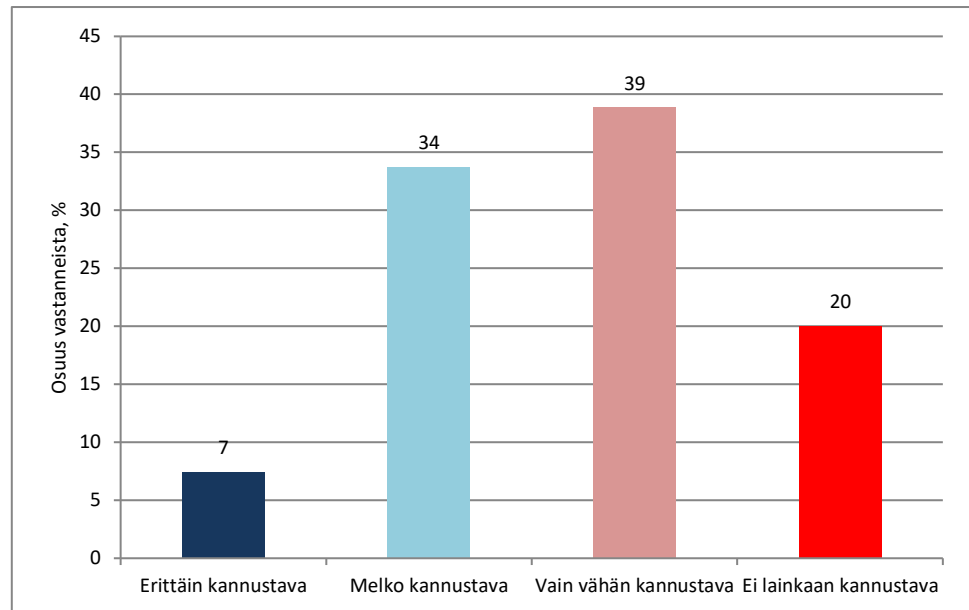
Kuvio 16 Ornamon kyselyyn vastanneet palkansaajat keskimääräisten kuukausiansioiden mukaan tuloluokittain loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Kuvio 17 Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien tyytyväisyys palkkatasoon loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Kuvio 18 *Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien tyytyväisyys palkkausjärjestelmään loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).*



3.4 Ansiotaso muotoilutoimistoissa

Tilastokeskuksen yritystilastojen pohjalta voidaan seurata alan osaamisintensiivisten KIBS-alojen (muotoilutoimistojen) palkkojen kehitystä ja verrata sitä yritysten liikevaihdon ja työn tuottavuuden (liikevaihto per henkilöstö) yleiseen kehitykseen. Muotoilutoimistoihin luetaan *graafinen muotoilu* (Nace 74101), *sisustussuunnittelu* (Nace 74102) ja *teollinen muotoilu* (Nace 74109). Vuonna 2019 näillä toimialoilla oli Tilastokeskuksen yritystilastojen mukaan 2 085 yritystä, joiden työllisyys oli noin 1 929 henkilöä ja liikevaihto 274 miljoonaa euroa.¹⁸

Tilastokeskuksen yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilastojen mukaan vuosipalkat olivat muotoilualan erikoistuneissa KIBS-yrityksissä 47 510 euroa palkansaajat kohden vuonna 2019. Tämä vastasi 3 960 euroa kuukautta kohden laskettuna. Summa on tuntuvasti suurempi kuin Ornamon kyselyssä saatu keskiarvopalkka, mikä oli 3 550 euroa vuonna 2020.¹⁹ Ansiotaso oli parhain teollisessa muotoilussa ja alhaisin graafisessa muotoilussa. Palkkasumma kasvoi muotoilutoimistoissa 8,5 prosenttia vuosina 2018-19. Eniten palkkasumma nousivat *teollisen muotoilun* toimialalla.

Palkkasumman nousu oli vuosina 2013-19 muilla muotoilualoilla paitsi teollisessa muotoilussa hieman nopeampaa kuin *työn tuottavuuden* (liikevaihto/henkilöstö) kehitys. Palkkasumman ja tuottavuuden kehitystä koskevassa vertailussa kannattaa ottaa huomioon, että merkittävä osa muotoilutoimistojen henkilöstöstä on yrittäjiä, joiden saamat yrittäjätulot ja osingot eivät sisälly palkkasummiin. Keskimäärin yrittäjiä oli 33

¹⁸ Kaikkien muotoilualojen liikevaihto kasvoi vuosina 2013-17. Vuonna 2018 kasvu jatkui vain teollisessa muotoilussa, mutta vuonna 2019 liikevaihto kohosi jälleen kaikilla muotoilualoilla.

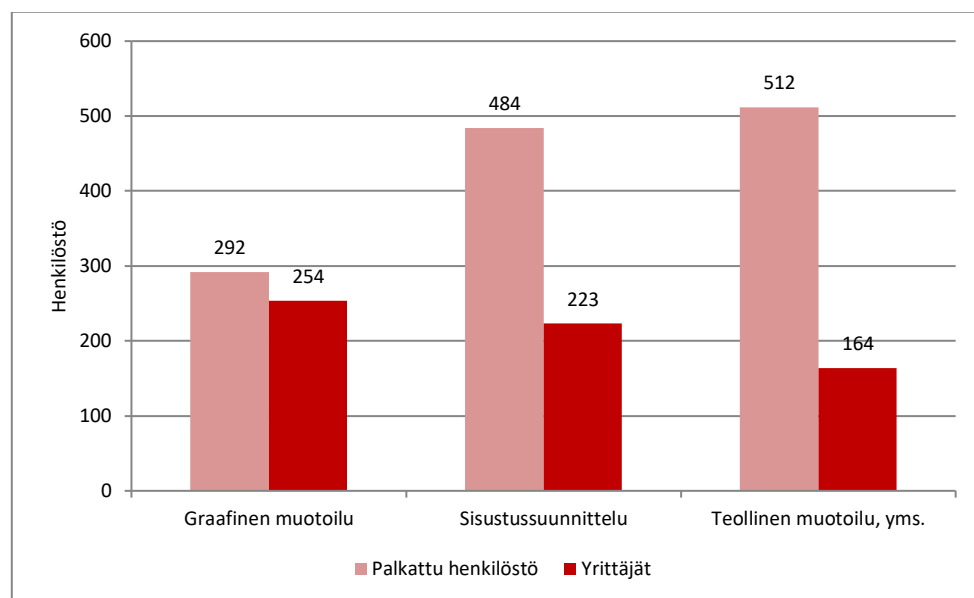
¹⁹ Palkkaerot voivat johtua siitä, että Ornamon kyselyyn vastanneet palkansaajat työskentelevät hyvin monien erilaiset jalostus- ja palvelualoja edustavien työnantajien palveluksessa. Alan erikoistuneissa muotoilutoimistoissa palkkatason voi olla muutoinkin korkeammalla tasolla.

prosenttia muotoilutoimistojen henkilöstä. Osuus oli suurin graafisessa muotoilussa (46 %) ja pienin teollisessa muotoilussa (24 %) (Kuvio 19).

Taulukko 5 Palkkasumman ja tuottavuuden (liikevaihto/henkilöstö) nimellinen kasvu muotoilutoimistoissa 2013–19 (Lähde: Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilastot, Tilastokeskus).

	Yhteensä, euroa	Graafinen muotoilu, euroa	Sisustussuun- nittelu, euroa	Teollinen muotoilu, euroa
2013	38783	10384	12420	15979
2014	41841	9874	14784	17182
2015	43965	10358	15756	17850
2016	46379	11304	17131	17944
2017	52440	12169	19514	20757
2018	56415	12591	20862	22961
2019	61218	13751	21643	25824
Palkat / palkansaaja:				
- vuosipalkka, euroa	47506	47028	44712	50420
- kuukausipalkka, euroa	3959	3919	3726	4202
Palkkasumman kasvu:				
- 2013-19, %	57,8	32,4	74,3	61,6
Tuottavuuden nousu:				
- 2013-19, %	54,6	30,1	43,0	80,0

Kuvio 19 Muotoilutoimistojen henkilöstö jaettuna palkansaajiin ja yrittäjiin 2019 (Lähde: Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto, Tilastokeskus).



4 Työaika ja työhyvinvointi

Etätöiden tekeminen on yleistynyt muotoilualalla vauhdilla epidemiakriisin johdosta. Työmarkkinakyselyn mukaan 52 prosenttia palkansaajista ilmoitti, että etätönteke on lisääntynyt entisestään. Noin neljännekselle etätö on aivan uusi töntekotapa ja kolmellatoista prosentilla etätö on ainoa vaihtoehto työskennellä epidemiakriisin aikana. Vain alle kymmenelle prosentille etätönteke ei ole sopiva vaihtoehto.

Etätönteke mahdollistaa eri paikkakunnilla asuvien henkilöiden työskentelyn ja palkkaamisen. Myös työmatkoihin kulutettu aika vähenee sekä työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen voi helpottua. Etätönopeaan lisääntymiseen ei ole silti osattu varautua kaikilta osin. Esimerkiksi asuntoja tai asuinkiinteistöjä eivät ole suunniteltu etätöskentelyä varten eikä niissä ole aina sopivia työpisteitä.

Kyselyn mukaan työtyytyväisyys on parantunut hieman epidemiakriisistä huolimatta, vaikka työn määrän on todettu kasvaneen osalla töntekijöitä. Muotoilijoiden työyhteisöissä valitsee yhä myös pääosin hyvä ja kannustava työskentely ilmapiiri. Kehittämistarpeet koskevat esimiesten antamia palautteita, töiden epätasaista jakautumista sekä työnantajan panostuksia töntekijöiden osaamisen kehittämiseen.

4.1 Työviikon pituus ja ylityöt

Ornamon työmarkkinakyselyyn vastanneet palkansaajat työskentelivät vuonna 2020 mediaanilukuna mitattuna 37,5 tuntia viikossa keskiarvon ollessa 36 tuntia viikossa. Tehtyjen työtuntien määrä aleni vuodesta 2019 johtuen ehkä epidemiakriisistä. Erot työviikon toteutuneessa pituudessa ovat suuria, koska 36 prosenttia työskenteli vähintään 40 tuntia viikossa. Ihanteellisen työviikon pituus olisi kyselyyn vastanneiden mielestä 36 tuntia, jos asiaa mitataan mediaanilukuna. Keskiarvolla mitattu ihanteellisen työviikon pituus jäisi 34 tuntiin (Taulukko 6).

Ihanteellisessa tilanteessa vähintään 41 tunnin työviikkoja tekevien osuus poistuisi lähes täysin. Pitkää työviikkoa tekevästä valtaosa vähentäisi työtuntien määrää, jos se olisi käytännössä mahdollista. Samoin toimisivat monet 40-40,5 tuntia viikossa työskentelevät. Suosituin viikkoaika on 20-36 työtuntia. Tosin osa 20-36 tuntia viikossa työskentelevistä pidentäisi työviikon pituutta, koska he tarvitsevat lisää työtunteja toimeentulonsa vuoksi. Voidaan todeta, että todellisten ja ihanteellisten työtuntien määrä oli suurin piirtein yhtä kaukana toisistaan kuin vuonna 2019.

Ornamon kyselyyn vastanneiden muotoilijoiden työviikko on suurin piirtein yhtä pitkä kuin suomalaisilla palkansaajilla keskimäärin. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan palkansaajien keskimääräisen säännöllisen työviikon pituus oli koko- ja osa-aikatyössä 36,2 tuntia vuonna 2019, kun ylemmät ja alemmat toimihenkilöt sekä töntekijät lasketaan yhteen.²⁰ Miehillä se oli 37,4 tuntia ja naisilla 34,5 tuntia.²¹ Työviikko pitenee, jos siirrytään töntekijöistä ylempiin toimihenkilöihin taikka, jos tarkastelun kohteena ovat vain kokopäivätyössä olevat palkansaajat.

²⁰ *Säännöllinen viikkotyöaika* on töntekijän tavanomainen tai keskimääräinen viikkotyöaika päätyössä. Palkansaajilla säännölliseen työaikaan luetaan mukaan säännöllinen palkallinen tai palkaton ylityö. *Tehty viikkotyöaika* on sen sijaan työllisen tutkimusviikolla tekemien työtuntien määrä. Siihen luetaan mukaan kaikki tutkimusviikolla tehty palkalliset ja palkattomat ylityötunnit. Toisaalta lomat, arkivapaat ja poissaolot muista syistä (esim. sairaus) lyhentävät tehtyä viikkotyöaika.

²¹ Työajat ja tehty työtunnit vaihtelevat työllisyyden ja palkansaajien rakenteen muutosten mukaisesti. Jos esimerkiksi osa-aikatyö yleistyy enemmän kuin koko-aikatyö, keskimääräinen viikkotyöaika lyhenee. Lyhyttä työviikkoa tekevillä tyypillisin säännöllinen työaika oli 30–34 tuntia viikossa.

Taulukko 5 Muotoilualan palkansaajien toteutunut ja ihanteellinen työviikon pituus 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).

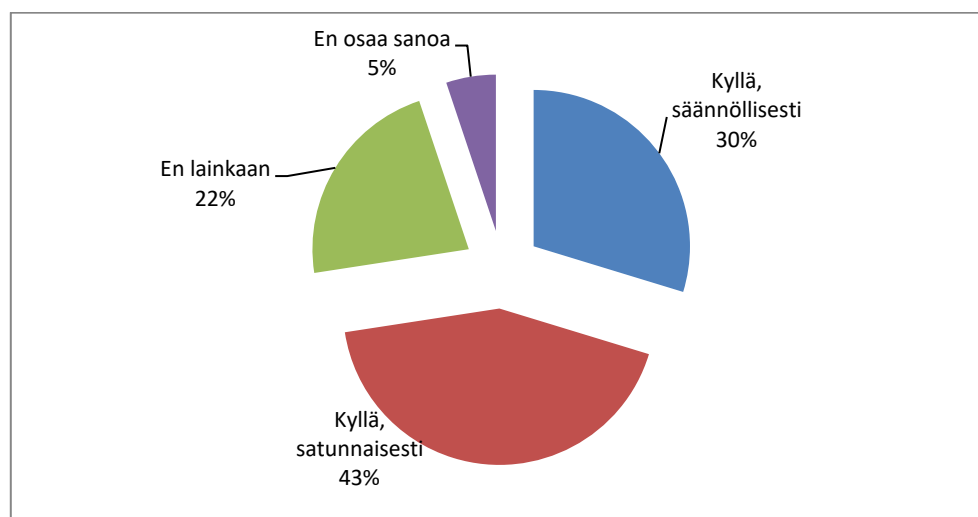
	Toteutunut työviikko (h), prosenttia vastanneista	Ihanteellinen työviikko (h), prosenttia vastanneista	Ihanteellinen miinus toteutunut, %
Alle 20 h	7,4	3,4	-4,0
20-36 h	14,3	42,3	28,0
37-37,5 h	28,6	32,0	3,4
38-39 h	14,3	13,1	-1,1
40-40,5 h	25,7	8,6	-17,1
Väh. 41 h	9,7	0,6	-9,1
Yhteensä	100,0	100,0	0,0
Työviikko (mediaani h)	37,5	37,0	-0,5
Työviikko (keskiarvo h)	36,0	34,0	-2,0

Ylityöt ja työskentely työpaikan ulkopuolella

Ylitöiden tekeminen on Suomessa yleistä yksityisellä ja julkisella alalla. Monet työnantajat ajautuisivat vaikeuksiin, jos säännöllisen työajan päälle tehtävien ylitöiden tekeminen loppuisi. Ylitöitä tehdään monesta syystä. Siihen vaikuttaa sekin, että ylitöiden teettäminen on suhteellisen halpaa verrattuna uuden työntekijän palkkaamiseen. Ornamon pari vuotta aiemmin tekemän työmarkkinakyselyn mukaan runsaat 50 prosenttia muotoilualan palkansaajista oli tehnyt ylitöitä rahallista korvausta (palkkaa) tai vapaa-aikana annettua korvausta vastaan.

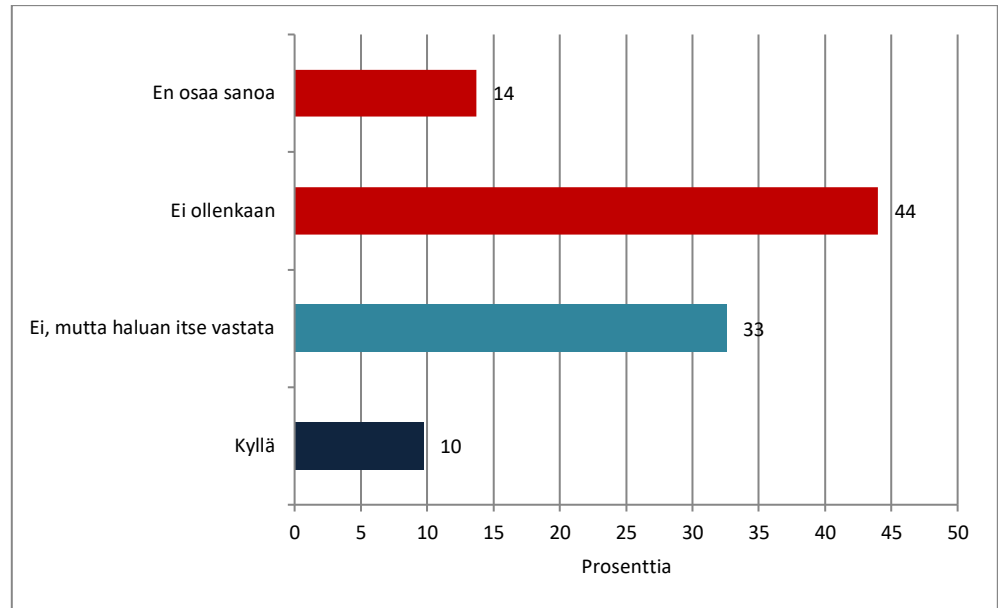
Vuosien 2019-20 työmarkkinatiedusteluissa ei kysytty rahallista korvausta tai vapaa-aikana annettua korvausta vasten tehdyistä ylitöistä. Sen sijaan korvausta ylitöistä oli tehnyt miltei viidennes vastanneista loka-marraskuussa 2020. Korvauksettomat ylityöt liittyvät usein työpaikan ulkopuolella tapahtuvaan työntekoon ja etätöihin. Työpaikan ulkopuolella tapahtuvan yleistymisestä kertoo se, että 73 prosenttia kyselyyn vastanneista oli tehnyt säännöllisesti tai satunnaisesti töitä *varsinaisen työpaikan ulkopuolella kotona (tai työmatkalla)* loppuvuonna 2020 (Kuvio 20).

Kuvio 20 Muotoilualan palkansaajien työskentely työpaikan ulkopuolella (kotona tai työmatkalla) loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Ornamon vuoden 2020 työmarkkinakysely osoitti, että neljännes vastanneista palkansaajista vastaanottaa työajan ulkopuolella viikoittain tai päivittäin työhön liittyviä yhteydenottoja. Satunnaisia yhteydenottoja oli saanut miltei joka toinen. Vuoden 2021 työmarkkinakyselyn mukaan joka kymmenes joutuu vastaamaan yhteydenottoihin ja noin kolmasosa vastaa yhteydenottoihin vapaaehtoisesti, vaikka niihin ei olisikaan välttämättä pakko reagoida. Kaksi kolmasosaa ei saa työajan ulkopuolella yhteydenottoja tai ei ota niitä ainakaan vastaan.

Kuvio 21 Muotoilualan palkansaajille asetetut odotukset työajan ulkopuolelta tuleviin yhteydenottoihin vastaamisesta viipymättä loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Etätyönteko lisääntynyt tuntuvasti

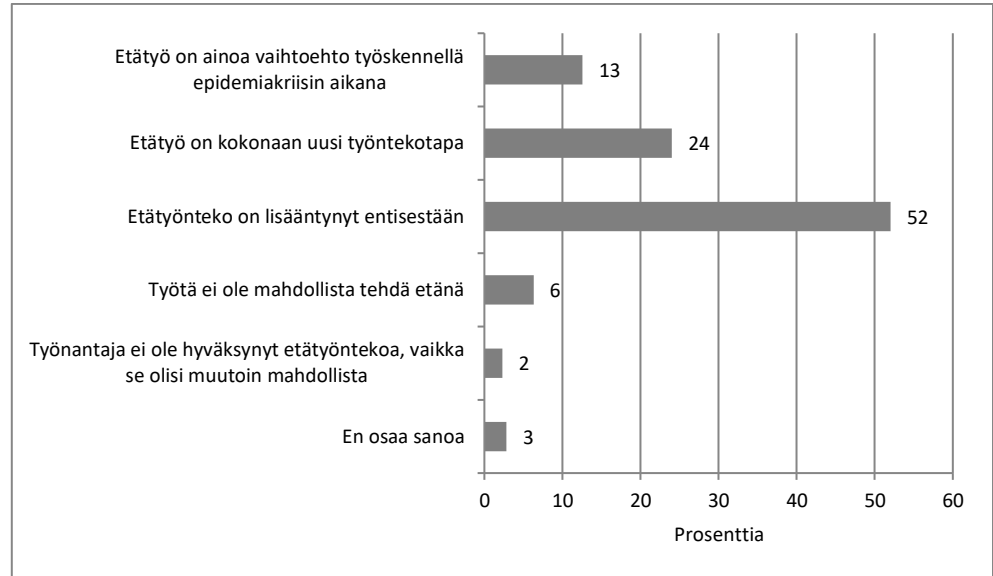
Epimediakriisi on lisännyt työpaikan ulkopuolella tapahtuvaa etätyöntekoa. Noin 52 prosenttia kyselyyn vastanneista kertoi, että etätyö on lisääntynyt heidän kohdallaan, vaikka se on ollut mahdollista jo aiemminkin. Noin 24 prosentille etätyöstä on muodostunut kokonaan uusi työskentelytapa ja kolmetyöllä prosentille etätyö on ainoa vaihtoehto tehdä työtä kriisin aikana. Ainoastaan vajaa kymmenen prosenttia totesi, että työtä ei ole mahdollista tehdä etätyönä tai, että työnantaja ei ole hyväksynyt etätyön tekemistä, vaikka työn puolesta olisi mahdollista (Kuvio 22).

Käytännössä sellaisten työntekijöiden osuus, jotka eivät olleet tehneet lainkaan etätöitä tai ovat olleet etätöissä korkeintaan 1-2 päivää viikossa, oli vähentynyt maaliskuu-joulukuussa 2020 tuntuvasti. Vastaavasti niiden työntekijöiden osuus, jotka tekevät pelkästään tai lähes pelkästään etätöitä, on lisääntynyt. Toteutunut kehitys on vähentänyt radikaalista niiden työntekijöiden määrää, jotka aiemmin olisivat halunneet tehdä etätöitä, mutta eivät ole saaneet. Esimerkiksi vuotta aiemmin tällaisia työntekijöitä oli Ornamon kyselyyn vastanneista vielä viidennes.

Kaiken kaikkiaan yli 50 prosentilla kyselyyn vastanneista etätöiden osuus on ollut vähintään 80 prosenttia työajasta. Vajaalla neljänneksellä etätöiden osuus on asettunut 40-80 prosentin välille. Joka kuudennella etätöiden osuus oli alle 20 prosenttia työajasta ja joka kymmenes oli työskennellyt koko ajan täysiaikaisesti työpaikalla tai

työhuoneella. Etätönteekijöistä vain alle 30 prosentilla oli kotona oma työhuone. Runsaat 40 prosenttia oli järjestänyt töidentekopisteen muun huoneen yhteyteen. Loppuosalla ei ollut mitään erillistä kiinteää työpistettä.²²

Kuvio 22 Muotoilualan palkansaajien etätötilanne epidemiakriisin johdosta joulukuussa 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Epidemiakriisi on pakottanut entistä suuremman osan muotoilualan työntekijöistä etätöihin, vaikka niitä oli tehty lisääntyvässä määrin jo aiemmin. Korona on vain vauhdittanut meneillään olevaa megatrendiä samalla, kun sähköiset Internetiin nojaavat työskentely- ja yhteydenpitotavat ovat kehittyneet epidemiakriisin aikana nopeammin kuin muutoin olisi tapahtunut. Etätönteon myönteisiä puolia on, että pitkät työmatkat jäävät pois, jolloin työntekijöillä on enemmän aikaa lepoon ja liikuntaan. Tämä on voinut parantaa työhyvinvointia ja lisätä työn tuottavuutta.

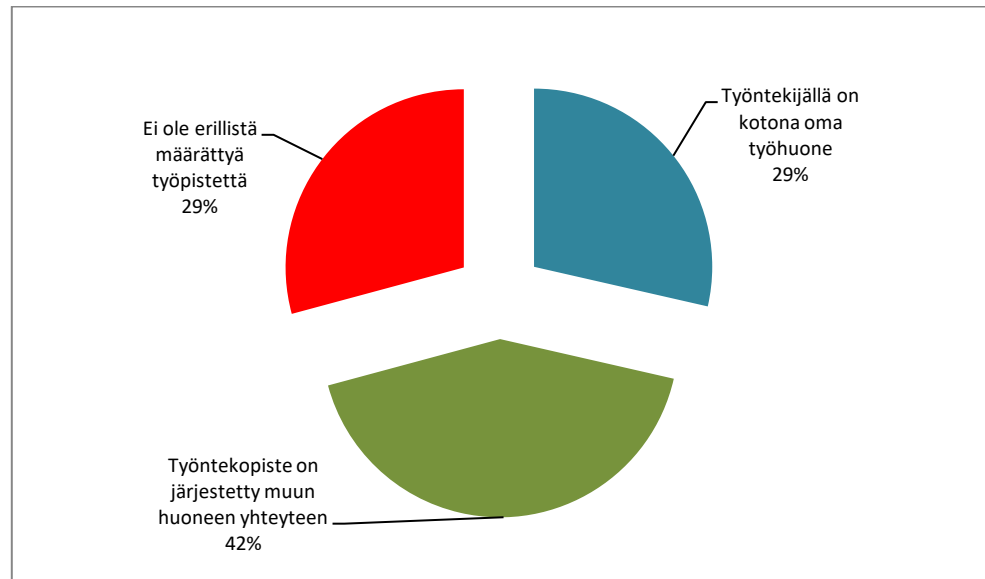
Etätöiden yleistymisen mahdollistaa eri paikkakunnilla asuvien henkilöiden palkkaamisen. Kotityöpisteessä ei tule välttämättä yhtä paljon keskeytyksiä kuin varsinaisella työpaikalla, minkä lisäksi työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen helpottuu. Tosin työntekijät ovat tämän asian osalta eriarvoisessa asemassa tai etätönteeseen liittyy ratkaistavia haasteita riippuen siitä, asutaanko yksin, parisuhteessa tai kuuluuko perheeseen lapsia ja minkäikäisiä he ovat. Etätö vaatii lisäksi kunnolliset työvälineet ja riittävät hyvät työtilat, eikä kaikkia työtehtäviä voi suinkaan hoitaa etänä.

Etätönteke ja yhteiskunnan digitalisoituminen on tapahtunut niin lyhyessä ajassa, että siihen ei ole osattu varautua kaikilta osin. Asunnot ja kiinteistöt eivät ole suunniteltu etätöskentely varten (Kuvio 23). Suurissa asutuskeskuksissa pienetkin asunnot ovat kalliita, mutta uusissakaan asunnoissa ja asuinkiinteistöissä on harvoin tai ollenkaan soveltuvia työskentelytiloja päätoimisille etätönteekijöille. Osalla työntekijöistä on ollut tietysti jo aiemmin hyvät työskentelytilat, kun he ovat halunneet keskittyä kunnolla ja päästä etätöihin pois avokonttorien hälystä.

²² Työt tehdään keittiön pöydällä, sohvalla, sängyllä yms. vaihtelevassa paikassa.

Negatiivisina puolina voidaan pitää yhteisöllisyyden katoamista, jos entistä useampi tekee pääosan työajasta kotona. Etätönteon yleistyminen on voinut osaltaan vaikeuttanut todellisten työtuntien seuranta ja laskentaa. Osa työntekijöistä saattaa työskennellä epäsovinnaiseen kellonaikaan ja viikonloppuisin, mikä voi tietysti lisätä joustavuutta työn, perhe-elämän ja vapaa-ajan yhteensovittamisessa. Pahimmallaan tilanne voi johtaa siihen osa työtunneista jää kokonaan työaikakirjanpidon ulkopuolelle, mikä antaa väärän kuvan toimialan tuottavuuden kehityksestä.

Kuvio 23 Etätöyöpaikkojen organisointi palkansaajien kotona loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



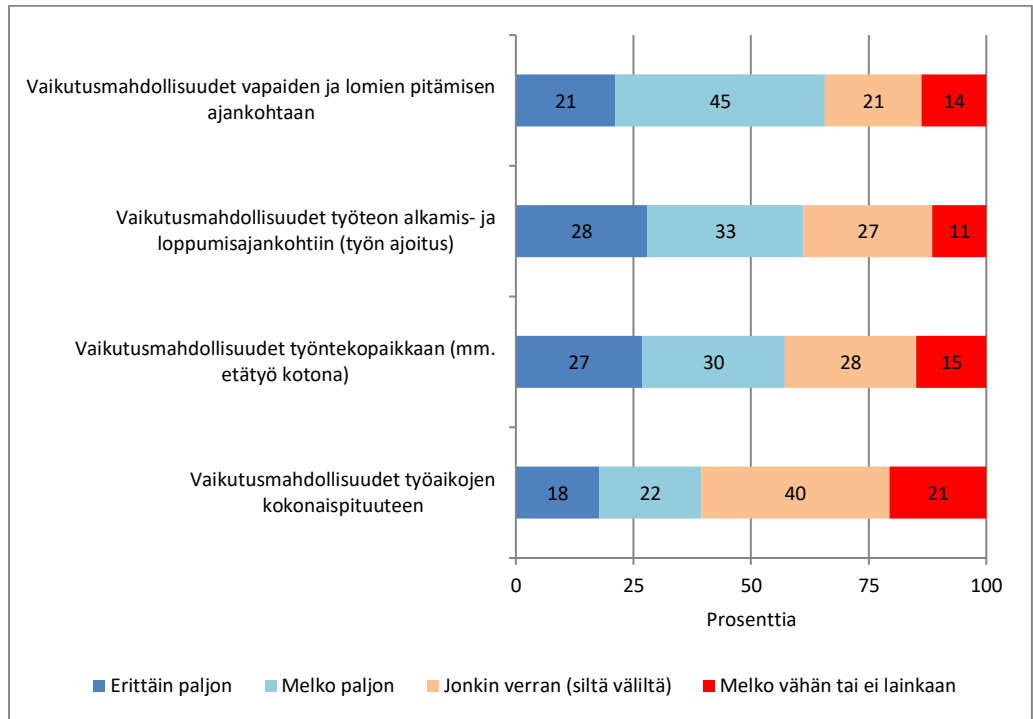
Työntekijän vaikutusmahdollisuudet työaikaan ja -paikkaan

Muotoilualan työpaikkakohtaisesta joustavuudesta kertoo se, että 61 prosenttia Ornamon vuoden 2021 kyselyyn vastanneista palkansaajista on pystynyt vaikuttamaan erittäin tai melko paljon *työnteon alkamis- ja loppumisajankohtiin*. Etätöskentelyn lisääntyminen on myötävaikuttanut siihen, että nyt 57 prosenttia voi vaikuttaa paljon työtekopaikkaansa.²³ Tosin vain 40 prosenttia pystyy vaikuttamaan paljon *työaika*jen kokonaispituuteen. Vaikutusmahdollisuudet *vapaiden ja lomien pitämisaikajankohtiin* ovat 66 prosentilla vastanneista kuitenkin hyvät (Kuvio 24).

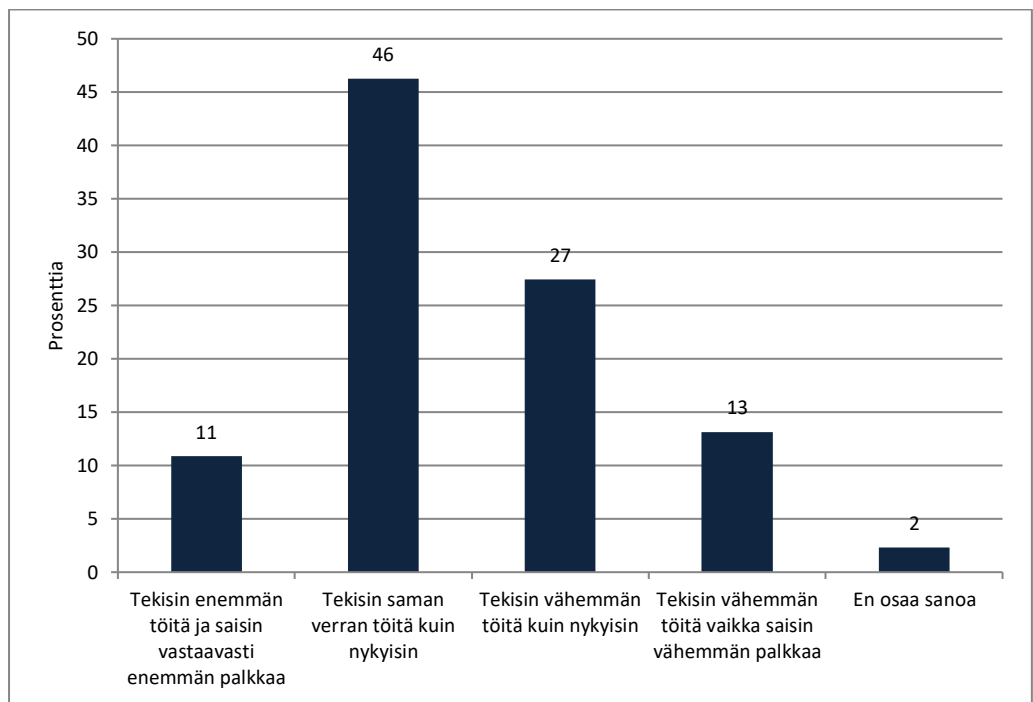
Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että 40 prosenttia työmarkkinakyselyyn vastanneista palkansaajista tekisi vähemmän töitä kuin nykyisin ja voisi alentaa jopa palkkaansa. Taustatekijöitä voivat olla esimerkiksi jatkuvat ylityöt, harrastukset ja muut omaan perhe- ja henkilökohtaiseen elämäntilanteeseen liittyvät seikat. Tosin tämän joukon osuus on pienentynyt edellisestä vuodesta. Vastaavasti yksitoista prosenttia tekisi enemmän töitä, jos saisi vastaavasti suurempaa palkkaa. Noin 46 prosenttia on kuitenkin tyytyväinen nykyiseen tilanteeseen (Kuvio 25).

²³ Varsinaisesti 58 prosenttia kyselyyn vastanneista ilmoitti loppuvuonna 2020, että heidän työpaikallaan on mahdollista sopia joustoajajärjestelyistä. Joustoajajärjestelyillä tarkoitetaan työntekijän mahdollisuuksia päättää itsenäisesti työnteosta ja -paikasta työnantajan ja työntekijän sopimien rajojen puitteissa.

Kuvio 24 *Muotoilualan palkansaajien vaikutusmahdollisuudet työaikaan ja -paikkaan loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).*



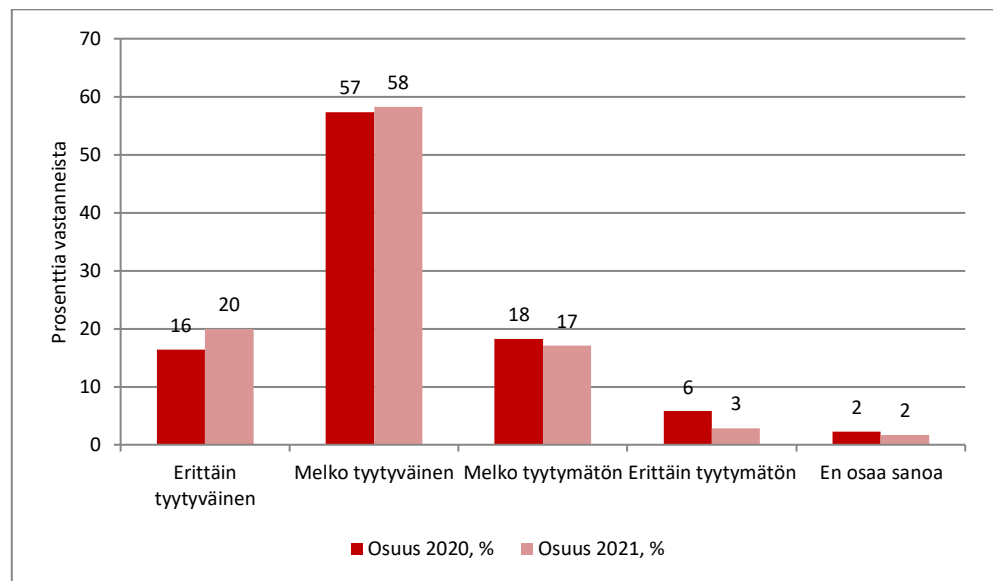
Kuvio 25 *Muotoilualan palkansaajien näkemykset optimaalisen työmäärän ja palkan välisestä suhteesta loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).*



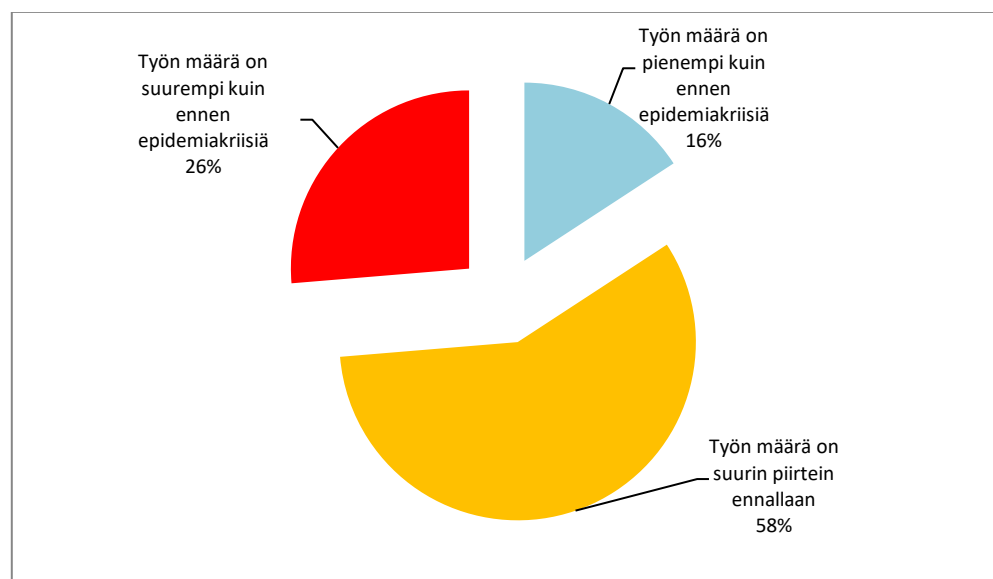
4.2 Näkemyksiä työtyytyväisyydestä ja -ilmapiiristä

Ornamon työmarkkinakysely paljastaa, että työtyytyväisyys on jopa lisääntynyt hieman edellistä vuodesta epidemiakriisistä huolimatta. Noin 78 prosenttia vastanneista oli erittäin tai melko tyytyväinen nykyiseen työhönsä (Kuvio 26). Työtyytyväisyyden saldoluku oli 58, kun vuotta aiemmin oli 50. Saldoluku saadaan, kun työhönsä tyytyväisten prosenttiosuudesta vähennetään työhönsä tyytymättömien prosenttiosuus. Työtyytyväisyys on lisääntynyt, vaikka runsas neljännes vastanneista on ilmoittanut työn määrän olevan suurempi kuin ennen epidemiakriisiä (Kuvio 27).

Kuvio 26 Muotoilualan palkansaajien työtyytyväisyys vuosina 2019 ja 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakyselyt 2020 ja 2021).

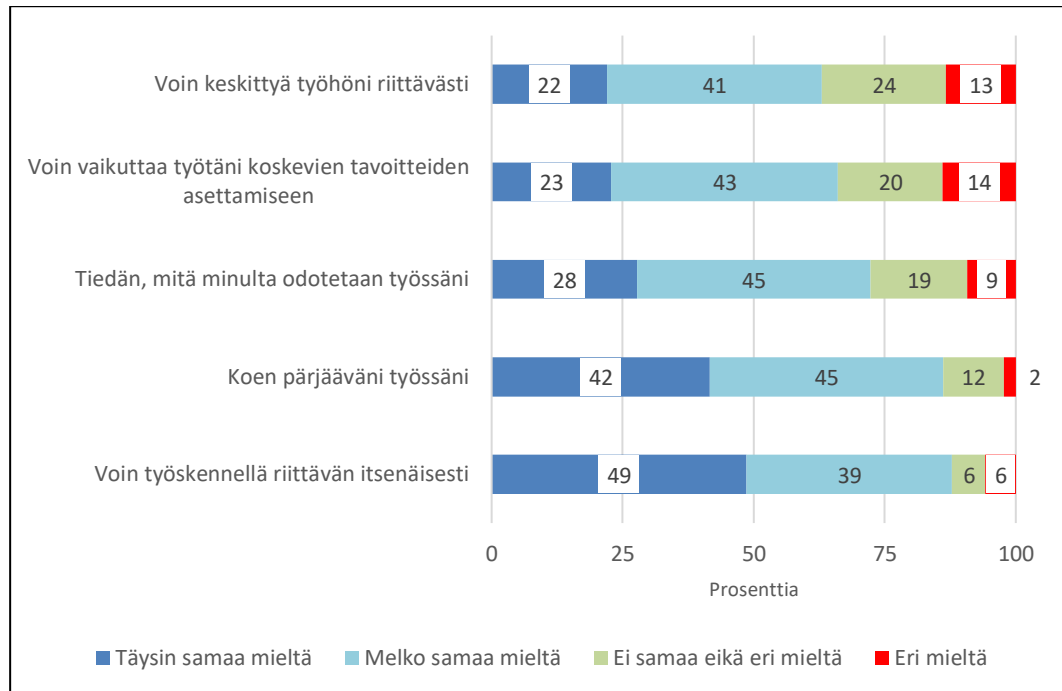


Kuvio 27 Muotoilualan palkansaajien työn kuormittavuuden muutokset epidemiakriisin aikana verrattuna sitä edeltäneeseen aikaan, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Kyselyyn vastanneista palkansaajista 87 prosenttia ilmoitti pärjäävänsä työssä erittäin tai melko hyvin. Vielä suurempi enemmistö (88 %) koki, että he voivat työskennellä riittävän itsenäisesti. Sen sijaan hieman pienempi enemmistö (73 %) tietää, mitä heiltä työssä vaaditaan. Vain 66 prosenttia oli varmasti sitä mieltä, että he voivat vaikuttaa työtä koskevien tavoitteiden asettamiseen. Lisäksi vain 61 prosenttia kertoi, että he voivat keskittyä työhönsä riittävästi. Näitä asioita voidaan hoitaa organisoimalla töitä paremmin ja vähentämällä sähläämistä (Kuvio 28).

Kuvio 28 Muotoilualan palkansaajien näkemykset yleisestä työelämän laadusta työpaikoilla loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).

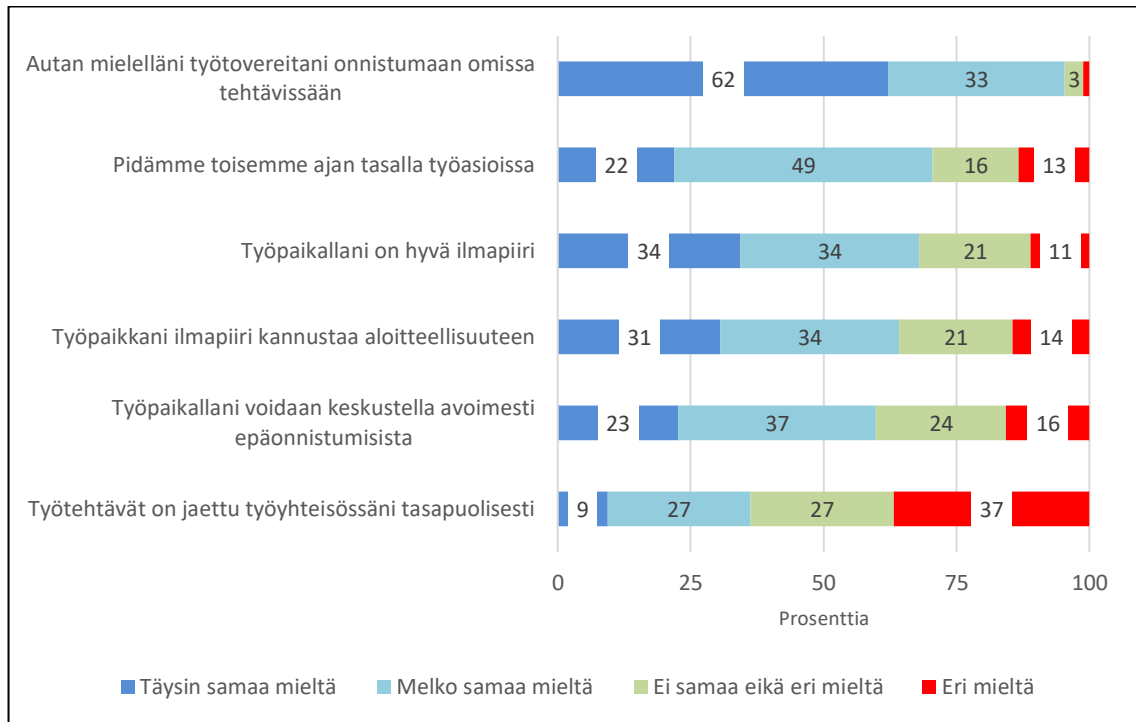


Työskentelyilmapiiri korona-aikana

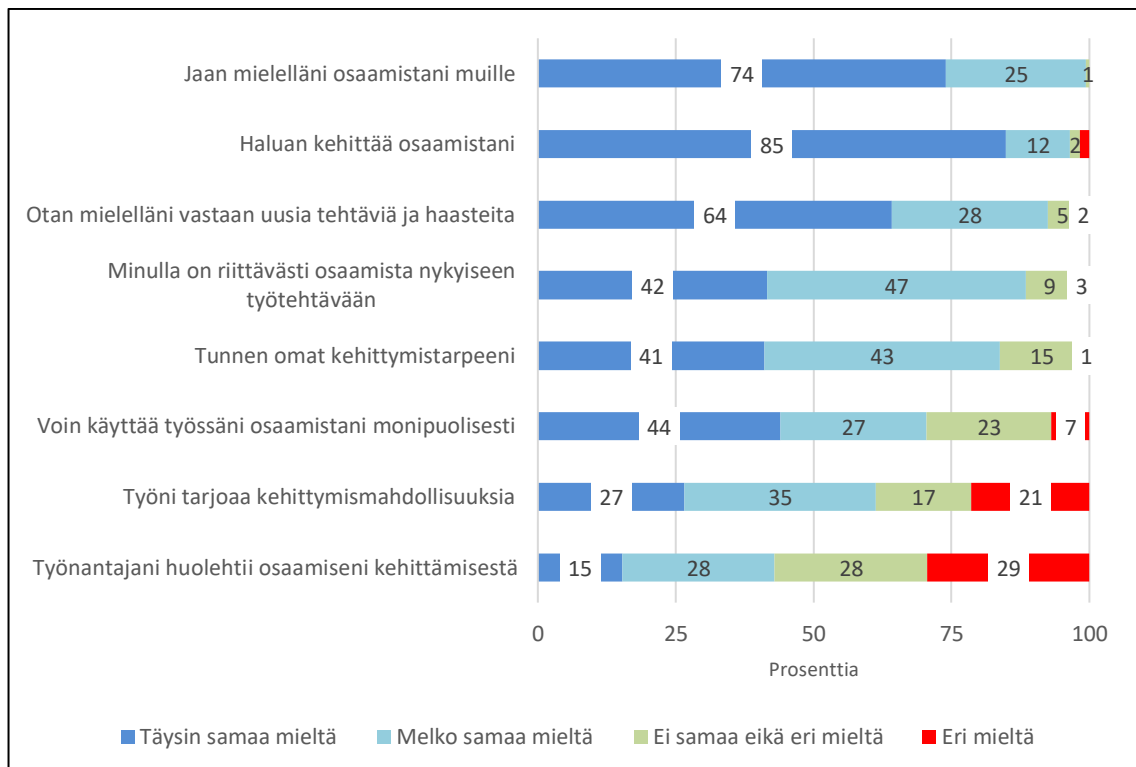
Muotoilijoiden työyhteisöissä valitsee pääosin hyvä ja kannustava työskentelyilmapiiri. Työpaikoilla muotoilijat auttavat mielellään toinen toistaan onnistumaan omissa tehtävissään ja työkollegoja pidetään ajan tasalla työasioista. Sen sijaan työtehtävien organisoinnissa voisi olla parantamisen varaa, sillä 70 prosenttia kyselyyn vastanneista ilmoitti, että työtehtäviä ei ole jaettu työyhteisössä välttämättä tasapuolisesti. Asia on mennyt huonompaan suuntaan koronan aikana. Lisäksi vain 60 prosenttia on kokenut, että epäonnistumisista voidaan avoimesti keskustella (Kuvio 29).

Ornamon kyselyistä ilmenee, että muotoilijat ovat halukkaita kehittämään osaamistaan ja vastaanottamaan uusia tehtäviä ja haasteita sekä jakamaan osaamistaan muille. Valtaosa vastaajista kokee, että heillä on riittävästi ammattitaitoa nykyisiin työtehtäviin. Aivan kaikkien palkansaajien osaaminen ei ole silti työpaikoilla täyskäytössä eikä työnantaja panosta tarpeeksi kehittymismahdollisuuksiin (Kuvio 30). Voimavarojen vajaakäyttö heikentää tuottavuutta ja voi olla osasyynä siihen, että päätyön ohella tehdään sivutoimisesti muita ammatillista osaamista edistäviä töitä.

Kuvio 29 *Muotoilualan palkansaajien näkemykset yleisestä työilmapiiristä työyhteisöissä loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).*



Kuvio 30 *Muotoilualan palkansaajien näkemykset osaamisestaan ja ammattitaidostaan loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).*



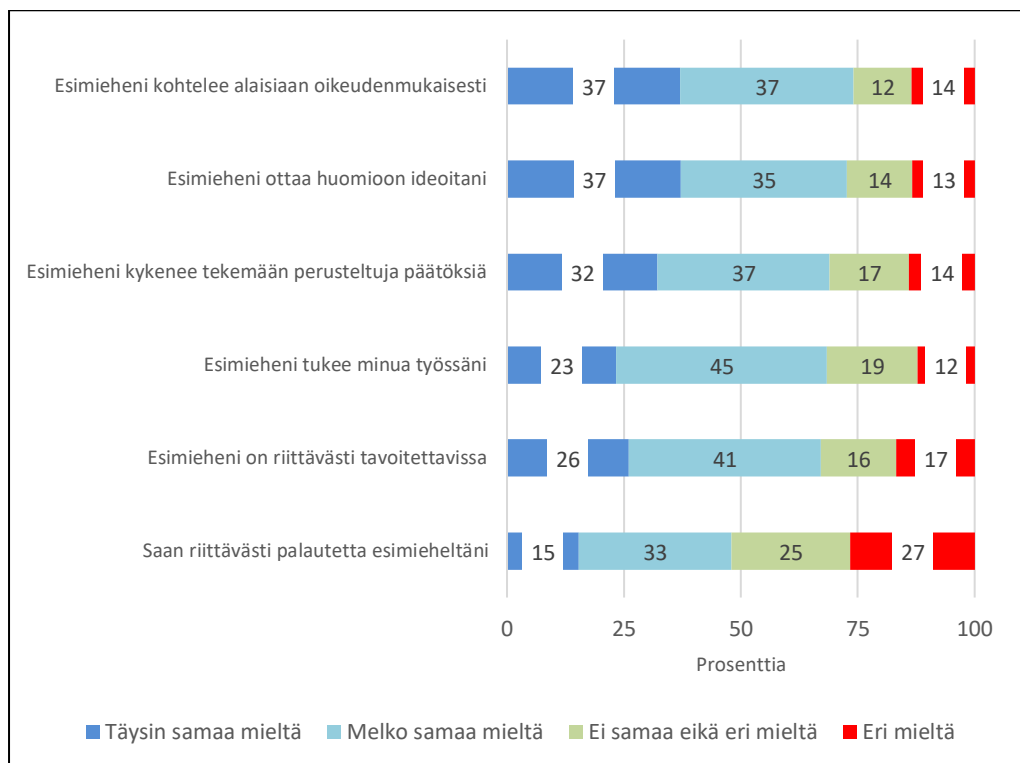
Mielipiteet esimiehistä

Ornamon työmarkkinatutkimuksessa todettiin jo pari vuotta sitten, että hyvällä johtamisella ja esimiestyöllä vaikutetaan työntekijöiden psyykkiseen ja sosiaaliseen työkuormitukseen työpaikoilla. Hyvää johtamista ovat oikeudenmukainen päätöksenteko ja tasa-arvoinen kohtelu, arvostava vuorovaikutus ja kiittäminen, tuki, kannustus ja työntekijöiden kuuntelu, palautteen antaminen, myönteisen mielialan ylläpito ja kysymällä johtaminen. Esimiehen oman käytöksen ennakoitavuus, rehellisyys ja rauhallisuus ylläpitävät luottamusta ja myönteistä työilmapiiriä.

Johtaminen on pitkälti henkilökohtainen ominaisuus, ja sen taustalla vaikuttavat osittain opitut kulttuurisidonnaiset ja kasvatukselliset tekijät. Siksi hyvää johtamista voi olla vaikea oppia vain ulkoisella koulutuksella tai kurssituksella. Hyvää johtajaa voisi verrata orkesterin *kapelimestariin*, joka saa eri instrumentteihin erikoistuneet teknisesti taitavat huippumusiikot soittamaan yhteen harmonisesti. Samoin kuin kapellimestarin tulkinta musiikkiteoksesta näkyy orkesterin soinnissa, myös johtajan ja esimiehen toimet näkyvät yrityksen tai yksikön tuloksissa.

Vuoden 2021 kyselyt osoittavat, että muotoilualan palkansaajien näkemykset esimiehistään ovat jokseenkin hyviä, vaikka vastauksissa on nähtävissä kaksijakoisuutta. Vähintään 65 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että esimies kohtelee alaisiaan oikeudenmukaisesti, ottaa huomioon alaisen ideoita, tukee alaisiaan ja pystyy tekemään perusteltuja päätöksiä ja on riittävästi tavoitettavissa. Suurimmat puutteet liittyvät palautteen antoon. Vain 48 palkansaajista totesi, että esimieltä saadaan riittävästi palautetta (Kuvio 31). Syynä voi olla esimiesten aikapula.²⁴

Kuvio 31 Muotoilualan palkansaajien näkemykset esimiestyöstä työpaikoillaan 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



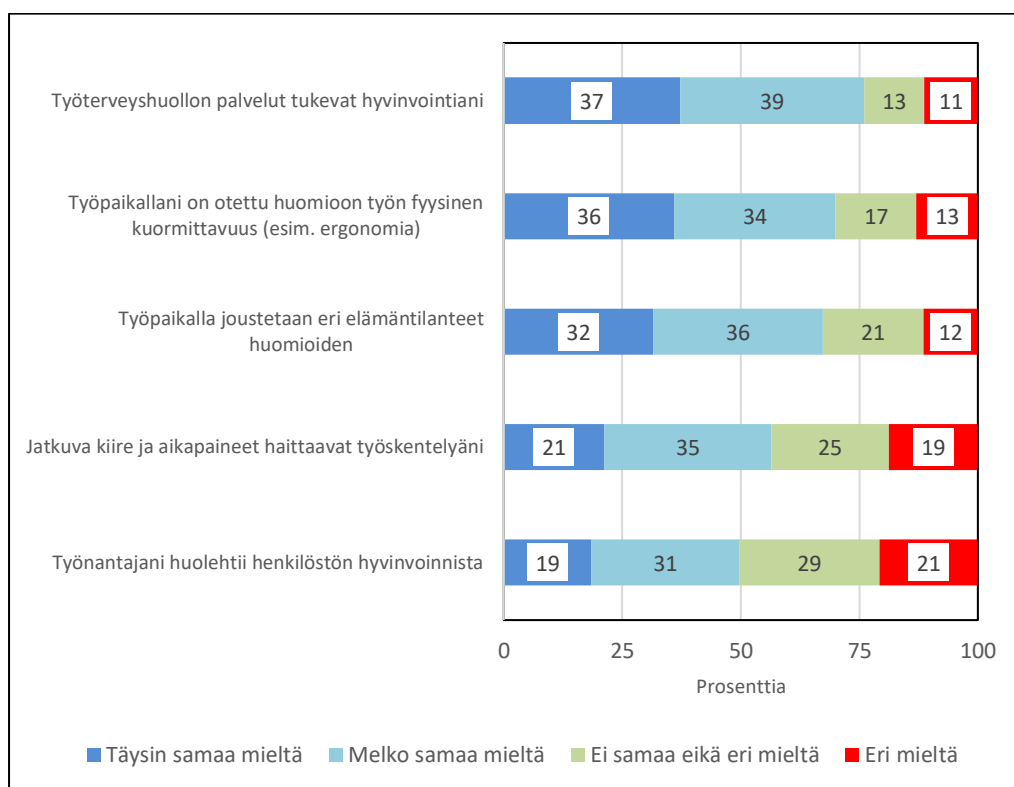
²⁴ Työpaikoilla on tärkeää, että esimiehet tuntevat alaisensa, ovat heistä aidosti kiinnostuneita ja antavat palautetta.

Epidemiakriisin vaikutukset työkykyyn

Ornamon vuoden 2021 kyselyjen mukaan työterveydenhuollon palvelut tuntuvat tukevan hyvin työhyvinvointia myös epidemiakriisin aikana (Kuvio 32).²⁵ Noin 70 prosenttia ilmoitti, että työpaikoilla joustetaan hyvin elämäntilanteiden mukaan ja otetaan huomioon työn fyysinen kuormittavuus. Toisaalta peräti 55 prosenttia palkansaajista sanoi, että jatkuva kiire ja työaikapaineet eli jonkinlainen sähläys haittaa työskentelyä. Kiire ja kireät aikataulut, mikä johtuu osittain usean eri asian tekemisestä yhtä aikaa, ovatkin korostuneet epidemiakriisin aikana.

Osalla työntekijöitä ongelmien taustalla on etätönteon äkillinen lisääntyminen, mikä aiheuttaa haasteita esimiehille ja töiden organisointiin. Samanaikaisesti etätöyöhön tottumattomilta työntekijöiltä vaaditaan itsensä johtamisen taitoja sekä työn ja muun arjen yhteensovittamista aivan uudella tavalla. Rasittavat työasennot voivat olla sitä vastoin seurausta huonoista työskentelypisteistä. Osa työntekijöistä voi kärsiä liian vähäisestä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Myönteistä kriisissä on ollut, että häiritsevät työn keskeytykset ovat etätöissä joillakin vähentyneet.²⁶

Kuvio 32 Muotoilualan palkansaajien näkemykset työkyvyn ylläpidosta työpaikoillaan loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



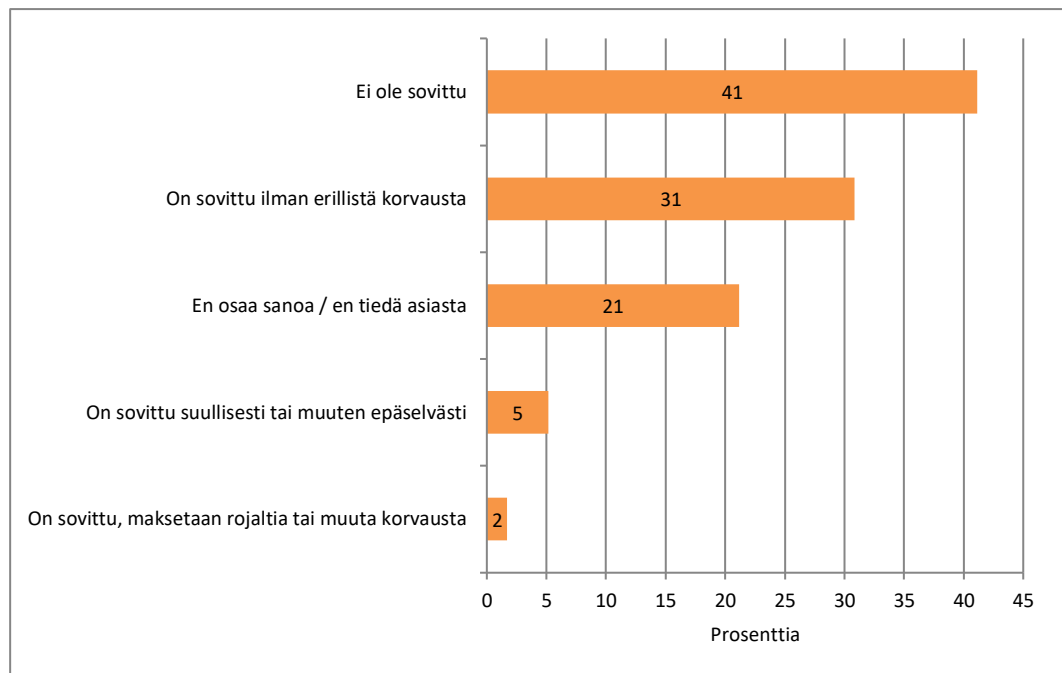
²⁵ Ehkäisevän työterveydenhuollon järjestäminen on pakollista (lakisääteistä), jos työpaikalla on työntekijöitä työ sopimus- tai virkasuhteessa.

²⁶ Epidemiakriisin vaikutuksia työntekoon voidaan mitata saldoluvuilla, joissa haitallisen kuormituksen lisääntymistä ilmoittaneiden prosenttiosuudesta vähennetään haitallisen kuormituksen vähenemisestä ilmoittaneiden prosenttiosuus. Siinä rasittavien työasentojen saldoluku oli 29. Myös liian vähäisen sosiaalisen vuorovaikutuksen saldoluku oli 29. Usean eri asian yhtä aikaa tekemisen saldoluku oli 24 sekä kiireen ja kireiden aikataulujen 21. Sen sijaan työn häiritsevien keskeytysten saldoluku oli miinus 5.

4.3 Immateriaalioikeuden ja kilpailukiellot

Pääosassa työsuhteita ei ole sovittu kirjallisesti *immateriaalioikeuksien* (tekijänoikeudet ja mallioikeudet, yms.) siirtymisestä työnantajalle tai työntekijät eivät ole tietoisia asiasta, mikä on hieman yllättävää. Vain kolmasosassa työsuhteita (työsopimuksia) asiasta on sovittu, mutta harvoissa tapauksissa niihin on liittynyt rojaltien ja muiden korvausten maksamista. Lisäksi vain alle 40 prosenttia muotoilualan palkansaajista oli sopinut kirjallisesti *kilpailukiellosta* työsuopimuksessa. Asia on ajankohtainen, sillä lainsäädäntöön on tulossa muutoksia vuoden 2022 alusta lukien.

Kuvio 33 Muotoilualan palkansaajien näkemykset immateriaalioikeuksista siirtymisestä työnantajalle, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Käytännössä kilpailukieltosopimuksella rajoitetaan työntekijän oikeutta tehdä työsuhteen päättymisen jälkeen työsuopimus toisen työnantajan kanssa, joka harjoittaa kilpailevaa toimintaa edellisen työnantajan kanssa. Kilpailukieltosopimus rajoittaa myös työntekijän oikeutta harjoittaa sellaista omaa liiketoimintaa työsuhteen aikana, joka kilpailee työnantajan liiketoiminnan kanssa. Sen tarkoituksena on työnantajan tiettyjen etujen turvaaminen, joskin sopimuksen solmiminen vaatii työnantajan toimintaan tai työsuhteeseen liittyvän erityisen painavan syyn.

Nykyllänsäädännön mukaan kilpailukieltosopimus on voimassa pääsääntöisesti korkeintaan kuusi kuukautta. Työntekijän oikeutta tehdä uusi työsuopimus tai harjoittaa ammattiaan voidaan kuitenkin rajoittaa enintään yhden vuoden ajan, jos voidaan katsoa, että työntekijä saa kohtuullisen korvauksen kilpailukieltosopimuksesta aiheutuvasta sidonnaisuudesta työnantajaan. Kilpailukieltosopimuksen rikkomisesta seuraa yleinen vahingonkorvausvelvollisuus, jolloin työntekijä on korvattava entiselle työnantajalleen kilpailijalle työskentelemisestä aiheutuvat vahingot.

Kilpailukieltosopimuksessa voidaan sopia vahingonkorvauksen sijaan myös sopimussakosta, joka saa olla määrältään enintään työntekijän kuuden kuukauden palkkaa vastaava summa. Lisäksi seuraamukseen kuuluu yleensä työsuhteen purkaminen. Kilpailukieltosopimuksilla ja ankarilla korvausvaatimuksilla on katsottu olevan kuitenkin haitallisia vaikutuksia. Sen vuoksi niiden määrä halutaan vähentää muun muassa siten, että vuoden 2022 alusta lukien kilpailukieltoihin sisältyvä maksuvelvoite ulotetaan porrastaen myös ensimmäiselle kuudelle kuukaudelle.

5 Toiminta yrittäjänä

Ornamon työmarkkinakyselyyn osallistuneista 29 prosenttia toimi yrittäjänä (ml. freelancer), joskin heistä vain 68 prosenttia harjoitti yritystoimintaa kokopäiväisesti. Yrittäjistä yhtä moni toimi elinkeinonharjoittajana kuin osakeyhtiömuotoisesti. Kaksi kolmasosaa oli yksinyrittäjiä ja vain kolmannes työllisti vähintään kaksi henkilöä. Ainoastaan 35 prosentissa yrityksistä liikevaihto ylitti 50 000 euroa, mikä työllistäisi ja antaisi riittävän toimeentulon yhdelle henkilölle kokopäiväisesti.

Ornamon kyselyjen mukaan toimeksiantojen määrä jäi 52 prosentilla yrityksistä alle kymmeneen vuonna 2020. Noin 23 prosentilla toimeksiantojen määrä oli 10-29 ja vain runsaalla neljänneksellä se nousi vähintään 30 toimeksiantoon. Myös työtuntilaskutuksen haarukka on laeva: alle 60 euroa laskuttaa 35 prosenttia, 60-79 euroa 23 prosenttia ja vähintään 80 euroa 42 prosenttia yrittäjistä. Yrittäjien työviikon pituus on keskimäärin 35 tuntia (mediaani), mutta työajat vaihtelevat.

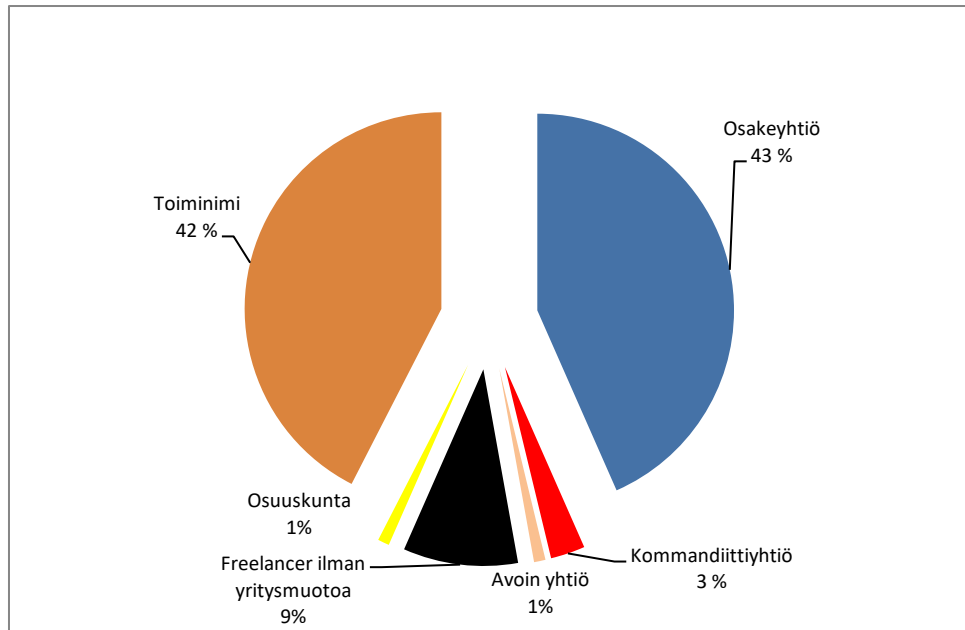
Noin 45 prosenttia yrittäjistä arveli loppuvuonna 2020, että epidemiakriisillä ei ole ollut vaikutuksia yrityksen toimintaan ja liiketoimintastrategiaan tähän mennessä. Toisaalta lähes 50 prosenttia totesi, että kriisin kaikki vaikutukset eivät ole vielä tiedossa. Kolmannes vastanneista ilmoitti, että he olivat kehittäneet uusia tuotteita ja palveluja. Vajaa neljännes on luonut tai uudistanut digitaalisia kanavia. Viidennes oli panostanut verkkokauppaan ja viidennes oli organisoinut töitään uudestaan.

5.1 Yrittäjyyden profiili

Ornamon kyselyyn vastanneista 29 prosenttia (106 henkilöä) toimi *yrittäjänä* (ml. freelancerit) vuonna 2021. Heistä 42 prosenttia oli yksityisiä elinkeinoharjoittajia, jotka harjoittivat yritystoimintaa toiminimellä (toiminimiyrittäjät). Osakeyhtiöitä oli 43 prosenttia (Kuvio 28). Loput 15 prosenttia olivat henkilöyhtiöitä, osuuskuntia ja freelancereita ilman yritysmuotoa. Yrittäjistä 68 prosenttia harjoitti yritystoimintaa kokoaikaisesti. Osa-aikayrittäjiä oli 26 prosenttia. Harrastusluotoisesti yritystoimintaa harjoittavia oli kuusi prosenttia.

Kuvio 34

Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien yritykset yritysmuodoittain loppuvuonna 2020, prosenttia (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Yritykset ovat pieniä, koska 67 prosenttia yrittäjistä oli yksinyrittäjiä (pl. freelancerit). Vain kolmannes yrityksistä työllisti vähintään kaksi henkilöä, joskin niiden osuus kyselyyn vastanneiden yritysten koko työllisyydestä (162 henkilö) oli 72 prosenttia. Varsinaisesti säännöllisinä työnantajana toimivia (rekisteröityjä työnantajia) oli 24 prosenttia ja satunnaisia työnantajia 16 prosenttia kyselyyn vastanneista. Kannattaa kuitenkin todeta, että muotoilualan yritykset eivät juuri poikkea keskimääräiseltä kooltaan Suomen kaikista yrityksistä.²⁷

Liikevaihdon määrä vahvistaa käsitystä yritysten pienuudesta. Kyselyn mukaan jopa 26 prosentissa yrityksissä (ml. freelancerit) liikevaihto putosi alle 10 000 euroon, mitä pidettiin vuonna 2020 arvonlisäverollisen liiketoiminnan alarajana (Taulukot 6).²⁸ Noin 39 prosentissa yrityksissä liikevaihto oli yli 10 000 euroa, mutta jäi alle 50 000 euroon vuonna 2020. Liikevaihto kohosi 50 000 euroon vuodessa vain 35 prosentissa yrityksissä. Yrityksen on oltava suurin piirtein ainakin tämänkokoinen, jotta se työllistäisi ja elättäisi yhden henkilön kokopäiväisesti.

Taulukko 6 Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien yritykset (ml. freelancerit) liikevaihdon kokoluokittain loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).

Liikevaihdon suuruus, euroa	Yrityksiä, lkm	Yrityksiä, %
Alle 10000	28	26,4
10000-29999	23	21,7
30000-49999	18	17,0
50000-99999	10	9,4
100000-199999	12	11,3
200000-	15	14,2

²⁷ Tilastokeskuksen yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilastojen mukaan noin 70 prosenttia maamme kaikista yrityksistä (pl. maa-, metsä- ja kalatalous) työllistää alle kaksi henkilöä vuonna 2019.

²⁸ Arvonlisäverollisen toiminnan alarajana on ollut 15 000 euroa vuoden 2021 alusta lukien.

Yhteensä	106	100,0
-----------------	------------	--------------

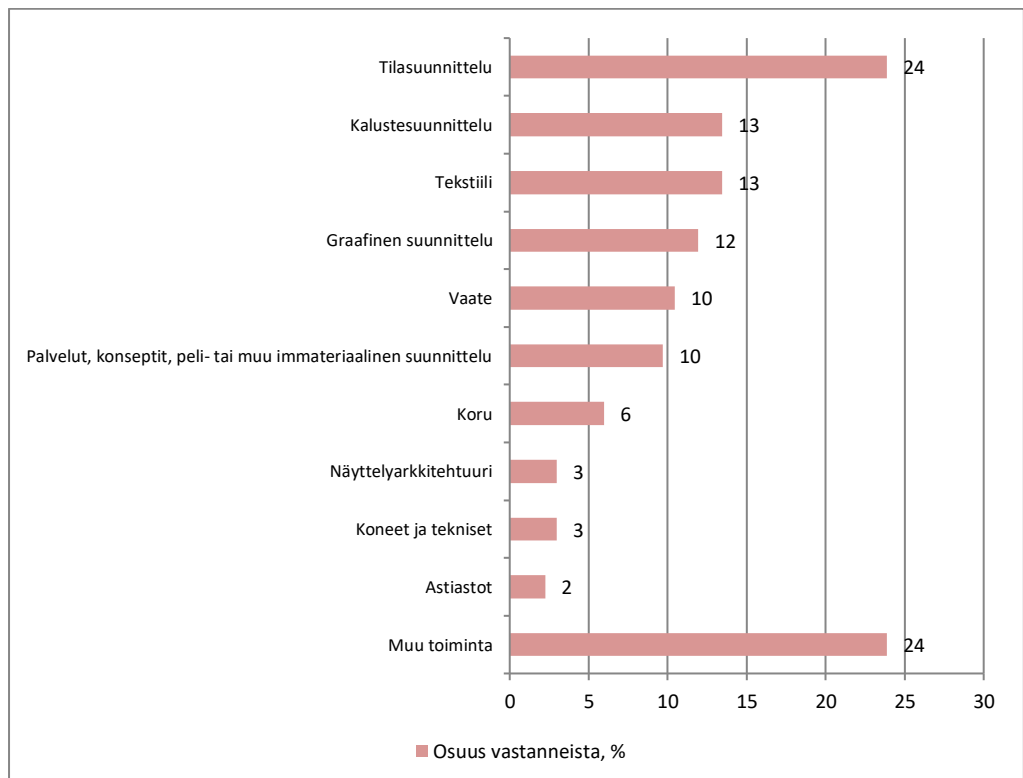
Yrityksen toimiala ja suunnittelualueet

Yritysten yleisimpiä toimialoja ovat muotoilutoimisto, taideteollisuus (piensarjatuotanto) ja sisustusarkkitehtitoimisto (Kuvio 29). Näitä toimialoja edusti runsaat 60 prosenttia yrittäjistä. Yrittäjät toimivat yrityksissään tavallisina osakkaina, toimitusjohtajina tai suunnittelijoina. Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien tärkein suunnittelualue oli tilasuunnittelu, minkä jälkeen seuraavaksi yleisimpiä olivat kalustesuunnittelu, tekstiilit ja vaatteet, graafinen suunnittelu ja palvelumuotoilua edustavat suunnittelualueet²⁹ (Kuvio 35).

Yritysten ikä ja yrittäjien tausta

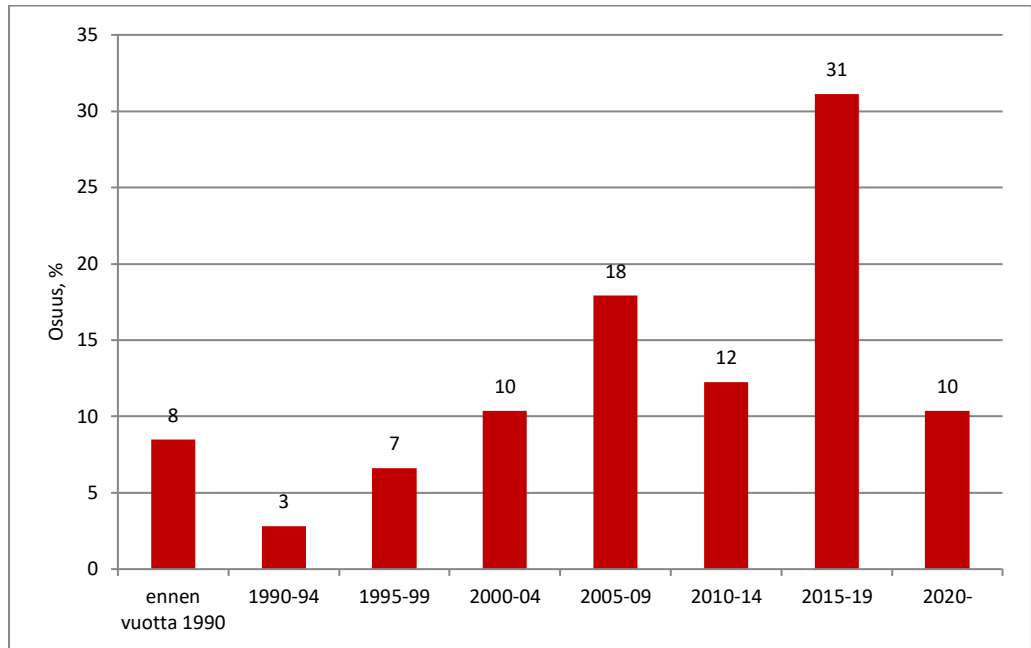
Ornamon kyselyyn vastanneista yrittäjistä 2010-luvulla toimintansa aloittaneita oli 54 prosenttia. Heistä 11 prosenttiyksikköä oli vuonna 2020 yrityksensä perustaneita uusia yrittäjiä (Kuvio 36). Vuonna 2021 toimineista yrittäjistä noin 76 prosenttia oli toiminut palkansaajana ennen yrittäjäraansa ja noin 24 prosenttia oli ollut yrittäjänä koko työuransa ajan. Tosin 38 prosenttia yrittäjistä oli toiminut palkansaajana vain alle viisi vuotta. Pitkään eli vähintään kymmenen vuotta palkansaajan työuralla toimineita oli 21 prosenttia nykyisistä yrittäjistä.

Kuvio 35 Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien tärkeimmät suunnittelualueet loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Huom! Yrittäjällä voi olla useampi kuin yksi suunnittelualue) (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Kuvio 36 Ornamon kyselyyn vastanneet yrittäjät (106 ml. freelancerit) yritystoiminnan perustamisvuoden mukaan loppuvuonna 2020, lkm (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).

²⁹ Palvelut, konseptit, digitaalinen ja muu immateriaalinen suunnittelu.



5.2 Toimeksiantojen määrä, palkkiotaso ja työaika

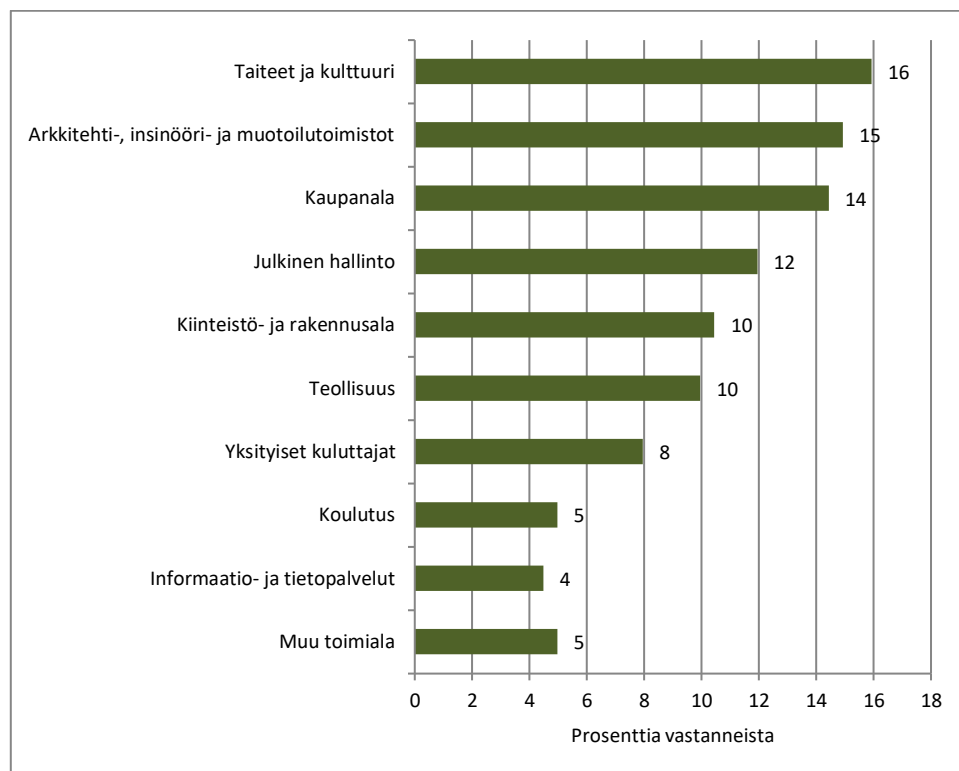
Muotoilualan yritysten ja yrittäjien tärkeimmät asiakkaita ovat taiteen ja kulttuurin laitokset, toiset arkkitehti-, insinööri- ja muotoilutoimistot, kaupan ala (tukku- ja vähittäiskauppa), ja teollisuus. Seuraavaksi tärkeimpiä asiakkaita ovat julkinen hallinto (kunnat ja valtio), kiinteistö- ja rakennusala sekä teollisuusyritykset (Kuvio 37). Taiteen ja kulttuurin laitosten sekä julkisen hallinnon kohtaisen tärkeä merkitys korostaa julkisten hankintamarkkinoiden toimivuutta. Yksityiset kotitaloudet ovat tärkeä asiakasryhmä vajaalle kymmenelle prosentille yrittäjistä.

Toimeksiantojen kokonaismäärä jäi 52 prosentilla yrittäjiä alle kymmeneen vuonna 2020. Vajaalla neljänneksellä toimeksiantojen määrä oli 10-29 ja vain runsaalla neljänneksellä se nousi vähintään 30 toimeksiantoon (Kuvio 38). Toimeksiantojen vähäisyys on merkki toiminnan pienimuotoisuudesta, sillä monien yritysten liikevaihto ylittää vain muutamaan kymmeneen tuhanteen euroon vuodessa. Tosin pelkkä toimeksiantojen määrä ei kerro työtehtävien (tilausten) laajuudesta tai euromääräisestä arvosta, mikä voi vaihdella yrityksittäin.

Yrittäjien tekemien työtuntien laskutushaarukka on laeva. Se vaihtelee alle 50 euroa tunnista laskuttavista yli 140 tunnista laskuttaviin (Kuvio 39). Alle 50 euroa tunnissa laskuttavien osuus oli runsas viidennes vuonna 2020, mutta heidän määränsä on alentunut edellisestä vuodesta. Laskutustasoon vaikuttaa toimiala, suoritettavien tehtävien sisältö ja kulujen määrä. Alhaisella tuntikorvauksella toiminnan *laskutettavuusaste* muodostuu korkeaksi, mikä voi merkitä pitkiä työpäiviä tai sitä, että toiminnan kehittämiseen ei jää varoja.

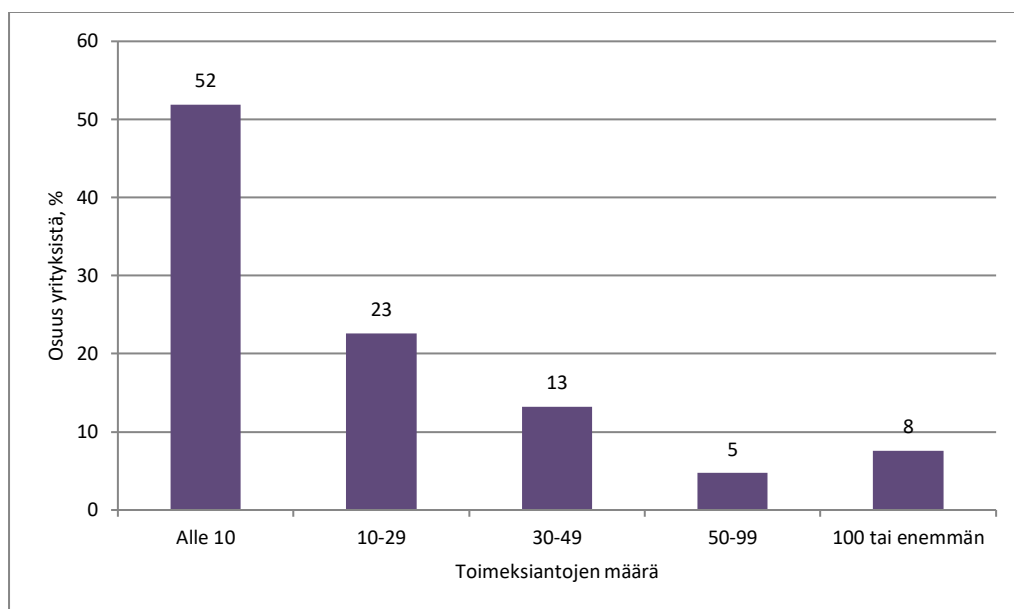
Kuvio 37

Muotoilualan yritysten ja yrittäjien (ml. freelancerit) tärkeimmät asiakastoimialat 2020, prosenttia vastanneista (Huom! asiakkaita voi olla monilla toimialoilla) (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



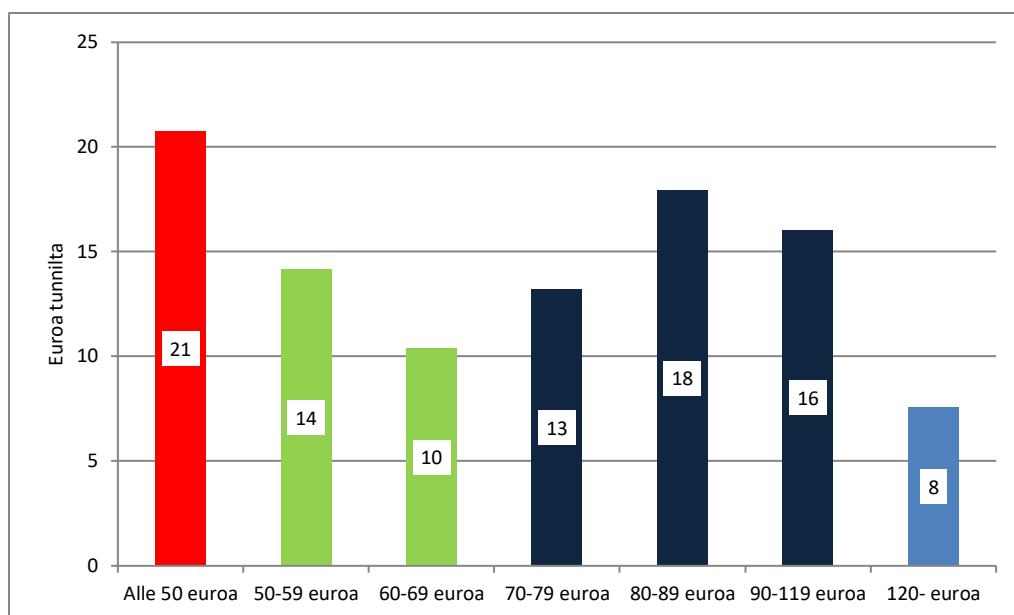
Kuvio 38

Toimeksiantojen määrä Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien yrityksissä 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Kuvio 39

Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien keskimääräinen työtuntilaskutus 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



Korvaukset immateriaalioikeuksista

Suunnittelupalkkioiden lisäksi 30 prosenttia yrittäjistä ilmoitti saaneensa korvauksia (rojalteja) immateriaalioikeuksien kaupallisesta hyödyntämisestä vuonna 2020.

Immateriaalioikeudet koskivat etupäässä tekijänoikeutta ja mallioikeutta.³⁰

Rojaltitulojen määrä voi vaihdella vuosittain ja yrittäjäkohtaisesti. Muutamilla ne olivat 50 000-80 000 euroon vuonna 2020, mutta pääosalla tulot olivat muutama tuhat tai sata euroa, ja joillakin rojaltitulot jäivät nolnaan vuonna 2020. Yrittäjien saamien rojaltitulojen keskiarvo oli 12 840 euroa.³¹

Yrittäjien työajan pituus

Yrittäjien keskimääräinen viikkotyöaika oli 35 työtuntia (mediaani) vuonna 2020, mutta työajat vaihtelevat. Kolmannes työskentelee alle 30 tuntia ja 14 prosenttia yli 50 tuntia. Edellisessä on kyse osa-aikayrittäjistä. Jälkimmäisessä tapauksessa kyse on hyvin pitkiä työpäiviä tekevästä yrittäjistä. Työtuntimäärät nousevat korkealle silloin, jos viikonloput kuluvat työnteossa.³² Epidemialahti on lisännyt alle 30 tuntia viikossa työskentelevien osuutta kysyntätilanteen heikentyessä. Toisaalta osa yrittäjistä tekee entistä enemmän työtunteja saman tulon saamiseksi (Taulukko 7).

Taulukko 7 Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien keskimääräinen viikkotyöaika 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2021).

	Yrittäjät, lkm	Yrittäjät, %
Alle 30 tuntia	33	32,7
30-39 tuntia	28	27,7
40-49 tuntia	26	25,7
50- tuntia	14	13,9
Yhteensä	101	100,0

³⁰ Korvaukset määräytyvät tilaustöistä pääasiassa myynnin mukaan tai kertakorvauksena. Rojaltien maksaminen valmiin työn lisensoinnista oli kyselyyn vastanneiden joukossa harvinaista.

³¹ Rojaltiosuudet ovat useimmiten 3-5 prosenttia tehtaasta tai kaupan ulosmyyntihinnasta. Mediaaniprosentti oli neljä ja keskiarvo 4,5 prosenttia.

³² Pitkistä työpäivistään huolimatta yrittäjät pystyvät säätelemään joustavammin työ- ja vapaa-aikojaan kuin palkansaajat ja yhdistämään perhe- ja työelämää toisiinsa. Toimintojen digitalisointi on lisännyt työteon joustavuutta.

Keskiarvo, tuntia	33,1	
Mediaani, tuntia	35,00	

5.3 Yrittäjän YEL-vakuutus ja muu vakuuttaminen

Yrittäjän eläkelain (YEL) (1272/2006) mukainen vakuutus ja sen perusteella määräytyvä *YEL-työtulo*, jolla hinnoitellaan yrittäjän työpanos yrityksessä, on Suomessa yrittäjän eläke- ja sosiaaliturvan tärkein perusta. YEL-tulon pohjalta lasketaan yrittäjän vanhuus-, työkyvyttömyys- ja osittainen vanhuuseläke, sairauspäiväraha, äitiys-, erityisiäityys-, isyys- ja vanhempainraha sekä osittainen vanhempainraha, erityishoitoraha, kuntoutus, mahdollisuus työttömyyspäivärahaan ja perheelle maksettava perhe-eläke kuolemantapauksen yhteydessä.

YEL-vakuutus on pakollista, jos henkilö on YEL:n mukaan 18-67 –vuotias yrittäjä³³, tekee vähintään neljä kuukautta töitä Suomessa eikä ole työsuhhteessa ja hänen tekemästään työstä maksettaisiin yhtä pätevälle työntekijälle palkkaa vähintään 8 063,57 euroa vuodessa (YEL-vakuuttamisen alaraja 2021³⁴). Työttömyyskassan jäsenyys edellyttää kuitenkin vähintään 13 247 euron suuruista YEL-työtuloa (13 076 vuonna 2020). Uudet yrittäjät saavat vakuutusmaksusta alennusta³⁵, mutta 53-62 –vuotiaat maksavat korotettua YEL-vakuutusmaksua siirtymäkaudella 2017-25.

Varsinaisesti YEL:n piiriin kuuluvat yksityiset liikkeen- ja ammatinharjoittajat (toiminimiyrittäjät)³⁶, avointen yhtiöiden yhtiömiehet ja kommandiittiyhtiöiden vastuunalaiset yhtiömiehet. Osakeyhtiön johtavassa asemassa työskentelevän henkilön on otettava YEL-vakuutus³⁷, jos hän omistaa yksin yli 30 prosenttia tai samassa taloudessa asuvien perheenjäsentensä kanssa yhdessä yli 50 prosenttia osakepääomasta tai niiden tuottamasta äänimäärästä. Myös välillinen omistus toisen yhtiön kautta voi aiheuttaa sen, että henkilö on YEL-vakuutettava.

YEL-vakuutus tulee ottaa kuuden kuukauden kuluessa yritystoiminnan alkamisesta. Laiminlyönnistä seuraa maksukorotus. Vanhuuseläkkeellä oleva voi toimia yrittäjänä rajoituksetta ilman YEL-vakuutusta, mutta osittaisella vanhuuseläkkeellä tai työkyvyttömyys- ja osatyökyvyttömyyseläkkeellä oleva yrittäjä on YEL-vakuutettava. Jos yrittäjä laiminlyö vakuuttamisen, lähettää Eläketurvakeskus (ETK) yrittäjälle asiasta

³³ YEL-vakuuttamisen yläikärajat muuttuivat 1.1.2017 alkaen eläkeuudistuksen myötä. Vuonna 1957 ja sitä aiemmin syntyneillä yrittäjillä vakuuttamisen yläikäraja on 68 vuotta, vuosina 1958–1961 syntyneillä yläikäraja on 69 vuotta sekä vuonna 1962 ja sen jälkeen syntyneillä 70 vuotta. Vakuuttamisvelvollisuus on voimassa yläikärajan täyttämiskauden loppuun.

³⁴ Jos yrittäjän YEL-työtulo on pienempi kuin 8 063,57 euroa (7 958,99 euroa vuonna 2020), hänen ei tarvitse ottaa YEL-vakuutusta, mutta hän voi vakuuttaa itsensä vapaaehtoisesti. Vakuuttamisen yläraja on 183 125 euroa (180 750 euroa vuonna 2020).

³⁵ Ensimmäisen kerran yrittäjätoiminnan aloittava yrittäjä saa 22 prosentin alennuksen YEL-vakuutusmaksustaan ensimmäisen 48 kuukauden ajalta.

³⁶ Myös yksityisen liikkeen- tai ammatinharjoittajan kanssa samassa taloudessa asuva perheenjäsen, joka työskentelee yrityksessä ilman palkkaa, tulee ottaa YEL-vakuutus. Perheenjäseneksi katsotaan aviopuoliso, avopuoliso, rekisteröidyssä parisuhteessa elävä henkilö sekä henkilö, joka on yrittäjälle tai hänen aviopuolisolleen sukua suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa.

³⁷ Johtavassa asemassa olevaksi katsotaan esimerkiksi toimitusjohtaja, hallinto- tai toimialajohtaja, hallituksen jäsen tai henkilö, jolla on asemansa perusteella vastaava tosiasiallinen määräämisvalta.

kehoituksen. Viime kädessä ETK ottaa yrittäjän kustannuksella vakuutuksen valitsemastaan eläkelaitoksesta.³⁸

YEL-vakuutusmaksut ovat rajoituksetta vähennyskelpoisia valtion ja kunnallisverotuksessa.³⁹ Yrittäjä voi vähentää vakuutusmaksunsa kokonaan henkilökohtaisessa verotuksessa joko omasta tai puolisonsa puhtaasta ansiotulosta. Jos yritys on maksanut vakuutusmaksun, vähennys voidaan tehdä yrityksen verotuksessa. YEL-näkökulmasta myös freelancer on yrittäjä, jos hän työskentelee ilman työ- tai virkasuhdetta. Silloin hän eläketurvastaan itse. Freelancer voi toimia muiden yrittäjien lailla samanaikaisesti myös palkkasuhteessa.

Muotoilualan yrittäjien YEL-vakuuttaminen

Ornamon työmarkkinakyselyyn vastanneista yrittäjistä 74 prosenttia oli YEL-vakuuttamisen piirissä. YEL-vakuuttamisen ulkopuolella oli 26 prosenttia vastaajista. Pääasiallinen syy (15 % yrittäjistä) oli, että tulot elinkeinotoiminnasta olivat alle YEL-vakuuttamisen alarajan. Jotkut vastaajista olivat vanhuuseläkkeellä, joille YEL-vakuuttaminen on vapaaehtoista. Yksi vastaaja oli vakuutettu Maatalousyrittäjän eläkelaki MyEL:n mukaan. Yhdeksän prosenttia ilmoitti, että he olivat pakollisen vakuuttamisen ulkopuolella muista syistä.⁴⁰

Noin 34 prosenttia YEL-vakuutetuista yrittäjistä oli ollut vakuutuksen piirissä alle viisi vuotta, 22 prosenttia 5-10 vuotta, 34 prosenttia 10-20 vuotta sekä yksitoista prosenttia yli 20 vuotta. Kysely paljastaa, että YEL-vakuuttamisen perusteena olevat *ilmoitetut työtulot* ovat muotoilualalla toimivien yrittäjien keskuudessa tällä hetkellä keskimäärin melko vaatimattomia, sillä kolmanneksella yrittäjistä YEL-työtulot jäivät alle 13 076 euroon, mikä oli työttömyyskassajäsenyyden eli ansiosidonnaisen työttömyysturvan alaraja vuonna 2020 (Kuvio 40).

Noin 21 prosentilla YEL-työtulo oli vähintään 13 076 euroa, mutta alle 15 000 euroa, seitsemällä prosentilla 15 000-19 999 euroa, seitsemällä prosentilla 20 000-29 999 euroa ja vain 15 prosentilla vähintään 30 000 euroa. Yrittäjiltä tiedusteltiin myös, mikä olisi heidän *työtulonsa oikea taso*. Oikeiden YEL-työtulojen keskiarvo 29 782 euroa ja mediaani 27 500 euroa. Summat ovat hieman pienempiä kuin vuosi sitten, jolloin oikeiden työtulojen keskiarvoksi ilmoitettiin 32 441 euroa ja mediaaniksi 27 500 euroa. Syynä voi olla epidemiakriisin vuoksi alentuneet tulot.

Ornamon työmarkkinakyselyyn vastanneista yrittäjistä noin 38 prosenttia kuitenkin ilmoitti, että heidän oikeiden työtulojensa määrä olisi vähintään 35 000 euroa (Kuvio 41). Tällä summalla yrittäjille voisi kertyä jo kohtuullinen sosiaali- ja eläketurva. Edellä mainittu kuvastaa sitä yleisesti tunnettua asiaa, että monet yrittäjät ovat alimitoittaneet YEL-maksujen pohjana olevat työtulot. YEL-tulot on voinut määrittellä

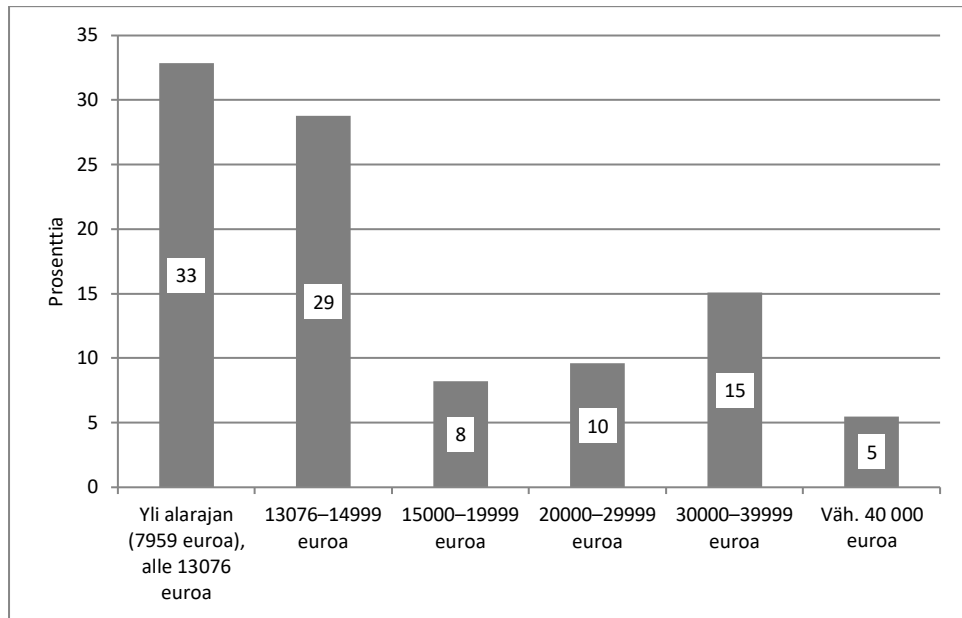
³⁸ Kun Eläketurvakeskus ryhtyy selvittämään henkilön YEL-vakuuttamisvelvollisuutta, se hankkii selvittelyn tueksi yleensä verotus-, YTJ-, kaupparekisteri- ja osakejakaumatiedot. Lisäksi Eläketurvakeskus pyytää yrittäjältä itseltään selvitystä hänen työskentelynsä määrästä, yritystoiminnan laajuudesta ja luonteesta sekä muista vakuuttamisvelvollisuuteen vaikuttavista seikoista

³⁹ Vuosina 2017-21 YEL-vakuutusmaksu on ollut 24,10 prosenttia työtulosta pois lukien 52-63 –vuotiaat yrittäjät, joiden vakuutusmaksuprosenttia on ollut 25,60. YEL-maksut voi suorittaa vuosittain yhdessä, kahdessa, kolmessa, neljässä, kuudessa tai 12 erässä, joskin vähintään puolet on suoritettava ennen elokuuta.

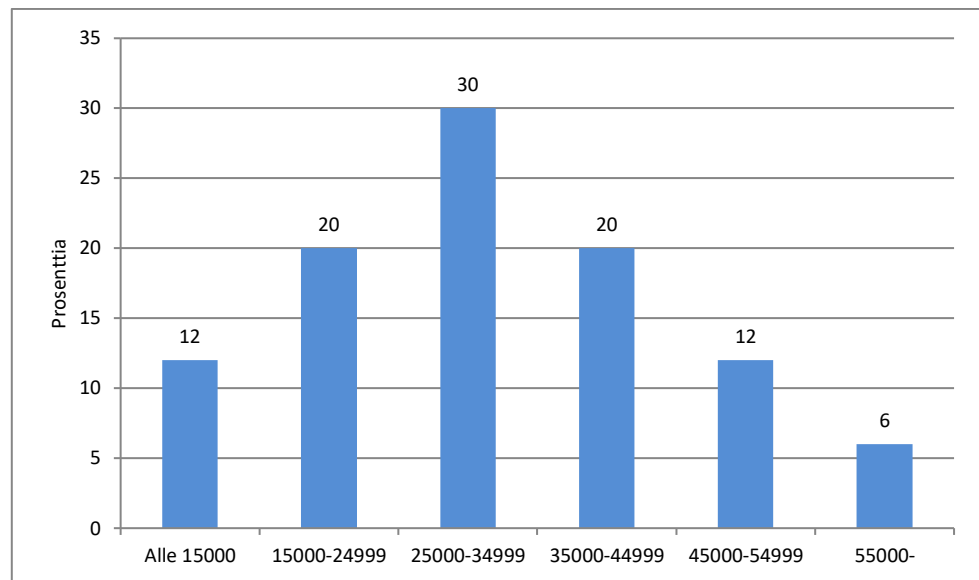
⁴⁰ Muihin syihin kuuluu muun muassa se, että yritystoiminta on vasta alkuvaiheessa tai yrittäjän omistusosuus osakeyhtiömuotoisessa yrityksessä jää pieneksi (alle 30 %).

vuosia sitten, eikä niihin sen jälkeen ole kiinnitetty huomiota.⁴¹ Lisäksi syynä voi olla, että tällä tavoin säästetään YEL-maksuissa.

Taulukko 40 *Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien ilmoittamat YEL-vakuutusmaksun pohjan olevan työtulot 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2021).*



Taulukko 41 *Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien näkemys YEL-vakuutusmaksun pohjan olevan työtulonsa oikeasta tasosta loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2021).*



⁴¹ Etenkin yksinyrittäjien yritystoiminnassa liikevaihdon ja sitä kautta yrittäjien verotettavien tulojen vuosittaiset vaihtelut voivat olla suuria. Siksi YEL-työtulojen jatkuva muuttaminen oikeaa tulotasoa vastaavaksi voi olla hankalaa, jos tulovirta ei ole tasaista. Osa yrittäjistä maksaa minimitason YEL-eläkemaksuja vain siksi, että se on pakollista. He ovat voineet turvata ns. sosiaali- tai eläketurvansa muulla tavoin ja kokevat lakisääteiset maksut turhina kuluerinä. Myös luottamus koko eläketurvajärjestelmää voi olla joillakin yrittäjillä heikkoa.

Vapaaehtoiset vakuutukset

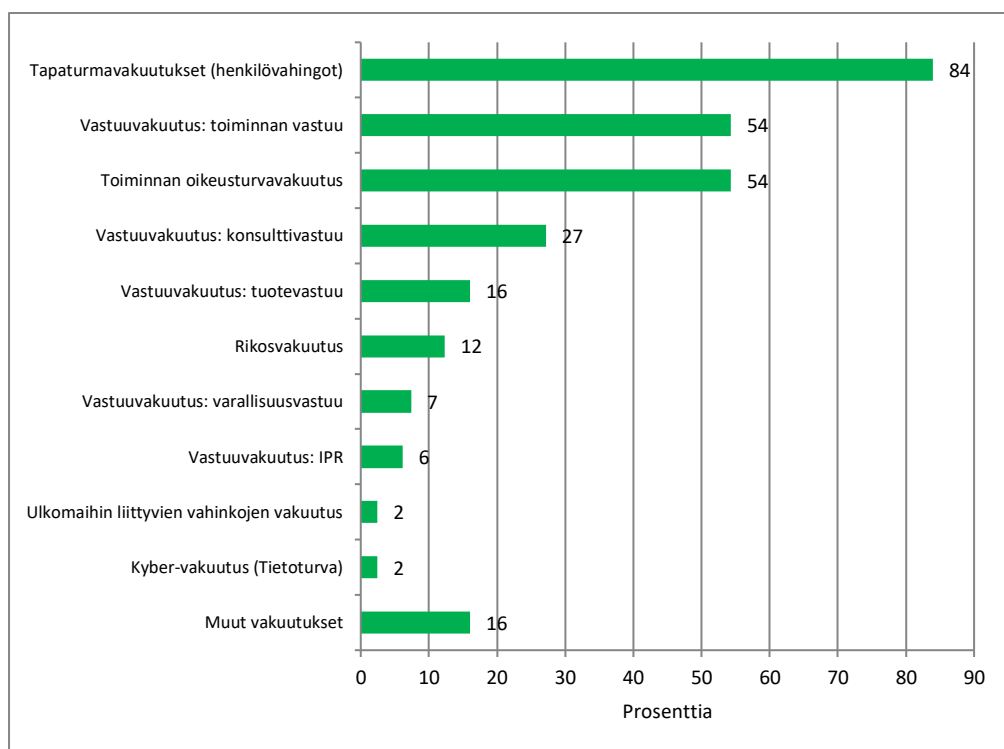
Ornamon vuoden 2021 kyselyt osoittavat, että alan yrittäjillä on paljon *vapaaehtoisia vakuutuksia*. Yleisin oli henkilövahinkoja korvaava tapaturmavakuutus, joka löytyi 84 prosentilla kysymykseen vastanneista. Sen jälkeen tulevat erilaiset vastuuvakuutukset, kuten toiminnan vastuuvakuutus ja oikeusturvavakuutus, joita oli ottanut 54 prosenttia kysymykseen vastanneista yrityksistä. Konsulttivastuuvakuutus oli 27 prosentilla ja tuotevastuuvakuutus oli 16 prosentilla kysymykseen vastanneista. Muut vastuuvakuutukset olivat harvinaisempia (Kuvio 42).

Etenkin toiminnan vastuuvakuutus on yrittäjien perusvakuutus, joka korvaa yrityksen toiminnasta aiheutuneet henkilö- ja esinevahingot. Oikeusturvavakuutuksella ja osaltaan myös IPR-vakuutuksella voidaan varautua korkeisiin oikeudenkäyntikuluihin tilanteissa, jolloin on välttämätöntä turvautua juristin apuun esimerkiksi riita-asioissa. Konsulttivastuuvakuutus voi olla tarpeen suunnittelutoimistolle (sisustussuunnittelusekä arkkitehtitoimisto, yms.), jonka laatimien suunnitelmien pohjalta asiakkaat toteuttavat hankkeitaan.

Rikosvakuutuksen oli ottanut kaksitoista prosenttia vastanneista. Kyber-vakuutus oli parilla prosentilla. *Kybervakuutus* (tietoturvakvakuutus) voi tarjota korvausten lisäksi nopeaa asiantuntija-apua, jos yritys joutuu tietomurron tai palvelunestohyökkäyksen kohteeksi. Kyber-vakuutus on vahinkovakuutustyyppi, jonka merkitys kasvaa tulevaisuudessa. Syynä on, että entistä digitaalisemmassa maailmassa tietoturvatilat koskettavat tavalla tai toisella kaikkia yrityksiä ja yrittäjiä, jotka hyödyntävät tietotekniikka ja joilla sähköisessä muodossa rekisteritietoja.⁴²

Taulukko 42 *Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien ja yritysten yleisimmät vapaaehtoiset vakuutukset loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2021).*

⁴² Toisaalta voidaan todeta, että mikroyrityksissä yrittäjien on vaikea hahmottaa kokonaiskuvaa, millaisia vakuutuksia on olemassa, ja mitkä olisivat oman toiminnan turvaksi parhaiten sopivat vakuutus tuotteet. Osa vakuutuksista on voinut jäädä ottamatta myös niiden kalliiden vakuutusmaksujen vuoksi. Näissä asioissa myös Ornamo saattaisi toimia antamalla asiantuntija-apua tai kilpailuttamalla vakuutus tuotteita ja tarjoamalla niitä jäsenetuina jäsenistölleen.



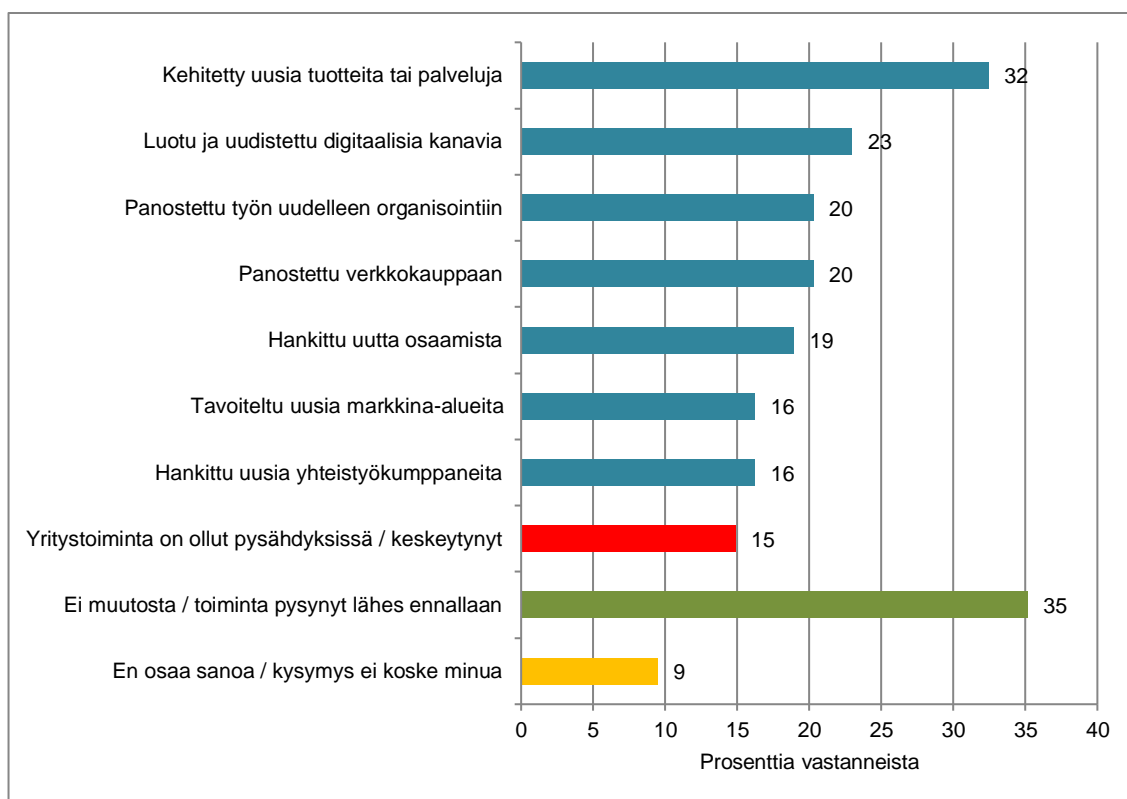
5.4 Epidemiakriisin vaikutukset ja julkinen tuki

Ornamon kyselyyn vastanneista yrittäjistä 45 prosenttia totesi loppuvonna 2020, että epidemiakriisi ei ole vaikuttanut yrityksen toimintaan ja liiketoimintastrategiaan tähän mennessä tai he eivät osanneet vastata kysymykseen. Loppuosalle kriisi on merkinnyt muutoksia toiminnassa. Noin kolmannes vastanneista ilmoitti, että he olivat kehittäneet uusia tuotteita ja palveluja. Vajaa neljäsosa oli luonut tai uudistanut digitaalisia kanavia ja viidennes oli panostanut verkkokauppaan. Niin ikään viidennes oli organisoinut töitä uudestaan (Kuvio 43).

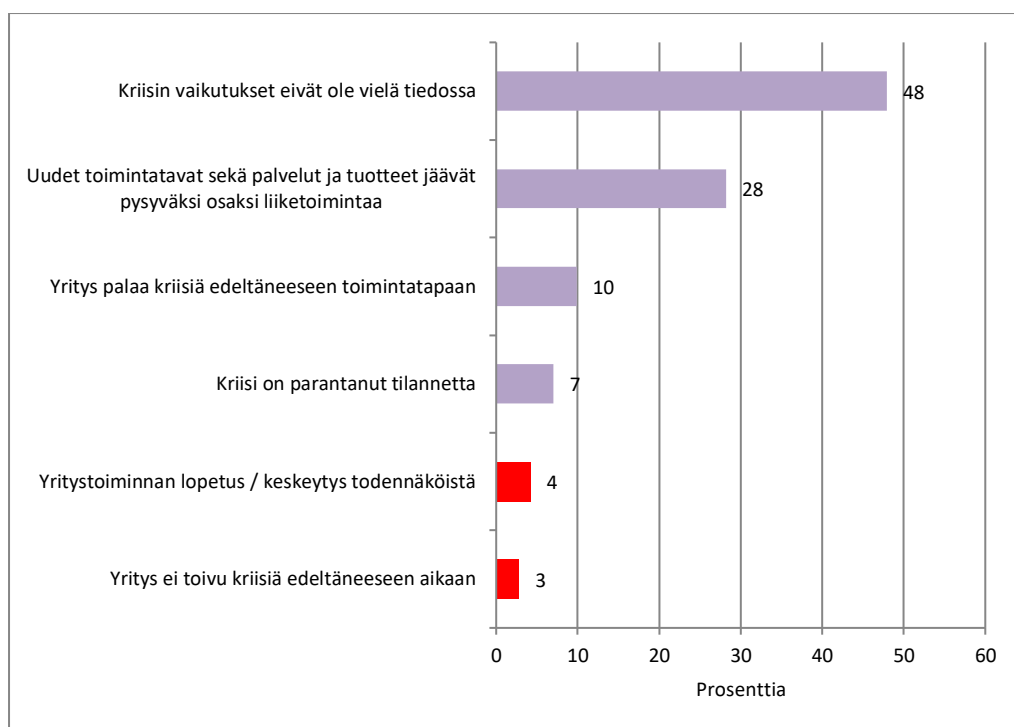
Miltei 50 prosenttia kyselyyn vastanneista arvioi, että kriisin kaikki vaikutukset eivät ole vielä tiedossa (Kuvio 44). Kuitenkin 28 prosenttia ilmoitti, että kriisin aikana kehitetyt ja käyttöönotetut toimintatavat jäävät pysyvästi käyttöön ja seitsemän prosentin mielestä tilanne on jopa parantunut. Niiden yritysten osuus, jotka eivät toivu kriisiä edeltäneeseen aikaan tai joissa yritystoiminnan lopetus tai keskeyttäminen on mahdollista tai todennäköistä, oli seitsemän prosenttia. Joka kymmenes kertoi palaavansa kriisin jälkeen vanhaan toimintatapaan.

Ornamon kyselyihin vastanneista yrittäjistä valtaosa ei ollut hakenut minkäänlaisia valtion rahoitustukia epidemiakriisiin. Yleisin tukimuoto oli kuntien jakamaa yrittäjien toimintatukea, jota oli saanut tai hakenut 22 prosenttia yrittäjistä. Saman verran oli hakenut ja saanut ELY-keskusten kehittämisrahoitusta (1-5 henkilön yritys). Business Finlandin rahoitusta (6-250 henkilön yritys) oli saanut kymmenen prosenttia. Yllättävää oli, että valtiokonttorin myöntämää kustannustukea oli kesän ja syksyn aikana hakenut ja saanut sängen harvat yrittäjät (Kuvio 45).

Taulukko 43 Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien ja yritysten näkemykset epidemiakriisin vaikutuksista yritystoimintaan loppuvonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2021).



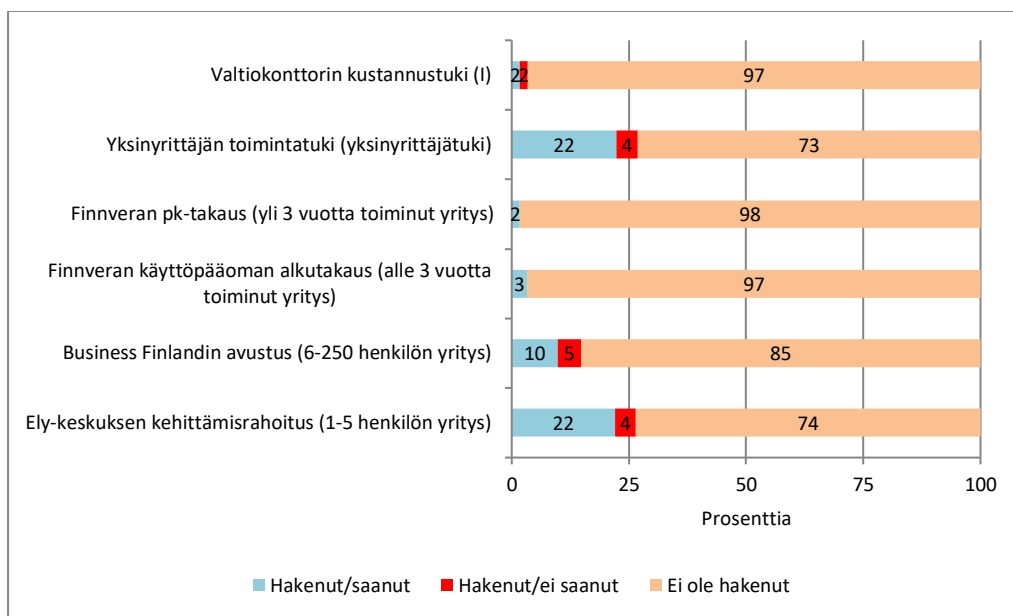
Taulukko 44 Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien ja yritysten yleiset näkymät epidemiakriisin johdosta loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2021).



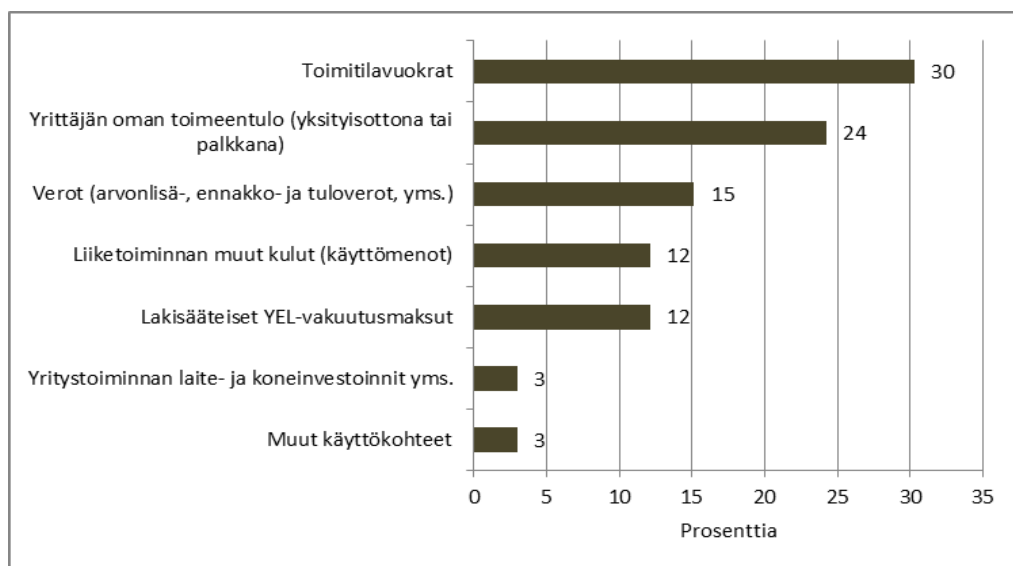
Kyselyssä tiedusteltiin koronatuon pääasiallisesta käyttökohteesta yksityisyritysten toimintatuon ja valtiokonttorin kustannustuen osalta. Kustannustuen osalta ei saatu vastauksia, koska sitä ei oltu juuri hyödynnetty. Sen sijaan yksityisyritysten toimintatuon osalta tärkein käyttökohde oli toimitilavuokrat (Kuvio 46). Toiseksi tärkein käyttökohde

oli yrittäjän oman toimeentulo. Seuraavina tulivat verot, lakisääteiset YEL-vakuutusmaksut sekä liiketoiminnan muut kulut.⁴³ Valtiovalta sai koronakriisin täähäastisesta hoidosta tyydyttävän kouluarvosanan 7,18.

Taulukko 45 Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjät ja yritykset sekä valtion rahoitustuki (koronatuot) käyttö epidemiakriisin johdosta 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2021).



Taulukko 46 Yksinyrittäjän toimintatuon pääasiallisin käyttökohde epidemiakriisin johdosta 2020, prosenttia tukea saaneista vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2021).



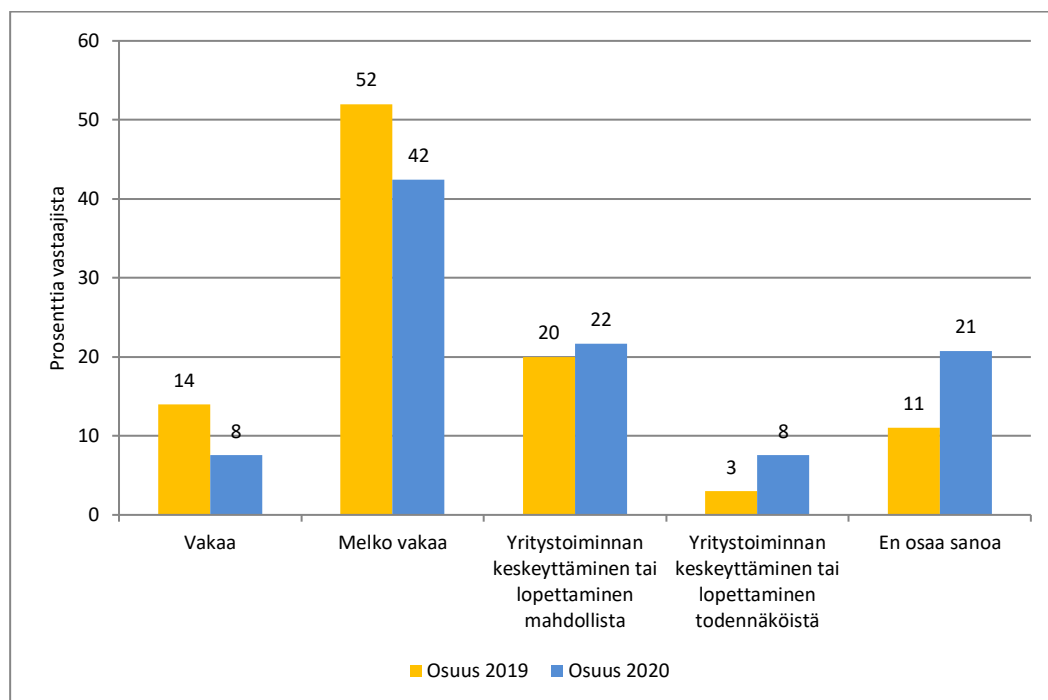
⁴³ Liiketoiminnan muut kulut voivat koostua aine- ja tarvikkeista, palveluista ja pienistä kalustohankinnoista.

5.5 Yrittäjien tulevaisuuden näkymiä

Työmarkkinakyselyn mukaan vain 50 prosenttia muotoilualan yrittäjistä koki, että yritystoiminta on vakaalla tai melko vakaalla pohjalla (Kuvio 47). Vuotta aiemmin tätä mieltä oli vielä kaksi kolmasosaa yrittäjistä. Vastaavasti 30 prosentti ilmoitti, että toiminnan keskeyttäminen tai lopettaminen voi olla mahdollista, kun osuus vuosi sitten oli 23 prosenttia. Lisäksi viidennes yrittäjistä ei osannut vastata kysymykseen, mikä kieli epävarmuuden lisääntymisestä ja usvaisesta tulevaisuudesta. Myös näiden yrittäjien osuus kasvoi edellisestä vuodesta (Kuvio 47).

Ainoastaan 46 prosenttia oli loppuvuonna 2020 tyytyväinen toimeentuloonsa.⁴⁴ Heistäkin 21 prosenttiyksikköä kertoi työmäärän olevan kohtuuttoman suuri palkkiotasoon verrattuna. Osuus oli kymmenen prosenttiyksikköä suurempi kuin vuotta aiemmin. Loput 54 prosenttia oli eri tavalla tyytymätön toimeentuloonsa. Syinä voi olla lähtökohtaisesti alhainen palkkiotaso, vaikka töitä olisikin tai sitten se, että töitä ei ollut riittävästi tarjolla. (Taulukko 8). Alhainen palkkiotaso, joka ei ole riittävä elämiseen ja toimeentuloon, pakottaa myös sivutöiden tekemiseen.

Kuvio 47 Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien näkemys työnsä varmuudesta lähitulevaisuudessa loppuvuonna 2019 ja 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimukset 2020 ja 2021).



⁴⁴ Yrittäjät nostavat suunnittelupalkkiot yrityksistään palkkana, yksityisottoina, osinkoina ja luontoisetuja yrityksen yritys muodosta riippuen. Vain yhtiömuotoisissa yrityksissä yrittäjät voivat nostaa palkkaa yrityksistään. Yrittäjät maksavat palkkaa itselleen osakeyhtiöissä, mitä täydentävät luontoisedut ja osingot. Palkanmaksu on mahdollista myös henkilöyhtiöissä (avoin ja kommandiittiyhtiö), joskin tulot nostetaan usein yksityisottoina. Elinkeinonharjoittajat nostavat tulot vain yksityisottoina ja maksavat verohallinnolle tuloistaan ennakkoveroja.

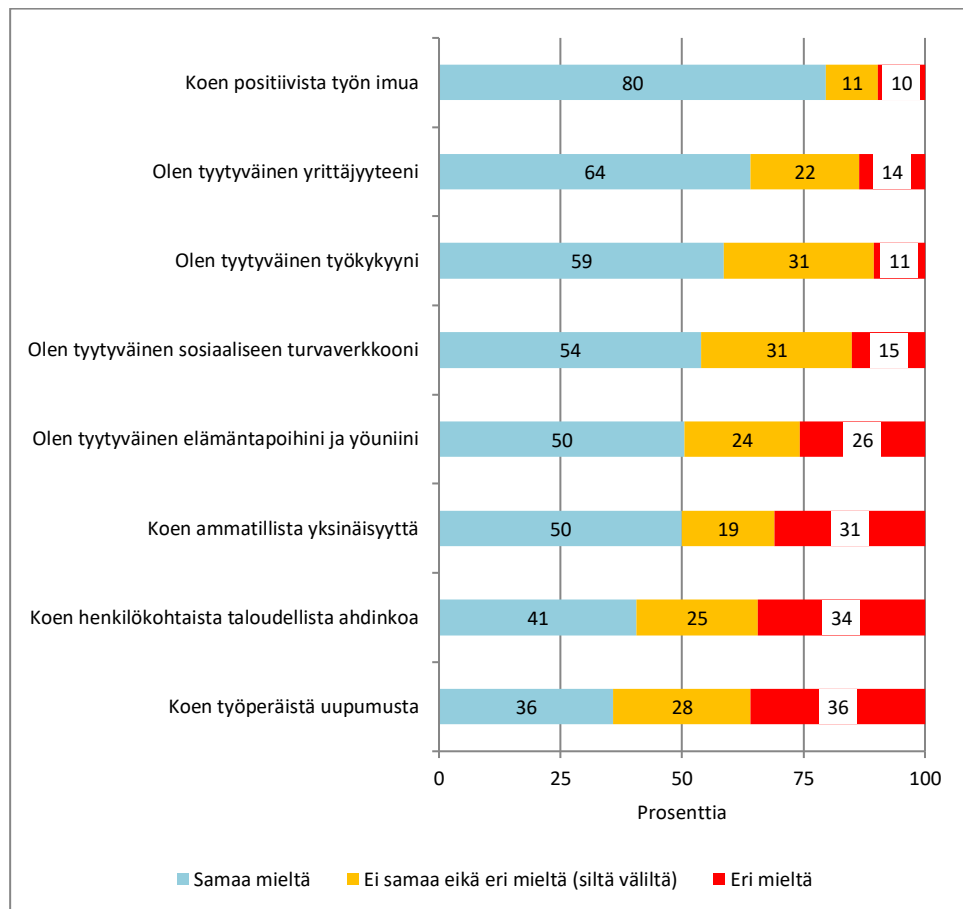
Taulukko 8 Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien tyytyväisyys toimeentuloonsa loppuvuonna 2019 ja 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimukset 2020 ja 2021).

	Yrittäjät 2020,%	Yrittäjät 2019, %
Kyllä, täysin tyytyväinen	24,5	36,9
Kyllä, mutta työn määrä on kohtuuton palkkiotasoon nähden	20,8	10,7
Ei, töitä ei ole riittävästi	24,5	23,7
Ei, palkkiotaso ei ole riittävä	18,9	22,1
Ei, joutuu tekemäärän muita töitä tullakseen toimeen	11,3	6,6
Yhteensä	100,0	100,0

Yrittäjien hyvinvointi ja perusvalmiudet

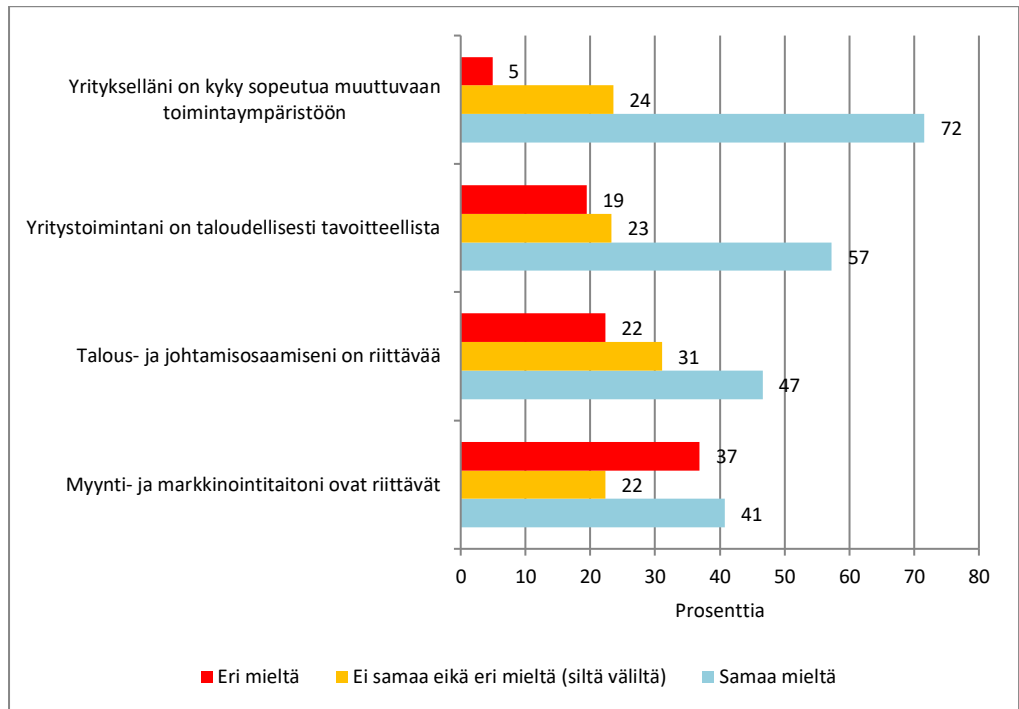
Valtaosa (80 %) työmarkkinakyselyyn vastanneista yrittäjistä kokee myönteistä työn imua ja on tyytyväinen yrittäjyyteen (64 %). Joka toisella vastanneista esiintyy kuitenkin ammatillista yksinäisyyttä, mikä voi olla tavallista yksinyrittäjyydessä, ja jota epidemiakriisi korostaa. Töiden vähyyks tai palkkiotason alhaisuus vaikuttaa siihen, että 41 prosentilla on kokemuksia henkilökohtaisesta taloudellisesta ahdingosta. Työperäistä uupumusta esiintyi 36 prosentilla. Uupumus on lisääntynyt. Muutoin tulokset olivat samanlaisia kuin vuotta aiemmin (Kuvio 48).

Kuvio 48 Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien näkemys hyvinvoinnistaan loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2021).



Yli 70 prosenttia yrittäjistä totesi myös, että heillä tai heidän omistamallaan yrityksellä on kyky sopeutua muuttuviin olosuhteisiin. Tämä kuvastaa mikroyritysten ketteryyttä markkinoilla. Kyselytulosten pohjalta voidaan kuitenkin todeta, että yrittäjien perusvalmiuksissa voisi olla parantamisen varaa tai yrittäjät tarvitsevat niihin ulkopuolista apua, kun puhutaan myynti-, markkinointi- tai talousosaamisesta. Toisaalta yritystoiminta ei ole välttämättä aina kovin tavoitteellista, mikä voi johtua alan erityisluonteesta, yrittäjyyden motiiveista ja sivutoimisuudesta (Kuvio 49).

Kuvio 49 Ornamon kyselyyn vastanneiden yrittäjien näkemys kyvystään vastata muuttuviin olosuhteisiin loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2021).



5.6 Sivutoiminen yrittäjyys

Sivutoimisten yrittäjiä on nykyisin paljon ja ylipäätään osa-aikayrittäjyys on Suomessa varsin yleistä. Sivutoimisia yrityksiä on laskentatavasta riippuen 19-23 prosenttia Suomen kaikista yrityksistä ja toissijaista yrittäjyyttä on lähes kaikilla toimialoilla.⁴⁵ Suurinta sivutoimisten yritysten määrä on ammatillisessa ja teknisessä toiminnassa, jossa sivutoimiset yritykset koostuvat mikrokokoisista liike-elämän palveluyrityksistä, jotka toimivat usein liikkeenjohdon konsultoinnissa. Samaan toimialaryhmään kuuluvat myös muotoilutoimistot.

Liike-elämän palvelualoilla on kysymys korkeasti koulutettujen palkansaajien ja työelämässä jatkavien eläkeläisten osa-aikaisesta yritystoiminnasta. Sivutoiminen

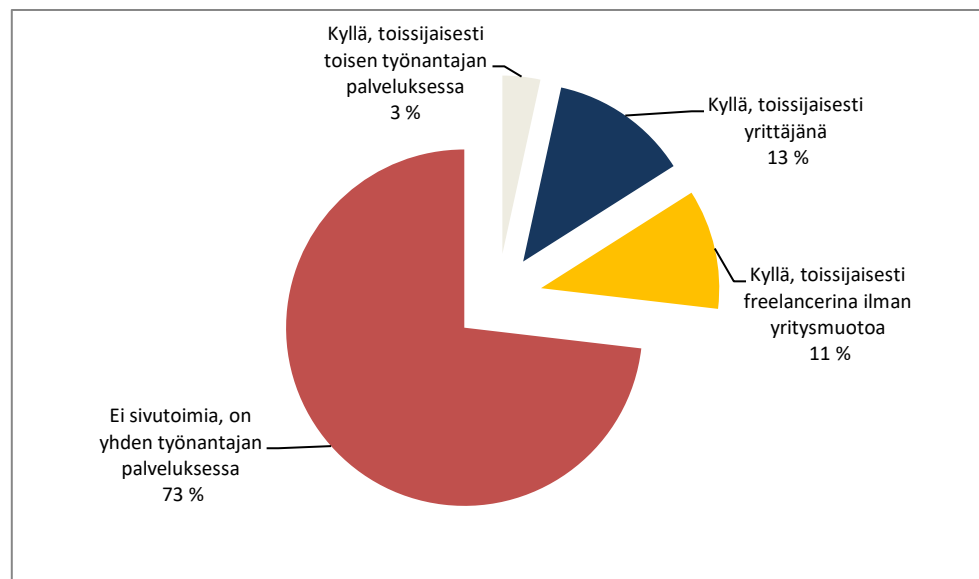
⁴⁵ Tilastokeskuksen yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilastojen mukaan Suomessa oli 70 775 sivutoimiseksi luokiteltavaa yksityistä kotimaista konserneihin kuulumatonta yritystä, jotka työllistivät kokovuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna 0,1-0,4 henkilöä vuonna 2018, ja jotka eivät toimineet maa-, metsä- ja kalataloudessa eivätkä asuntojen ja kiinteistöjen kaupassa, hallinnassa ja vuokrauksessa. Näistä 53 610 sisältyi Tilastokeskuksen julkistamiin vuositilastoihin. Vuositilastojen ulkopuolella yrityksistä oli 17 165, sillä ne eivät täyttäneet yhtäkään seuraavista ehdoista: henkilöstö yli 0,5 tai liikevaihto yli 11 598 euroa tai taseen loppusumma yli 170 000 euroa.

yrittäjyys voi sopia hyvin erilaisiin elämäntilanteisiin. Joskus kysymys voi olla eräänlaisen mahdollisuus- ja pakkoyrittäjyyden yhdistelmästä, mikä vähentää toimeentuloon liittyvää epävarmuutta. Sivutoimiset yritykset voivat olla myös yhtiömuotoisia tiimiyrityksiä, joiden kautta omistajat kanavoivat satunnaisia sivutulonsaajalle, mikä on edullista ja joustavaa tulonsaajalle ja työn teettäjälle.

Varsinkin eläkeläiset muodostavat kasvavan joukon sivutoimisista yrittäjistä, mikä monipuolistaa yrittäjyyden kuvaa. Eläkkeelle siirtyy suuri määrä henkilöitä, jotka eivät haluaisi vetäytyä kokonaan työmarkkinoilta vaan haluavat jatkaa työtekoa yrittäjänä joustavalla tavalla. Heille yrittäjyys voisi tarjota pehmeän laskun työelämästä vanhuuseläkkeelle. Eläkeläisyrittäjillä on määrättyjä etuja, jotka pienentävät yritystoimintaan liittyviä riskejä.⁴⁶ Myös palkkatyöstä työttömäksi jääneelle aiempi sivutoiminen yrittäjyys voisi tarjota nopean tien itsensä työllistämiseksi.

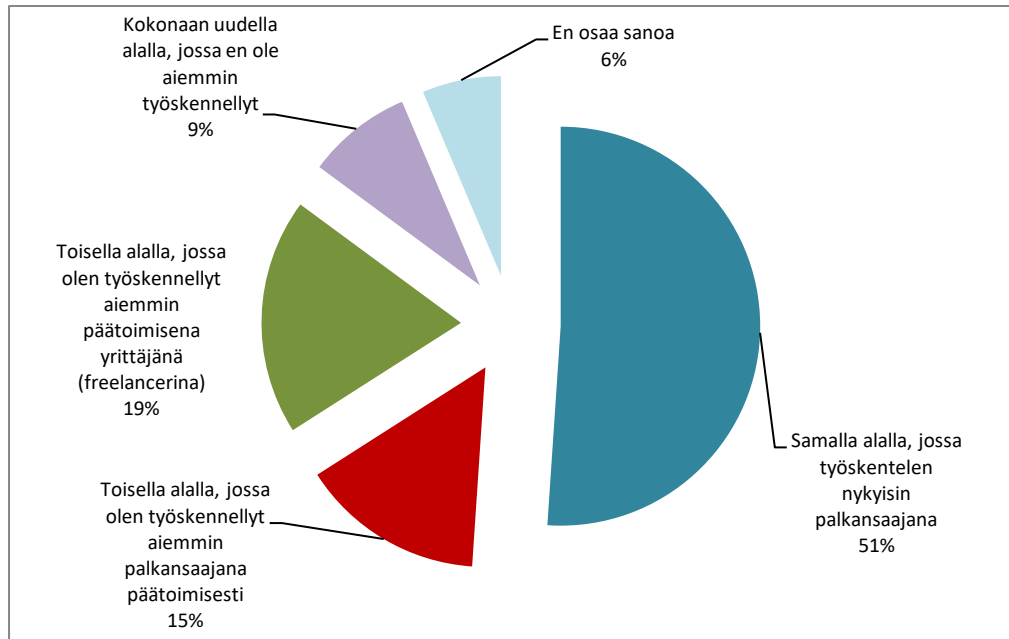
Ornamon kyselystä ilmeni, että *sivutoimet* ovat myös muotoilualalla sangen tavallisia, sillä 27 prosenttia päätoimisista palkansaajista työskenteli *toissijaisesti toisen työnantajan palveluksessa, itsenäisenä yrittäjänä tai freelancerina* (Kuvio 50). Melkein puolet muotoilualan ammattilaisten sivutoimista löytyvät samalla alalta, jossa henkilö työskentelee nykyisin palkansaajana. Runsaalla kolmanneksella sivutyöt koostuvat toiselta toimialalta, jossa henkilö on työskennellyt aiemmin palkansaajana tai yrittäjänä. Uudella toimialalla sivutoimintaa harjoittaa alle prosenttia (Kuvio 51).

Kuvio 50 Ornamon kyselyyn vastanneiden päätoimisten palkansaajien sivutoimet loppuvuonna 2020 (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



⁴⁶ Vanhuuseläkkeellä olevien yrittäjien ei tarvitse maksaa yrittäjäeläkemaksuja, sillä vakuuttaminen on vapaaehtoista. Yritystoiminnasta saadut tulot eivät myöskään vaikuta vanhuuseläkkeen saantiin ja määrään..

Kuvio 51 Ornamon kyselyyn vastanneiden päätoimisten palkansaajien sivutoimien toimialat 2021 (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).



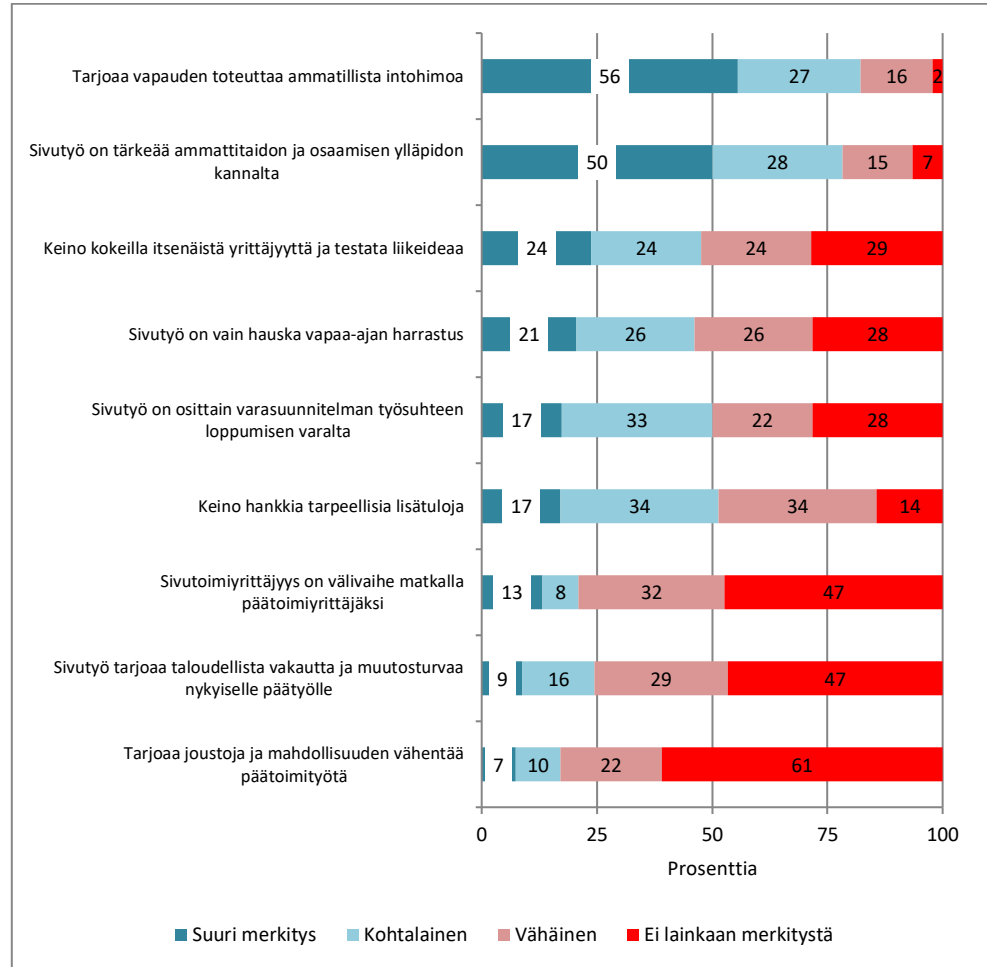
Sivutöiden taustatekijät

Sivutöiden tekemisen tärkein motiivi syntyy siitä, että ne tarjoavat vapauden toteuttaa ammatillisia intohimoja, luovuutta ja hyödyntää ammattitaitoa laajemmin kuin päätyössä on mahdollista. Sivutoimina voidaan toteuttaa projekteja, joita nykyisessä palkkatyössä ei pääse kokeilemaan. Ne saattavat myös tukea päätyötä. Lähes yhtä tärkeänä pidetään sitä, että sivutyöt tukevat ammattitaidon ja osaamisen ylläpitoa. Oma sivutoiminen yritys mahdollistaa esimerkiksi toteuttaa omaa muotoilua tai toimintaa alalla, joka vastaa paremmin henkilön saamaa koulutusta (Kuvio 52).

Noin 48 prosentille vastaajista sivutyöt ovat keino kokeilla itsenäistä yrittäjyyttä ja testata liikeideaa, joskin vain viidennekselle vastaajista sivutoiminen yrittäjyys on suunnitelmallinen välivaihe matkalla päätoimiyrittäjäksi. Usein on kysymys hauska harrastuksesta. Toisaalta 47 prosenttia sivutyöntekijöistä totesi, että sivutyöstä voisi tulla päätoimi jossain vaiheessa työuraa, mutta ei kovin nopeasti. Ilmiö on kuitenkin merkki työelämän muutoksesta, missä palkkatyö, perinteinen yrittäjyys, kevytyrittäjyys ja alustatalous voivat vaihdella työuran aikana.

Noin 40 prosentille sivutyöt ovat osittain myös varasuunnitelman pääasiallisen työsuhteen loppumisen varalta. Joka toisella vastaajista sivutöillä on taloudellista merkitystä sikäli, että ne ovat keino hankkia tarpeellisia lisätuloja tai ne tarjoavat taloudellista vakautta ja muutosturvaa nykyiselle päätyölle palkansaajana. Palkansaajien kokonaistuloihin suhteutettuna sivutoimista saaduilla tuloilla on kuitenkin jokseenkin vähäinen merkitys. Vain yhdelletoista prosentilla sivutoimista saadut tulot muodostavat vähintään 20 prosenttia kokonaistuloista (Kuvio 53).

Kuvio 52 Sivutöiden tekemisen merkitys ja motiivit Ornamon kyselyyn vastanneiden päätoimisten palkansaajien keskuudessa loppuvuonna 2020 (pl. en osaa sanoa vastanneet) (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).

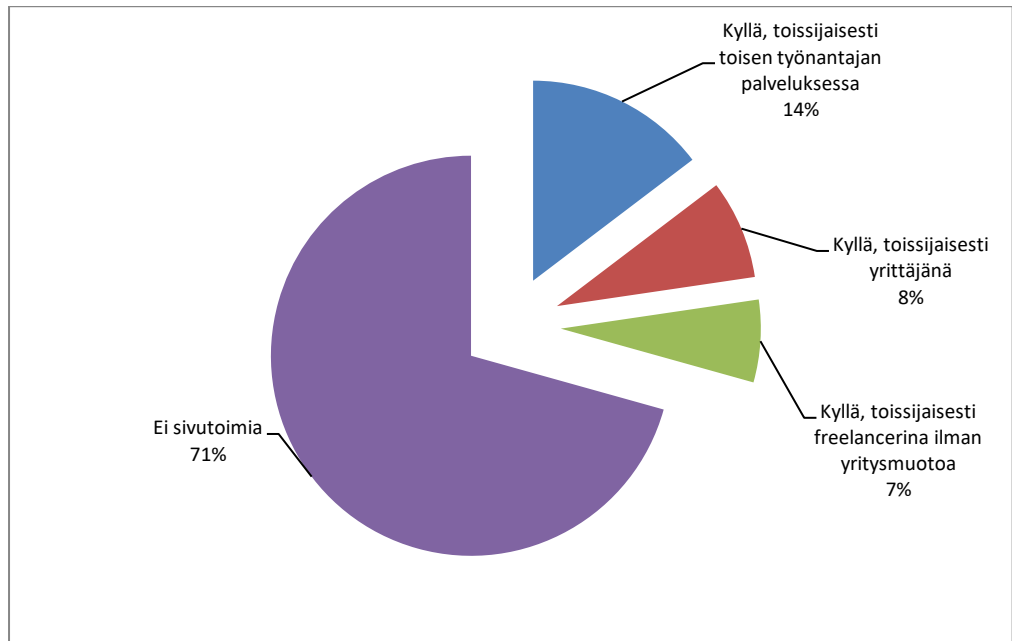


Yrittäjien sivutoimet

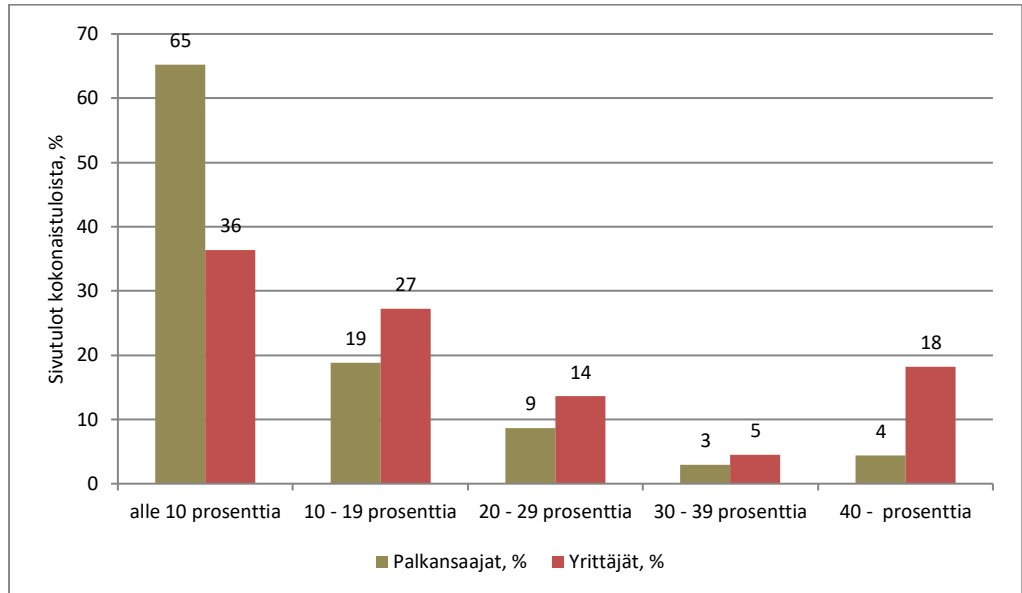
Ornamon kyselyjen mukaan miltei 30 prosentilla päätoimisia yrittäjiä on jokin sivutoimi. Toisin sanoen sivutoimet ovat yrittäjillä lähes yhtä yleisiä kuin muotoilualan palkansaajilla. Heistä 15 prosenttiyksikköä työskentelee toisen palveluksessa palkansaajia. 15 prosenttiyksiköllä on sen sijaan toinen yritys tai he toimivat freelancereina (palkkiolaskutuksella) ilman yritysmuotoa. Sivutoimet ovat myös yrittäjille tärkeitä ammattitaidon ja osaamisen ylläpidon kannalta, ja tarjoavat vapauden toteuttaa ammatillisia intohimoa laajemmin kuin pelkästään päätyössä.

Sivutöitä tehneiden yrittäjien näkemykset eroavat palkansaajien näkemyksistä kuitenkin siinä, että sivutoimien taloudellinen merkitys on yrittäjille jonkin verran suurempi kuin sivutöitä tehneille palkansaajille keskimäärin. Tämä ilmenee kyselystä siten, että lähes 50 prosentille sivutyötä tehneistä yrittäjistä sivutoimet ovat tarjonneet taloudellista vakautta ja muutosturvaa. Sivutöitä tehneistä palkansaajista tätä mieltä oli ainoastaan neljäsnes kyselyyn vastanneista. Lisäksi sivutöiden osuus yrittäjien kokonaistuloista on suurempi kuin sivutöitä tehneillä palkansaajilla.

Kuvio 53 *Ornamon kyselyyn vastanneiden päätoimisten yrittäjien sivutoimet loppuvuonna 2020 (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).*



Kuvio 54 *Ornamon kyselyyn vastanneiden palkansaajien ja yrittäjien toissijaisten tulolähteiden osuus kokonaisvuosiansioista 2020, prosenttia sivutuloloja saaneista (Lähde: Ornamon työmarkkinakysely 2021).*



6 Toiminta freelancerina ja taiteilijana

Työmarkkinakyselyyn vastanneista vain 13 henkilöä ilmoitti olevansa päätoiminen freelancer, mutta sivutoimiset freelancerit nostavat määrän kahdeksaan prosenttiin vastanneiden kokonaismäärästä. Freelancer-toimintaa harjoittavien tulot ovat yleensä hyvin pieniä. Pieniä tuloja selittävät töiden satunnaisuus ja vähäinen määrä sekä alhainen laskutustaso. Ne freelancerit, joiden toiminta on suurempaa, harjoittavat ammattiaan tavallisesti yritysmuotoisesti. Siksi heidät tässä raportissa rinnastetaan yrittäjiin.

Päätoimisesti itsenäisinä taitelijoina toimivia oli vain 4-5 prosenttia työmarkkinakyselyyn osallistuneista. Korkeasta muodollisesta koulutuksestaan huolimatta taiteilijoiden kokonaisansioiden keskiarvo oli vain noin 2 240 euroa kuukaudessa. Tärkeimmän tulolähteen muodostavat apurahat. Toisena tulevat myyntitulot taiteellisesta toiminnasta. Pääosa kyselyyn vastanneista taitelijoista piti kuitenkin työmääränsä joko kohtuuttoman suhteessa tuloihin tai palkkiotasoa riittämättömänä.

6.1 Freelancerit

Muotoilualan *freelancerit*⁴⁷ ovat ilman pysyvää työsuhdetta työskenteleviä henkilöitä, joilla on yksi tai useampia työnantajia. Freelancer voi toimia yrittäjänä, työntekijänä tai hän voi saada työkorvauksia olematta yrittäjä tai työsuhhteessa. Yhteistä erilaisille freelance-työn muodoille on työtehtävien tilapäisyys ja freelancerin mahdollisuus itse melko vapaasti tehdä töitä eri toimeksiantajille. Freelance-työ mahdollistaa työn tarjoajalle joustavuutta: työsuorituksia voidaan ostaa freelancerilta tarpeen mukaan ilman sitoutumista säännölliseen palkanmaksuun.⁴⁸

Jos työtä tehdään *työsuhhteessa*, freelancerin työnantajan on noudatettava työlaainsäädäntöä, hoidettava ennakonpidätykset ja sosiaaliturva- ja vakuutusmaksut, kuten maksettava freelancerin eläkevakuutusmaksut. Työsuhteen tunnusmerkkeihin kuuluu se, että työntekijä sitoutuu tekemään työsopimuksella henkilökohtaisesti työnantajan lukuun tämän johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta. Jos työnantaja ei valvo työsuoritusta millään lailla ja ainoastaan hyväksyy tai hylkää valmiin työsuorituksen, kysymys ei ole työsuhhteesta vaan toimeksiantosuhteesta.⁴⁹

Jos kysymys ei ole työsuhhteesta eikä freelancer ole perustanut yritystä, työn tarjoaja voi maksaa *työkorvauksen*, josta suoritetaan ennakonpidätykset, kuten tavallisesta palkasta. Toimeksiantajan ei tarvitse maksaa kuitenkaan sosiaaliturva- ja sosiaalivakuutusmaksuja. Edellytyksenä on, että työsuhteen tunnusmerkit työn johdon ja valvonnan osalta eivät täyty. Työkorvauksien saajien asema on samanlainen kuin yrittäjillä. He voivat joutua rekisteröitymään arvonlisäverovelvollisiksi tai hankkimaan itselleen YEL-vakuutuksen, jos niitä koskevat edellytykset täyttyvät.

Freelancerit voivat toimia verohallinnon ennakkoperintärekisteriin rekisteröitynä *yksityisenä elinkeinonharjoittajana* (toiminimiyrityksenä) tai perustaa yhtiömuotoisen yrityksen (avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö tai osuuskunta), jos toiminta täyttää elinkeinotoiminnan tunnusmerkit. Verotuksellisesti elinkeinotoiminnan tulosta verotetaan toiminimessä yrittäjän ja henkilöyhtiöissä yhtiömiesten tulona. Lisäksi he

⁴⁷ Sana *freelancer* on lainattu englannista, joissa se tarkoitti alun perin keskiaikaista palkkasotilasta.

⁴⁸ Lähde: Akavan erityisalut.

⁴⁹ Muihin toimeksiantosuhteen tunnusmerkkeihin kuuluu, että työn suorittajalla on oikeus käyttää apulaista, oikeus ottaa vastaan muita työtehtäviä, oikeus valita työskentelyaika ja -paikka.

voivat saada verotuksessa ylimääräisen vähennyksen veronalaisesta tulostaan. Sitä vastoin osakeyhtiö on itsenäinen verovelvollinen.⁵⁰

Ornamon työmarkkinakyselyyn osallistui vain 13 päätoimisesti ilman yritysmuotoa toimivaa freelanceria vuonna 2021. Pienen lukumääränsä vuoksi freelancereita on käsitelty tässä raportissa käytännön syistä yhdessä yrittäjien kanssa. Päätoimisten freelancereiden ohella yksitoista päätoimista palkansaajaa ja seitsemän yrittäjä ilmoitti toimivansa *sivutoimisesti* freelancerina ilman yritysmuotoa, mikä nosti freelancereina toimineiden kokonaismäärän 31 henkilöön, eli kahdeksaan prosenttiin kaikista Ornamon kyselyyn vastanneista 370 henkilöistä loppuvuonna 2020.

Määrällisesti ja suhteellisesti freelancereita oli kyselyn piirissä vähemmän kuin vuotta aiemmin, jolloin heitä oli 10 prosenttia. Freelancerina toimimisesta saisi kattavamman kuvan, jos pää- ja sivutoimisia freelancereita tarkasteltaisiin yhdessä. Ornamon aiempina vuosina tekemien kyselyjen mukaan näyttää kuitenkin siltä, että ilman yritysmuotoa toimivien freelancereiden toiminta on usein epävarmaa ja tulot pieniä. Pieniä tuloja selittävät töiden vähäinen määrä ja satunnaisuus. Ne, joiden toiminta on vakiintuneempaa, harjoittavat ammattiaan yritysmuotoisesti.

6.2 Toiminta taiteilijana

Ornamon jäsenet toimivat taideteollisen taiteen aloilla, joista tyypillisimpiä ovat tekstiili-, keramiikka- ja lasitaide. Niiden lisäksi joukkoon voidaan lukea mm. nykykorutaide, käsitteelliseen sisältöön pohjaava kokeellinen muotoilu sekä wearable art -tyyppinen pukutaide. Toisaalta taiteenalojen raja-aidat hälvenevät ja materiaalipohjaiseen taiteeseen voi kuulua video- tai valotaidettakin. Digitalisaatio ja 3D-printtaus muuttavat alaa.

Ornamon vuoden 2021 työmarkkinakyselyssä vain 17 henkilöä, eli 4-5 prosenttia määritteli itsensä ensisijaisesti taiteilijoiksi. Kyselyyn vastanneista viisi oli monialaisia eli he toimivat useammalla kuin yhden tuoteryhmän piirissä (taiteenalalla). Yleisin taiteenala oli tekstiilit, jonka jälkeen tulivat lasituotteet. Muita taiteenaloja olivat puutuotteet, vaatteet, paperit, veistokset ja korut. Vastanneista kuitenkin vain kymmenen toimi taiteilijana päätoimisesti. Muut harjoittivat ammattiaan sivutoimisesti ja toiminta oli harrastusluonteista.

Kyselyyn vastanneista seitsemän harjoitti toimintaansa toiminimellä tai yhtiömuodossa. Yritysmuodossa toimivat olivat usein arvonlisäverovelvollisia, joten heidät olisi voinut rinnastaa hyvin myös yrittäjiksi. Toisaalta myös monet kyselyssä yrittäjiksi itsensä luokitelleet eivät ehkä miellä itseään vain yrittäjiksi, vaan lähinnä vapaiksi taiteilijoiksi. Heille yritysmuotoinen toiminta on vain keino kanavoida luovaan toimintaan liittyvät tulot ja menot. Vastaavasti palkansaajien keskuudessa voi olla henkilöitä, jotka voivat luokitella itsensä sivutoimisiksi taiteilijoiksi.⁵¹

Suomen Taiteilijaseuran viranomaisohjeet ovat taiteilijoiden kohtelun osalta epäselvät, sillä taiteilijat eivät tee pääsääntöisesti työtään työsuhteessa eivätkä he ole välttämättä

⁵⁰ Osakeyhtiö maksaa tuloksestaan yhteisöveroa (20 %) ja voi jakaa omistajilleen palkkatuloa kevyemmin verotettuja osinkoja. Osakeyhtiössä yrittäjät maksavat usein itselleen palkkaa, joka vähentää osakeyhtiön verotettavaa tuloa.

⁵¹ Kyselyyn vastanneista pääosa (11 henkilöä) oli toiminut palkansaajana ennen taitelijauraa tai taiteilijauran välissä.

voittoa tavoittelevia yrittäjiä. Tulkinnanvaraisuuksia sisältyy myös taiteilijoiden eläketurvaan. Suomen Taiteilijaseura on vaatinut taiteilijoiden eläketurvan siirtämistä yrittäjäeläkelaki YEL:in mukaisesta vakuuttamisesta maatalousyrittäjien eläkelaki MyEL:in mukaiseen järjestelmään, jossa apurahatyöskentely on jo vakuutettu. Lisäksi ongelmia on lisännyt taideostosten erilainen arvonlisäverotus.

Ornamon kyselyihin vastanneiden pienen määrän takia taiteilijoita on käsitelty työmarkkinakatsauksissa lyhyesti. Taiteilijoiden toiminnasta on enemmän tilastotietoja Ornamon vuoden 2014 työllisyyskatsauksessa. Silloin taiteilijoita koskevaan tarkasteluun sisältyi myös Suomen Kuvanveistäjäliitto ry:n jäseniä. Tämä nosti kyselyyn vastanneiden päätoimisten taiteilijoiden määrän noin 60 henkilöön, eli 13 prosenttiin kaikista vuoden 2014 kyselyyn vastanneista, mikä mahdollisti paremmin taiteilijoiden profiilia koskevan yksityiskohtaisemman tarkastelun.

Taiteilijoiden ansiotasotaso

Korkeasta koulutuksestaan huolimatta taiteilijoiden kuukausiansiot ovat vaatimattomia. Ornamon kyselyn mukaan kokonaisansioiden keskiarvo oli noin 2 235 euroa joulukuussa 2020. Mediaaniansiot olivat 2 100 euroa. Kyselyyn vastanneiden ansiotasotaso oli hieman korkeampi kuin vuotta aiemmin, joskin seitsemän henkilön ansiot olivat pienentyneet ja neljällä nousseet. Kuudella henkilöllä ne olivat pysyneet lähes ennallaan. Alhaista ansiotasoa osoittaa, että pääosalla laskutustaso oli alle 50 euroon tunnilta ja sivutoiden tekeminen on usein välttämätöntä.

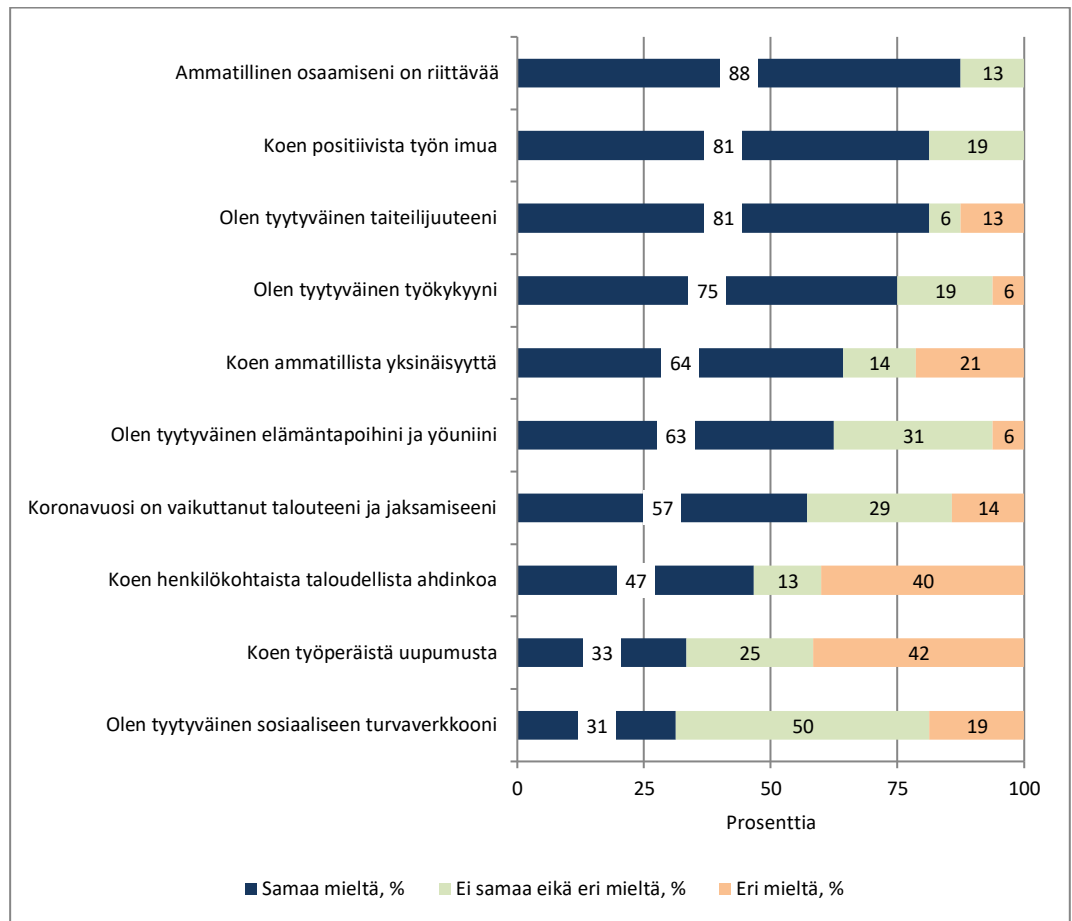
Ansioitasossa on suurtakin vaihtelua taiteilijoiden välillä. Taiteilijoiden tulot koostuvat teosmyynnistä, apurahoista ja tekijänoikeuskorvauksista.⁵² Osa taiteilijoista paikkaa toimeentuloonsa syntyviä aukkoja palkkatöillä. Varsinkin opetustyöt ovat monille taiteilijoille tärkeitä. Ornamon kyselyjen mukaan taiteilijoiden tärkein keskeisin tulonlähde koostuu apurahoista. Apurahat ovat tärkeitä etenkin kuvataiteilijoille, jonka jälkeen tulivat myyntitulot taiteellisesta toiminnasta. Opetus- ja tutkimustyöt olivat kolmanneksi tärkein tulolähde.

Kyselyyn vastanneista 17 taiteilijasta kaksitoista piti työmääräänsä joko kohtuuttomana suhteessa tuloihin tai palkkiotasoa riittämättömänä elämiseen. Vain viisi vastanneista oli täysin tyytyväinen tilanteeseensa myös taloudellisesti. Epidemiakriisi on kärjistänyt taiteilijoiden tilannetta, sillä näyttelytoiminta on vähentynyt ja osalla myynti oli kokonaisuudessaan pysähtynyt. Pienistä tuloista ja ilmeisistä toimeentulo-ongelmista kaikki kyselyyn vastanneet taiteilijat olivat tyytyväisiä ammattiinsa ja omaan osaamiseensa sekä kokivat myönteistä työn imua (Kuvio 55).

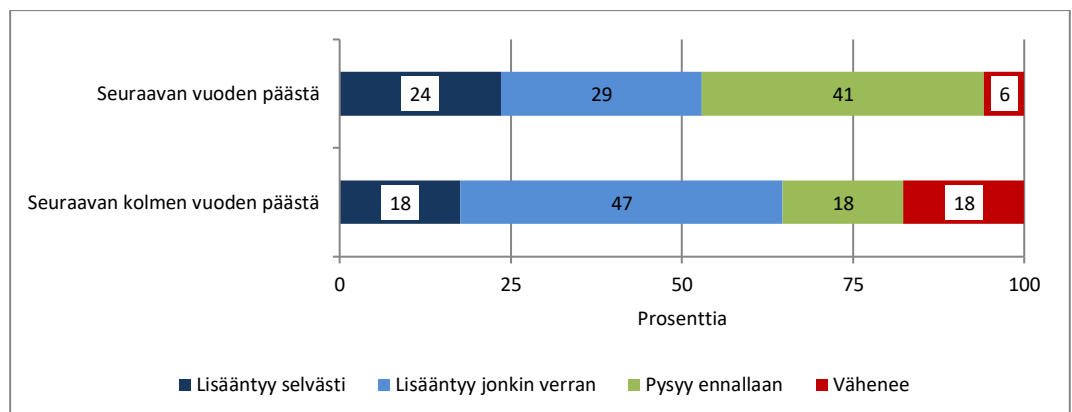
Miltei kaikki olivat tyytyväisiä työkykyynsä ja elämäntapoihinsa. Myönteistä oli lisäksi se, että kyselyyn vastanneilla taiteilijoilla oli sosiaaliverkostoja, eivätkä he kokeneet sanottavasti työperäistä uupumusta tai unettomuutta. Enemmistöllä kyselyyn vastanneista on silti henkilökohtaisia taloudellisia ongelmia, joita koronavuosi on pahentanut. Tämä vie energiaa ja aikaa taitelijatyöstä. Toisaalta pääosa kyselyyn vastanneista suhtautuu lähitulevaisuuteen myönteisesti ja uskoo taiteellisen työn määrän kääntyvän nousuun seuraavan vuoden ja kolmen vuoden aikana (Kuvio 56).

⁵² Kuvasto ry:n (visuaalisen alan taiteilijoiden tekijänoikeusjärjestö) jäseniä vuoden 2021 kyselyyn vastanneista oli seitsemän, mutta tekijänoikeustuloja oli saanut vain yksi kyselyyn vastannut taiteilija. Osa taiteilijoista ylläpitää ammattitaitoaan myös eläkkeen, sosiaali- ja työttömyysturvan varassa.

Kuvio 55 Ornamon kyselyyn vastanneiden taiteilijoiden näkemys hyvinvoinnistaan loppuvuonna 2020, prosenttia vastanneista (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2021).



Kuvio 56 Ornamon kyselyyn vastanneiden taiteilijoiden näkemys taiteellisen työn määrän kehityksestä seuraavan vuoden ja kolmen vuoden ajan, prosenttia (Lähde: Ornamon työmarkkinatutkimus 2021).



Taiteilijat haluaisivat kuitenkin keskittyä enemmän varsinaiseen taiteelliseen työhönsä ja vähentää muiden sivutöiden osuutta selvästi. He joutuvat kuitenkin tekemään apurahakausien aikana entistä enemmän muita töitä sen sijaan, että keskittyisivät siihen työhön, johon apurahat on alun perin tarkoitettu. Parannukset taiteilijoiden

taloudellisessa asemassa edellyttäisivät *valtion apurahapohjaisen rahoituksen* lisäämistä. Apurahapohjainen rahoitus on monille taiteilijoille keskeinen tulolähde ja usein tärkeämpi kuin tulot varsinaisesta taiteellisesta toiminnasta.

Käytännössä valtion taiteilija-apurahojen ostovoima on heikentynyt tasaisesti vuosien mittaan ja niiden taso on jäänyt jälkeen yksityisten säätiöiden myöntämien työskentelyapurahojen tasosta. Suomen Taitelijaseuran mukaan valtion taiteilija-apurahat ovat tällä hetkellä noin 11 miljoonaa euroa, eli ne muodostavat vain pienen osan valtion taiteelle kohdistetuista määrärahoista. Verottomat apurahat ovat taiteilijaa kohden laskettuna noin 1 960 euroa kuukaudessa vuonna 2021.⁵³ Taiteen edistämiskeskus Taike vahvistaa vuosittain apurahan suuruuden.

Vuositasolla taiteilija-apurahan kokonaissumma on 23 668 euroa vuonna 2021. Apurahalla taiteilijoiden on katettava itselleen myös eläke- ja tapaturmavakuutus. MyEL-eläkevakuutusta on haettava kolmen kuukauden kuluessa apurahakauden alkamisesta Maatalousyrittäjien eläkelaitos Melasta. Apurahakaudet ovat viisi-, kolmi-, yksi- ja puolivuotisia. Apurahojen määrä ja pituudet vaihtelevat taiteenaloittain. Joillakin taiteenaloilla on ollut määrärajoja jaettava pitkiä enintään 10-vuotisia *taiteilija-apurahoja* erityisen ansioituneille taiteilijoille (taiteilijaprofessorit).

Taiteilija-apurahojen saanti ei ole helppoa, sillä apurahoja myönnetään vain joka kymmenennelle hakijalle ja se vaihtelee taiteenaloittain. Esimerkiksi kuvataiteessa valtion taiteilija-apurahojen saajia on ollut keskimääräistä vähemmän. Asiaa on paikattu kuvataiteen näyttöapurahalla jonka suuruus on noussut 11 400 euroon vuonna 2021. Kuvataiteen näyttöapurahat on tarkoitettu visuaalisten taiteenalojen, mediataiteen ja muotoilun ammattilaisille, joiden teoksia voidaan näyttää julkisesti. Apurahan voi saada taiteilija, joka asuu tai on asunut pysyvästi Suomessa.

Taike on jakanut myös poikkeusoloihin tarkoitettuja taitelijoiden korona-apurahoja. Ne on tarkoitettu työskentelyedellytysten ja ammatinharjoittamisen lyhytaikaiseen turvaamiseen hakijalle, joka on epidemian vuoksi menettänyt taiteelliseen työhön perustuvia työtilaisuuksia tai estynyt harjoittamasta ammattiaan.

Tukea on voinut hakea yksityishenkilönä tai toiminimellä. Korona-apurahan suuruus taiteilijoille on 4 000 euroa, ja se on tarkoitettu kahden kuukauden työskentelyyn. Muu palkattu ansiotyö on ollut tuen aikana sallittua. Toiminimille myönnettävien tukien suuruus on 4 000 tai 8 000 euroa.

Lisäksi taiteilijoiden taloudellista tilannetta on heikentänyt näyttelymyynnin vaihteleva kehitys, joka on normaalioloissakin haastavaa. Taiteilijat kokevat näyttelyihin (museot, galleriat ja yksityisnäyttelyt) osallistumisen kuitenkin tärkeäksi tavaksi saada teoksille näkyvyyttä, vaikka näyttelytoiminta olisi jäänyt taloudellisesti kannattamattomaksi.

⁵³ Kesäkuusta 2021 lukien apuraha on noin 1 981 euroa kuukaudessa. Kun taiteilija-apurahasta on vähennetty pakollinen eläke- ja tapaturmavakuutus, käteen jäänyt raha ei ole kovin kaukana virallisesta 1 200 euron köyhyysrajasta. Taitelijan taloudellinen asema heikkenee edelleen, jos apurahaa joudutaan käyttämään elämisen lisäksi työskentelykuluihin.

Yhteenveto

Ornamon tuoreesta työmarkkinakyselystä ilmenee, että muotoilualan palkansaajat luottavat tulevaisuuteen, sillä yli 80 prosenttia alan palkansaajista piti työpaikkansa säilymistä täysin tai melko varmana. Luottamusta omaan tilanteeseen osoittaa se, että yli 70 prosenttia palkansaajista uskoo, että omaa ammattia ja työkokemusta vastaavan työn saanti on helppoa työttömyyden kohdatessa.

Optimismi on toimialalla epidemiakriisistä huolimatta yhtä vahvaa kuin vuotta aiemmin, joskin tämä näkemys koskee vain työssä olevia ja työpaikkansa vuoden 2020 lopussa säilyttäneitä palkansaajia. Kyselyyn vastanneista työttömiä oli kuitenkin joka kymmenes. Osuus on suurempi kuin koskaan aiemmin. Heistä yli vuoden työttöminä olleita pitkäaikaistyöttömiä oli miltei kolmasosa.

Työttömistä 53 prosenttia oli ansiosidonnaisen työttömyysturvan piirissä. Kelan työttömän perusrahaa tai työmarkkinatukea sai 35 prosenttia. Loput saivat toimeentulotukea tai eivät olleet minkään sosiaalietuuden piirissä. Alan työttömien aktiivisuutta työnhaussa osoittaa se, että liki puolet olisi valmis muuttamaan työpaikan perässä. Yhtä moni olisi valmis vaihtamaan myös ammattia.

Palkoissa pientä nousua

Ornamon kyselyyn vastanneiden muotoilualan ammattilaisten kokonaisansioden keskiarvo oli noin 3 550 euroa ja mediaani 3 500 euroa kuukaudessa vuonna 2019. Edellisestä vuodesta keskipalkat nousivat noin 50-100 eurolla. Kuukausipalkat ovat muotoilijoilla hieman paremmat kuin Suomessa alemman korkeakoulututkinnon suorittaneiden palkansaajien kuukausiansiot keskimäärin.

Vuositasolla palkkojen korotukset ovat yleensä pieniä ja ne ovat syntyneet lähinnä yleiskorotusten kautta, joihin voi liittyä yleiskorotuksen ylittävä työnantajakohtainen korotus. Toiseksi yleisin tapa on henkilökohtainen korotus tai siirtyminen toisen työnantajan palvelukseen. Vuonna 2020 palkkojen nousu perustui edellisvuotta selvemmin pelkästään yleiskorotuksiin.

Alle puolet tyytyväisiä palkkaansa

Työmarkkinakyselyn mukaan 34 prosenttia muotoilualan palkansaajista tienasi 2 500-3 500 euroa kuukaudessa loppuvuonna 2020. Noin 36 prosenttia ansaitsi 3 500-4 500 euroa. Hyvään yli 4 500 euron palkkaan ylsi 17 prosenttia vastanneista. Heidän osuutensa on kasvanut edellisestä vuodesta. Alle 2 500 kuukausiansiotasoon jäi 13 prosenttia vastanneista.

Ornamon kyselyyn vastanneista täysin tyytyväisiä palkkaansa oli 46 prosenttia. Kuitenkin 53 prosenttia oli sitä mieltä, että palkka on liian pieni suhteessa työtehtäviin. Pienellä palkalla on vaikutusta toimeentuloon etenkin pääkaupunkiseudulla, johon alan työllisyys on keskittynyt. Pääosa (59 %) vastanneista ilmoitti myös, että palkkausjärjestelmät eivät ole kovin tai lainkaan kannustavia.

Paikallisesta sopimisesta kahta mieltä

Palkankorotuksista sopimiseen paikallisesti alan palkansaajat suhtautuvat kaksijakoisesti. Noin 40 kannattaa ajatusta, että palkankorotuksista voidaan sopia

työpaikalla paikallisesti. Suurin piirtein yhtä moni on sitä mieltä, että työehto- ja virkaehtosopimuksilla määritellään yleiskorotukset kaikille, minkä lisäksi niissä sovitaan työpaikoilla jaettavan paikallisen palkkaerän suuruus.

Etätyöteko yleistynyt tuntuvasti

Etätyöteko on yleistynyt vauhdilla epidemiakriisin johdosta. Työmarkkinakyselyn mukaan 52 prosenttia palkansaajista ilmoitti, että etätyöteko on lisääntynyt entisestään. Noin neljännekselle etätyö on kokonaan uusi työntekotapa ja kolmellatoista prosentilla etätyö on ainoa vaihtoehto työskennellä epidemiakriisin aikana. Vain alle kymmenelle prosentille etätyöteko ei ole ollut sopiva vaihtoehto.

Etätyöteko mahdollistaa eri paikkakunnilla asuvien henkilöiden työskentelyn ja palkkaamisen. Myös työmatkoihin kulutettu aika vähenee sekä työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen voi helpottua. Etätyön räjähdysmäiseen kasvuun ei ole silti osattu varautua kaikilta osin. Esimerkiksi asuntoja tai asuinkiinteistöjä eivät ole suunniteltu etätyöskentelyä varten eikä niissä ole aina sopivia työpisteitä.

Etätyönteon kielteisinä piirteinä voi olla yhteisöllisyyden katoaminen, jos entistä useampi tekee merkittävän osa töistään kotona. Etätöiden yleistymisen saattaa olla yhtenä syynä myös työpaikkojen ulkopuolella tehtyihin ylitöihin, joista ei ole maksettu rahallista korvauksia tai annettua vapaa-aikaa. Työaikakirjanpidon ulkopuolisista työtunneista ilmoitti vajaa viidennes palkansaajista.

Pitkää työviikkoa lyhyemmäksi

Ornamon työmarkkinakyselyn mukaan palkansaajat työskentelevät keskimäärin 37,5 tuntia viikossa mediaaniluvulla mitattuna, mutta 36 prosenttia työskentelee vähintään 40 tuntia viikossa. Ihanteellisen työviikon pituus olisi kyselyyn vastanneiden mielestä 36 tuntia, jos asiaa mitataan mediaanilukuna. Ihanteellisessa mallissa yli 40 tuntia viikossa työstelevien määrä alenisi rajusti.

Nykytilanteessa työn kuormitusta voi lisätä se, että ainoastaan 40 prosenttia työmarkkinakyselyyn vastanneista palkansaajista ilmoitti, että he voivat vaikuttaa paljon tai melko paljon työaikojen kokonaispituuteen. Voidaan todeta, että 40 prosenttia työmarkkinakyselyyn vastanneista tekisi vähemmän töitä ja 13 prosenttiyksikköä heistä olisi valmis jopa alentamaan palkkaansa.

Työskentelyilmapiiri säilynyt hyvänä

Työmarkkinakyselyn mukaan yleinen työtyytyväisyys on jopa parantunut epidemiakriisistä huolimatta, vaikka työn määrä on kasvanut osalla työntekijöitä. Palkansaajista 87 prosenttia ilmoitti pärjäävänsä työssään erittäin tai melko hyvin. Muotoilijoiden työyhteisöissä vallitsee yhä pääosin hyvä ja kannustava työskentelyilmapiiri. Työkollegoita autetaan mielellään ja pidetään ajan tasalla.

Sen sijaan työtehtävien organisoinnissa on parantamisen varaa, sillä 70 prosenttia palkansaajista ilmoitti, että työtehtäviä ei ole jaettu työyhteisössä tasapuolisesti. Asia on mennyt huonompaan suuntaan epidemiakriisin koronan aikana. Lisäksi osa työntekijöistä kokee, etteivät he pysty vaikuttamaan työtä koskevien tavoitteiden asettamiseen eikä epäonnistumisista voida avoimesti keskustella.

Hyvä johtaminen keskiöön

Hyvän työilmapiiriin keskiössä on esimiestyö, sillä hyvällä johtamisella voidaan vaikuttaa merkittävästi psyykkiseen, sosiaaliseen ja fyysiseen työkuormitukseen työpaikoilla. Hyvään johtamiseen kuuluvat oikeudenmukainen päätöksenteko ja työntekijöiden tasa-arvoinen kohtelu, arvostava vuorovaikutus ja kiittäminen, palautteen antaminen, myönteisen mielialan ylläpito ja kysymällä johtaminen.

Johtaminen on pitkälti henkilökohtainen ominaisuus. Hyvää esimiestä voisi verrata orkesterin kapelimestariin, joka saa eri instrumentteihin erikoistuneet teknisesti taitavat huippumusiikot soittamaan yhteen harmonisesti. Samoin kuin kapellimestarin tulkinta musiikkitekokesta näkyy orkesterin soinnissa, myös johtajan ja esimiehen toimet näkyvät yrityksen tai yksikön tuloksissa.

Yrittäjien koronavuosi

Työmarkkinakyselyyn osallistuneista 29 prosenttia toimi yrittäjänä (ml. freelancer), joskin heistä vain 68 prosenttia harjoitti yritystoimintaa kokopäiväisesti. Kaksi kolmasosaa oli yksinyrittäjiä ja vain kolmannes työllisti vähintään kaksi henkilöä. Ainoastaan 35 prosentissa yrityksissä liikevaihto ylitti 50 000 euroa, mikä työllistäisi ja takaisi riittävän toimeentulon yhdelle henkilölle kokopäiväisesti.

Yli 50 prosentilla yrityksistä oli vain alle kymmenen toimeksiantoa vuonna 2020. Vajaalla neljänneksellä toimeksiantojen määrä oli 10-29 ja vain runsaalla neljänneksellä se nousi vähintään 30 toimeksiantoon. Myös työtuntilaskutuksen haarukka on laava: vuonna 2020 yrittäjistä 35 prosenttia laskutti alle 60 euroa, 23 prosenttia 60-79 euroa ja 42 prosenttia vähintään 80 euroa.

Noin 45 prosenttia yrittäjistä arveli loppuvuonna 2020, että epidemiakriisillä ei ole ollut vaikutuksia yrityksen käytännön liiketoimintaan tähän mennessä. Kolmannes vastanneista ilmoitti kuitenkin, että he olivat kehittäneet uusia tuotteita ja palveluja. Vajaa neljännes on luonut digitaalisia kanavia. Viidennes oli panostanut verkkokauppaan ja niin ikä viidennes oli organisoinut töitään uudestaan.

Toisaalta lähes 50 prosenttia totesi, että epidemiakriisin kaikki vaikutukset eivät ole vielä tiedossa. Lisäksi vain 50 prosenttia yrittäjistä koki, että yritystoiminta on vakaalla pohjalla. Vuotta aiemmin tätä mieltä oli vielä kaksi kolmasosaa yrittäjistä. Epävarmuuden lisääntymisestä kertoo se, että 30 prosentin mielestä toiminnan keskeyttäminen tai lopettaminen on mahdollista.

Ainoastaan 46 prosenttia oli loppuvuonna 2020 tyytyväinen toimeentuloonsa. Heistäkin 21 prosenttiyksikköä kertoi työmäärän olevan kohtuuttoman suuri palkkiotasoon verrattuna. Osuus oli kymmenen prosenttiyksikköä suurempi kuin vuotta aiemmin. Loput 54 prosenttia oli eri tavalla tyytymätön toimeentuloonsa. Syinä voi olla lähtökohtaisesti alhainen palkkiotaso tai töiden vähäisyys.

Valtaosa (80 %) työmarkkinakyselyyn vastanneista yrittäjistä kokee silti myönteistä työn imua ja on tyytyväinen yrittäjyyteen (64 %). Joka toisella vastanneista esiintyy kuitenkin ammatillista yksinäisyyttä. Töiden vähäisyys tai palkkiotason alhaisuus vaikuttavat siihen, että 41 prosentilla on kokemuksia henkilökohtaisesta taloudellisesta ahdingosta. Työperäistä uupumusta esiintyi 36 prosentilla.

Koronatuki käyttö vähäistä

Ornamon kyselyihin vastanneista yrittäjistä valtaosa ei ollut hakenut minkäänlaisia valtion rahoitustukia epidemiakriisiin. Yleisin tukimuoto oli kuntien jakamaa yrittäjien toimintatukea, jota oli saanut tai hakenut 22 prosenttia yrittäjistä. Saman verran oli hakenut ja saanut ELY-keskusten kehittämisrahoitusta. Business Finland:in rahoitusta oli saanut kymmenen prosenttia.

Yllättävää oli, että valtiokonttorin myöntämää kustannustukea oli kesän ja syksyn aikana hakenut ja saanut sängen harvat yrittäjät. Tukirahojen tärkeimpinä käyttökohteina ovat olleet toimialatila, kun on kysymys kuntien yksinyrittäjien toimintatuesta. Toiseksi tärkein käyttökohde oli yrittäjän omat elantomenot. Seuraavina tulivat verot ja YEL-vakuutusmaksut

Valtiovalta sai koronakriisin tähäastisesta hoidosta tyydyttävän kouluarvosanan 7,18. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää yrittäjien sosiaaliturvaan, joka on riippuvainen YEL-työtulojen tasosta. Ne jäivät työmarkkinakyselyn mukaan kolmanneksella yrittäjistä alle 13 076 euroon, mikä oli työttömyyskassajäsenyyden eli ansiosidonnaisen työttöturvan alaraja vuonna 2020.

Lähteitä

Karttunen, Sari: ”Kun lumipallo lähtee pyörimään”. Nuorten kuvataiteilijoiden kansainvälistyminen 2000-luvun alussa. Taiteen keskustoimikunta. Tutkimusyksikön julkaisuja nro 36. Taiteen keskustoimikunta, Helsinki 2009.

Kauhanen, Antti: Työn uusjako, Etlan raportti, Helsinki 2016. (www.etla.fi)

Keskinäinen vakuutusyhtiö Elo: Tietoa YEL-vakuutuksesta 2021. (www.elo.fi)

Lith, Pekka: Yrityskatsaus 2019-20, Tilastollinen raportti Suomen yritysraakenteesta, yrityskannan uudistumisesta ja vientiyrityksistä, Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith, Helsinki 2020.

Maatalousyrittäjien eläkelaitos Mela: Apurahansaajien eläkevakuutus. (www.mela.fi)

Ornamo ry: Luova talous turvaa Suomen tulevaisuuden, hallitusohjelmataavoitteet 2019-23. (www.ornamo.fi)

Ornamo ry: Suhdannotutkimukset 2015-20.

Ornamo ry: Työmarkkinatutkimukset 2013-20.

Ornamo ry: Työmarkkinatutkimus 2021 (Ornamon jäsenkysely).

Rensujeff, Kaisa: Taiteilijan asema 2010, Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus, Taiteen edistämiskeskus, Helsinki 2014.

Suomen Taiteilijaseura ry: Kun taide voi hyvin, Suomi voi hyvin, hallitusohjelmataavoitteet ja kannanotot 2019-23. (www.artist.fi)

Taiteen edistämiskeskus Taike: Tietoa taiteilija-apurahasta. (www.taike.fi)

Tilastokeskus: Työvoimatutkimuksen tilastot, palkkarakennetilastot, kansantalouden tilinpito, yritys- ja toimipaikkarekisteri (vuoteen 2012 asti), alueellinen yritystoimintatilasto ja yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto (vuodesta 2013 lukien). (www.stat.fi)

Tilastokeskus: Toimialaluokitus 2008, käsikirjoja 4, Helsinki 2008.

Tilastokeskus: Työvoimatutkimus marraskuu 2020, Työmarkkinat 2021, Helsinki 2021.

Työ- ja elinkeinoministeriö TEM, Finnvera Oyj ja Suomen Yrittäjät ry: Pk-yritysbarometrit vuodelta 2020. (www.tem.fi)

Työ- ja elinkeinoministeriö: Työllisyyskatsaus marraskuu 2020, Helsinki 2021.